

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ζητήματα οργάνωσης και δημοκρατίας στα κοινωνικά κινήματα: μια κριτική
προσέγγιση με βάση το (Παγκόσμιο) Κοινωνικό Φόρουμ/Δίκτυο

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασίλειος Πετρόπουλος

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Σεφεριάδης Σεραφείμ, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Καβουλάκος Κάρολος-Ιωσήφ, Καθηγητής Α.Π.Θ.

Κοτρωνάκη Λουκία, Διδάσκουσα/Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Βασίλειος Πετρόπουλος 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα	
Περίληψη	5
Εισαγωγή.....	6
Ερευνητικά ερωτήματα και μεθοδολογία.....	10
Μεθοδολογία.....	11
Ιστορικότητα ζητημάτων οργάνωσης και διεθνικής δράσης.....	11
Ζητήματα οργάνωσης	17
Οργανωσιακή θεωρία	17
Μελέτες πάνω στην θεωρία οργάνωσης.....	22
Οι οργανωτικές σχολές του πεδίου	32
Νέα τυπολογία οργανώσεων	37
Δίκτυα	37
Μετα-οργανώσεις	40
Μεταγραφειοκρατικές οργανώσεις.....	42
Μερική οργάνωση	43
Ενσωμάτωση θεωρίας οργάνωσης και θεωρίας κοινωνικών κινήματων.....	46
Ζητήματα δημοκρατίας.....	51
Ο σιδηρούς νόμος της ολιγαρχίας.....	51
Η οριζοντιότητα.....	56
Η συναίνεση	58
Παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ (ΠΚΦ).....	62
Γενική οργανωτική θεώρηση του ΠΚΦ.....	72
Διεθνές συμβούλιο (I.C.)	76
Οι τρόποι λήψης απόφασης στο διεθνές συμβούλιο (I.C.)	84
Οι δύο πρακτικές.....	86
Ομάδες εργασίας	87
Ποιός αποφασίζει;	88
Η άτυπα τυπική ηγεσία	90
Η Διεθνής Γραμματεία (I.S.), ή πιο συγκεκριμένα η βραζιλιάνικη οργανωτική επιτροπή..	91
Τα παράπλευρα οργανωτικά μοντέλα	94
Τα τοπικά κοινωνικά φόρουμ.....	94
Οι συνελεύσεις του κινήματος	95
Η διάχυση του συναινετικού μοντέλου.....	98
Απόψεις ακτιβιστών.....	101
και η σύνοψη μιας μικρής ερευνητικής προσπάθειας.....	101
Συμπεράσματα.....	105
Παράρτημα 1.....	113

Ο Χάρτης Αρχών του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ	113
Παράρτημα 2.....	117
Διεθνές Συμβούλιο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ:	117
χαρακτήρας, αρμοδιότητες, σύνθεση και λειτουργία.....	117
Παράρτημα 3.....	120
ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΜΕΛΩΝ ΙC ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΟΥ.....	120
Παράρτημα 4.....	123
ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	123
Βιβλιογραφία.....	125

Περίληψη

Τα κινηματικά φαινόμενα οδηγούν κάποιες φορές στην αλλαγή παραδείγματος. Κάτι αντίστοιχο επιχειρήθηκε με το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ (ως μελέτη περίπτωσης), αφού η εμφάνισή του απασχόλησε για δεκαετίες την οργανωτική σκέψη. Οι έννοιες δίκτυο και φόρουμ κυριάρχησαν ως διαδικασίες οργανωτικής συγκρότησης, χωρίς ωστόσο να λείψουν και άλλες εκδοχές. Εντοπίζεται πως η ακαδημαϊκή ενασχόληση με το θέμα οργάνωσης των κοινωνικών κινήματων, αφυδατωμένη από τα συγκρουσιακά χαρακτηριστικά τους, οδηγήθηκε στην κατεύθυνση αφενός της μοντελοποίησης και του ισομορφισμού και αφετέρου της σύνδεσης της οργανωσιακής και κινηματικής θεωρίας σε μια γενικότερη οργανωσιακή θεωρία, όπου κινηματικές οργανώσεις και εταιρίες αντιμετωπίζονταν όλα ως οργανισμοί. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται ένα φιλόδοξο εγχείρημα παρουσίασης όλων των οργανωτικών αντιλήψεων καθώς και βασικών «μοντέλων» λειτουργίας (οριζοντιότητα, συναίνεση ως τρόπος λήψης αποφάσεων κλπ). Οι παραπάνω παραδοχές δοκιμάζονται μέσα από την προβολή τους στην ίδια την λειτουργία του Π.Κ.Φ. για να αποδειχθεί πως το κοινωνικό πράττειν, πόρρω απέχει από τις μελετητικές κατασταλάξεις. Καθώς υπάρχει η αναγνώριση πως τα κοινωνικά κινήματα μπορούν να συμβάλλουν στην δημοκρατική διαδικασία επιχειρείται συμπερασματικά να εντοπιστούν στοιχεία τέτοια που ενθαρρύνουν την επιτέλεση του σκοπού τους, κυρίως μέσα από την πολιτικοποίηση αλλά και την οργανωτική (ανα) συγκρότηση.

Εισαγωγή

Στη 1 έως 6 Μαΐου 2022 στο Μεξικό, διοργανώθηκε μία ακόμη συνάντηση του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ (εφεξής ΠΚΦ), σαφώς χωρίς την αίγλη και την κινηματική ζωντάνια του παρελθόντος. Όμως, το επιστημονικό πεδίο δεν μπορεί να κλείσει τα μάτια απέναντι σε ένα οργανωτικό μόρφωμα που αναδείχθηκε την περίοδο των κινητοποιήσεων ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και το οποίο συνεχίζει να λειτουργεί.

Τα ζητήματα οργάνωσης και δημοκρατίας στα κοινωνικά κινήματα, παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον ξεκινώντας από την εισαγωγή της πρωτοτυπίας σε αυτά, σε σχέση με προηγούμενες μορφές οργάνωσης. Από το αν πρόκειται πράγματι για πιο δημοκρατική και πιο αντιγραφειοκρατική οργανωτική μορφή ή μήπως υπάρχει ένα στοιχείο υπερβολής. Από το αν η οργάνωση είναι το μέσο για το αποτέλεσμα ή αμφισβητείται η σύνδεση μέσου και σκοπού. Από το αν η μεγάλη αφήγηση είναι που προσδίδει την ταυτότητα ή η ταυτότητα δομείται μέσα από την καθημερινότητα. Από το αν το μικρό είναι όμορφο, αν η οριζοντιότητα είναι η λύση, ή αν τα δίκτυα είναι η ιδανική μορφή οργάνωσης. Αυτό το πλήθος των ερωτημάτων τροφοδότησε το ερευνητικό ενδιαφέρον.

Είναι γεγονός ότι έχουν γίνει διάφορες ερμηνευτικές επιχειρήσεις των ζητημάτων οργάνωσης και δημοκρατίας στα κοινωνικά κινήματα και κατ'επέκταση στις οργανωτικές τους μορφές, χωρίς την ίδια ώρα το πεδίο να έχει ορίσει με σαφήνεια τί είναι τα κοινωνικά κινήματα. Για τον Αλεξανδρόπουλο ο όρος κοινωνικό κίνημα εμπίπτει στην ίδια κατηγορία που ανήκουν οι βασικές έννοιες της κοινωνικής θεωρίας, αυτής της...«*ουσιωδώς διαμφισβητούμενων εννοιών*». Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι ακόμα και όταν αποτελούν προϊόντα μιας αξιολογικά ουδέτερης επιστημονικής παραγωγής και εξυπηρετούν καθαρά περιγραφικούς σκοπούς, μοιραία αποτελούν και εγγράφονται ως τμήμα της πραγματικότητας που καλούνται να περιγράψουν. Χρησιμοποιούνται δε στη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Ειδικά η έννοια *κοινωνικά κινήματα* ανήκει σε αυτή την κατηγορία, καθώς προέρχεται και αναφέρεται σε συγκρουσιακά φαινόμενα και καταστάσεις (Αλεξανδρόπουλος, 1995: 86).

Για τον Tarrow, η προσέγγιση των οργανωτικών μορφών γίνεται στη βάση τριών διαφορετικών εννοιών της οργάνωσης. Η πρώτη είναι η έννοια της οργάνωσης

της συλλογικής δράσης στο σημείο επαφής με τους αντιπάλους της. Η δεύτερη και πιο κοινή έννοια, είναι η οργάνωση υπεράσπισης ή οι επίσημες ενώσεις ατόμων που κάνουν δημόσιους ισχυρισμούς συμφέροντος, είτε αντιστεκόμενοι στην κοινωνική αλλαγή που αν εφαρμοσθεί θα έρθει σε σύγκρουση με κοινωνικά, πολιτιστικά, πολιτικά, πολιτιστικά ή οικονομικά συμφέροντα. Και η τρίτη έννοια της οργάνωσης αναφέρεται στις συνδετικές δομές ή τα διαπροσωπικά δίκτυα που συνδέουν ηγέτες και οπαδούς, κέντρα και περιφέρειες και διαφορετικά μέρη ενός τομέα κίνησης μεταξύ τους, επιτρέποντας το συντονισμό και την συγκέντρωση στα κινήματα, ώστε να παραμείνουν ακόμα και όταν λείπει η επίσημη οργάνωση (Tarrow, 2011: 123,124).

Ο Tilly καταθέτει έναν προβληματισμό πως ίσως, τα κοινωνικά κινήματα να διαχωρίζονται από την μια πλευρά στις παλιότερες μορφές οργάνωσης και δράσης, εμμένοντας στην διαρκή πολιτική εμπλοκή στους κόμβους ισχύος και λήψης αποφάσεων, και από την άλλη στις θεαματικές, πλην εφήμερες επιδείξεις διηπειρωτικής σύμπνοιας (προσοχή στη λέξη σύμπνοια), αποφασιστικά διαμεσολαβημένες από ειδικευμένες οργανώσεις και επιχειρηματίες. Αν έχει έτσι το πράγμα λέει ο Tilly, θα πρέπει να σκεφτούμε στα σοβαρά για το που θα οδηγούσε την δημοκρατία ένας τέτοιος διαχωρισμός, αυτή την πιστή σύντροφο των κοινωνικών κινήματων στη κοινή τους ιστορική πορεία (Tilly, 2007: 280).

Ο Ψημίτης σχηματοποιεί τη διχοτομία του Tilly ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα βάσης και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, καταλήγοντας όμως σε ένα πολύ ουσιαστικό συμπέρασμα. Ότι αυτές οι δύο θεμελιωδώς διαφορετικές κινηματικές εκδοχές παραπέμπουν σε διαφορετικές μορφές πολιτισμικής αναπαράστασης των αναγκών, νοηματοδότησης, αξιακής επένδυσης και οργάνωσης των σχέσεων, ακόμα και σε διαφορετικές μορφές συλλογικής κινητοποίησης. Όσο κι αν αυτά συνυπάρχουν αντιφατικά εντός των ευρύτερων κινηματικών δυναμικών, συνιστούν διακριτές λογικές συλλογικής δράσης στο μέτρο που εμφανίζουν μεταξύ τους ουσιώδεις διαφορές στη μορφή της οργάνωσης, της νοηματικής πλαισίωσης, της δικτύωσης, της απόφασης, της σχέσης με τις θεσμικές εξουσίες και εν τέλη της νομιμοποίησης (Ψημίτης, 2008: 64,93).

Με βάση τη διάκριση του Tilly, τα κοινωνικά κινήματα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν ως δύο διακριτές και μαζί διαφορετικές δομικά μορφές συλλογικής δράσης, με ότι αυτό σημαίνει για τα οργανωτικά χαρακτηριστικά τους

(δικτυακότητα/επαγγελματοποίηση/συγκεντρωτισμός) (Ψημίτης, 2008: 91). Όσο και αν εντός των δυναμικών του κινήματος υπάρξει μια συνύπαρξη έστω και αντιφατική, την ίδια ώρα υπάρχουν διαφορές στις μορφές πολιτιστικής αναπαράστασης των αναγκών, της νοηματοδότησης που οδηγούν και σε ουσιώδεις διαφορές όσον αφορά την μορφή οργάνωσης (Ψημίτης, 2008: 93).

Στην αρχική εκδοχή της εμφάνισης του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης, οι υποδομές ήταν ελάχιστες και οι δραστηριότητες περιορίζονταν στους δρόμους, επιτρέποντας την μετάδοση απλών μηνυμάτων, μη προσφέροντας όμως χώρο για πληροφορίες, διαβουλεύσεις και λήψη αποφάσεων. Με την εμφάνιση του ΠΚΦ η κατάσταση αυτή άλλαξε σημαντικά (Rucht, 2007: 2).

Η πρόθεση των ιδρυτών του παγκόσμιου κοινωνικού φόρουμ ήταν να δημιουργήσουν έναν «ανοιχτό χώρο» για κοινωνικά κινήματα και ΜΚΟ, που θα διευκόλυνε μια δημοκρατική συζήτηση αναζήτησης εναλλακτικών λύσεων στη νεοφιλελεύθερη πολιτική. Ο Chico Whitaker, εκ των ιδρυτών του ΠΚΦ, είχε την άποψη ότι η ιδέα του «ανοιχτού χώρου», αποκλείει ότι το ίδιο το φόρουμ μπορεί να γίνει ένα κοινωνικό κίνημα. Υπήρξαν όμως και άλλοι ακτιβιστές που αιτήθηκαν την μετατροπή του ΠΚΦ σε πραγματικό κοινωνικό κίνημα και σε ενιαίο παγκόσμιο πολιτικό παράγοντα. Αυτή η αντιπαράθεση απεικονίζει παραδειγματικά μια ένταση μεταξύ της προεικονιστικής πολιτικής (η ιδέα του «ανοιχτού χώρου») και των αντιληπτών οργανωτικών προϋποθέσεων για την επίτευξη πολιτικής αλλαγής (κινήματα ως παράγοντες).

Η εκπροσώπηση και η συμμετοχή φάνηκε να αποτελούν δύο διαφορετικές στρατηγικές. Συνδέονταν μεταξύ τους με διαφορετικές προσδοκίες και παρόλα αυτά βασίστηκαν η μία στην άλλη προκειμένου να προωθήσουν τον εκδημοκρατισμό σε διαφορετικά επίπεδα. Όμως η δυναμική μεταξύ εκπροσώπησης και συμμετοχής δεν έμεινε χωρίς συγκρούσεις και μια πηγή σύγκρουσης αποτελούσαν σίγουρα οι κοινωνικές σχέσεις, που έφεραν μαζί τους οι δρώντες μέσω της κοινωνικοποίησής τους (Rucht, 2007: 6).

Η αλήθεια είναι πως το ΠΚΦ δημιούργησε οργανωτικές προκλήσεις και ερωτήματα σε σχέση με την άρθρωση μεταξύ των κοινωνικών κινήματων, της ηγεσίας και της αλλαγής της παγκόσμιας τάξης. Έβαλε στο τραπέζι (σε σύγκριση και με προηγούμενες διεθνικές συμμαχίες), την άποψη ότι η δημοκρατική αλλαγή πρέπει να

δημιουργηθεί μέσω δημοκρατικών μορφών δράσης. Η ιδέα του ανοιχτού χώρου για παράδειγμα, είχε πολλές δημοκρατικές επιπτώσεις. Μία από αυτές είναι ότι κανένα κίνημα δεν μπορούσε να ισχυρισθεί ότι οι στόχοι του έχουν στρατηγική προτεραιότητα έναντι των άλλων (Teivainen, 2012: 181, 182).

Με την πάροδο του χρόνου το ΠΚΦ άρχισε να χάνει τον αρχικά εξαιρετικό χαρακτήρα του. Η ρουτίνα και η τελετουργία μείωσε τον ενθουσιασμό των ακτιβιστών αλλά και των ΜΜΕ. Αύξησε όπως φάνηκε και στην πράξη τον ανταγωνισμό με άλλες κινηματικές οργανώσεις. Η διαδικασία αυτή συμβάδιζε με την τάση ΜΚΟ και θεσμοθέτησης, που διαπερνούσαν ορισμένες κινηματικές οργανώσεις, ενισχύοντας και την μετριοπάθεια των διεκδικήσεων. Η επικράτηση της μετριοπάθειας (πολιτικού και οργανωτικού χαρακτήρα) στέρησε από το ΠΚΦ τη συμμετοχή ριζοσπαστικότερων ομάδων και ακτιβιστών, που έδιναν πόρους, χρώμα και περιεχόμενο στην εικόνα του και στις δράσεις του στα πρώτα χρόνια της ύπαρξής του (Rucht, 2007: 8).

21 χρόνια μετά την εμφάνιση του ΠΚΦ έχει μειωθεί αισθητά η δύναμη έλξης των συμμετεχόντων και έρευνες δείχνουν την ύπαρξη αβεβαιότητας σχετικά με την λειτουργία και τον χαρακτήρα του ΠΚΦ μεταξύ της παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών. Αναπτύχθηκαν αρκετές συζητήσεις για το αν οι πρακτικές του ΠΚΦ ανταποκρίθηκαν στα ιδανικά του.

Η παρούσα εργασία υιοθετεί την άποψη πως η σύνθετη, ετερογενής και αντιφατική φύση των κοινωνικών κινήματων δεν επιτρέπει αφαιρετικές ταξινομήσεις, αλλά μια μέθοδο προσέγγισης που ξεκινάει από την υπόθεση (όπως χαρακτηριστικά το περιέγραψε ο Melucci), ότι στο εσωτερικό των φαινομένων της συλλογικής δράσης πρέπει να διακρίνουμε πολλαπλές σημασίες που εξαλείφουν την φαινομενική ενότητα του εμπειρικού αντικειμένου (Melucci, 1984: 6,7). Οι διαφορές στην εννοιολόγηση των κοινωνικών κινήματων δεν προκύπτουν μόνο από την κοινωνική και πολιτική τοποθέτηση του κάθε επιστήμονα μελετητή, αλλά πρέπει να αναδειχθεί ότι τα κοινωνικά κινήματα παράγουν γνώση για τον εαυτό τους που είναι εξ ορισμού διαφορετική από την γνώση που παράγει η επιστήμη για λογαριασμό τους. Έχει υποστηριχθεί επίσης ότι η κοινωνιολογία των κοινωνικών κινήματων παρέχει ένα είδος γνώσης που εξυπηρετεί την διατήρηση της καθεστηκυίας πολιτικής τάξης, παρά τον κριτικό μετασχηματισμό της. Η κρίση αυτή έχει επεκταθεί στο σημείο να υποστηρίζεται ότι η προσπάθεια να τεθούν τα κοινωνικά κινήματα υπό

«ακαδημαϊκό έλεγχο», ισοδυναμεί με την πρόθεση να τεθούν υπό «πολιτικό έλεγχο» (Αλεξανδρόπουλος, 1995: 87,88).

Με παράδειγμα το ΠΚΦ επιχειρήθηκε «υπό ακαδημαϊκό και πολιτικό έλεγχο» να τεθεί μια ακόμη παράμετρος στην ερμηνευτική ανάλυση των οργανωτικών μορφών των κοινωνικών κινημάτων. Η παράμετρος αυτή είναι η οργανωσιακή θεωρία, η οποία έχει αναπτυχθεί στο διάβα των δεκαετιών ως πειθαρχία και από την οποία μπορούν να αναδειχθούν χρήσιμες, για το πεδίο της συγκρουσιακής πολιτικής, συμπερασματικές έννοιες.

Ερευνητικά ερωτήματα και μεθοδολογία

Η ερευνητική προβληματική της παρούσας εργασίας κινήθηκε καταρχήν γύρω από την αναζήτηση θεωρητικών του πεδίου για απαντήσεις γύρω από την οργάνωση του κοινωνικού κινήματος, μέσα από την οργανωσιακή θεωρία και κυρίως της προσπάθειας μοντελοποίησης και ισομορφισμού του χαρακτήρα και του τρόπου λειτουργίας της οργάνωσης των κινημάτων καθώς και την προσπάθεια διασύνδεσης του τρόπου συμπεριφοράς των κινημάτων με αυτόν των επιχειρήσεων. Τα παραπάνω δοκιμάζονται κατά πόσο ανταποκρίνονταν στην κινηματική πραγματικότητα ή αν αποτέλεσαν ευσεβείς ακαδημαϊκούς πόθους, κυρίως μέσα από την καταγραφή μιας εικόνας του ΠΚΦ και της οργάνωσης του.

Σε αυτή την κατεύθυνση αναζητήθηκαν: α) βάσεις και εξέλιξη της οργανωσιακής θεωρίας β) απόψεις θεωρητικών του πεδίου της συγκρουσιακής πολιτικής γ) θεωρητικές προσεγγίσεις της οργανωσιακής θεωρίας με αυτής των κοινωνικών κινημάτων δ) απόψεις μελών του Διεθνούς Συμβουλίου για την εσωτερική λειτουργία του ΠΚΦ διαχρονικά ε) ντοκουμέντα ή εξειδικευμένες μελέτες, αρθρογραφία ή βιβλιογραφία από συνεδριάσεις ή εσωτερικές λειτουργίες του ΠΚΦ στ) απόψεις ακτιβιστών. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και μια μερική ερευνητική προσπάθεια μέσω ενός ερωτηματολογίου που απαντήθηκε από 6 ακτιβιστές (χωρίς προσπάθεια γενίκευσης εκτιμήσεων) και καταγράφονται οι απόψεις τους.

Μεθοδολογία

Ως βιβλιογραφική ανασκόπηση περιγράφεται η επιλογή των διαθέσιμων εγγράφων σχετικά με το θέμα, τα οποία περιέχουν πληροφορίες, ιδέες, δεδομένα και αποδεικτικά στοιχεία που γράφτηκαν από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία, για να εκπληρώσουν ορισμένους στόχους ή να εκφράσουν ορισμένες απόψεις, σχετικά με τη φύση του θέματος και τον τρόπο με τον οποίο πρόκειται να διερευνηθεί, καθώς και την αποτελεσματική αξιολόγηση αυτών των εγγράφων σε σχέση με την έρευνα. Επέλεξα λοιπόν να χρησιμοποιήσω τις κατάλληλες μεθόδους βιβλιογραφικής ανασκόπησης για να συγκεντρώσω πληροφορίες και μια εννοιολογική ανάλυση του περιεχομένου, για να απαντήσω στα ερευνητικά μου ερωτήματα που μου επέτρεψαν να επιτύχω μια βαθύτερη κατανόηση, τόσο του θεωρητικού οργανωσιακού προβληματισμού, όσο και του ΠΚΦ ως φαινομένου.

Ιστορικότητα ζητημάτων οργάνωσης και διεθνικής δράσης

Το Π.Κ.Φ. κατέκτησε σίγουρα μια θέση στην ιστορία των κοινωνικών κινήματων. «*Η ιστορία μάς αφορά όλους*», γράφει στα προλεγόμενα του βιβλίου του διαδρομές της ιστοριογραφίας ο Σ. Σεφεριάδης επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Α. Λιάκου. Και μας αφορά καθώς είναι ο τρόπος που οι κοινωνίες χειρίζονται την σχέση τους με το χρόνο και κατά συνέπεια με τον ίδιο τους τον εαυτό. Η διαδικασία αυτή λειτουργεί όπως ο διάλογος του καθένα από εμάς με τη συνείδηση του. Φέρνοντας αυτή την αντίληψη στα μέτρα του πεδίου, μας θυμίζει την άποψη του Tilly πως χωρίς να έχουμε αίσθηση της σημασίας της δυναμικής του παρελθόντος μέσα από τις συντελεσμένες εκβάσεις, τις ανυλοποίητες εναλλακτικές και τις αντιτιθέμενες ερμηνείες οι ακαδημαϊκές ερευνητικές υποθέσεις θα είναι στην καλύτερη περίπτωση ρηχές και ανερμάτιστες (Σεφεριάδης, 2014α: 9).

Αυτονόητα, όποιος επιχειρεί να αναδείξει κρίσιμες πολιτικές όψεις του παρελθόντος δεν πρέπει να διολισθαίνει στον υποκειμενισμό, αλλά κριτικά αποστασιοποιημένος από το εξεταζόμενο αντικείμενο, να προβληματοποιεί εκείνες τις παραμελημένες πλευρές τεκμηριώνοντας εναλλακτικές ερμηνείες (Σεφεριάδης, 2014α: 96). Με την αφήγηση του θα πρέπει να ενσωματώσει είτε κάποιο νέο, είτε

κάποιο άγνωστο εμπειρικό υλικό, είτε κάποιες πειστικά καινοφανείς αναγνώσεις του ήδη υπάρχοντος υλικού (Σεφεριάδης, 2014α: 89).

Οι προβληματισμοί σχετικά με στρατηγικές που τα κινήματα «θα έπρεπε» να είχαν αποφύγει για λάθη που «θα έπρεπε να είχαν αποφευχθεί» και τα οργανωτικά μοντέλα που επέλεξαν αντίστοιχα, δεν έχουν νόημα παρά μόνο αν μπορεί επίσης να αποδειχθεί ότι θα μπορούσε να γίνει και διαφορετικά. Σε αυτή την διαδικασία δεν αρκούν τα δόγματα, αλλά χρειάζεται συνολικότερη εξέταση συνθηκών. Όπως το κοινωνικό πλαίσιο επηρεάζει την πορεία του αγώνα, αντίστοιχο ρόλο έχουν και οι οργανωτικές μορφές και οι ηγέτες των κινήματων έχουν σοβαρό ρόλο στον καθορισμό των κατευθύνσεων της εσωτερικής οργανωτικής ανάπτυξης (Piven F.F., Cloward R.:1978, xiv, xv). Η ερευνητική προδιάθεση της εργασίας αποσκοπεί σε έλλογες ανασυνθέσεις βασιζόμενη στην αποδοχή του σχεσιακού ρεύματος, επιχειρώντας την ίδια στιγμή να αποφύγει μεν την θεωρητική ρευστότητα και να επιμένει δε στην εννοιολογική επάρκεια (Σεφεριάδης, 2014α: 208).

Οι κλασικές αντιπαραθέσεις για τα ζητήματα οργάνωσης μέσα στην ιστορία του εργατικού κινήματος, αν και συχνά πήραν διχοτομικές μορφές, μέσα από τις αντιθέσεις ή τις αντιφάσεις ανάμεσα σε κινήματα και κόμματα, αντιεξουσία και ανταγωνιστική εξουσία, μικρο και μακρο πολιτική, εν πολλοίς το κλασσικό δίπολο αυθορμητισμός και οργάνωση, είχαν το λυτρωτικό χάρισμα να καταδεικνύουν τη συνεχιζόμενη επικαιρότητα των ζητημάτων που αναδείχθηκαν από τις πιο δυναμικές πλευρές της επαναστατικής σοσιαλδημοκρατίας, τα πρώτα χρόνια της 3ης Διεθνούς, τη συζήτηση για τη γενική απεργία και αργότερα τη στρατηγική του ενιαίου μετώπου (Tomas, 2012: 117,118).

Το αρχικό οργανωτικό και θεωρητικό σχίσμα στη 1η Διεθνή μεταξύ των Μαρξ και Μπακούνιν, που εξέφραζαν την κομμουνιστική και αναρχική οπτική αντίστοιχα, συνεχίστηκε με την διάσπαση σοσιαλιστικών, σοσιαλδημοκρατών και κομμουνιστών, στις αρχές του 20ου αιώνα. Η διάσταση του χώρου δηλαδή η εθνική ή η διεθνική συγκρότηση του κινήματος, ή και του κόμματος, η νόμιμη ή παράνομη δράση, ο τρόπος λήψης των αποφάσεων και η λογοδοσία στα μέλη ή στη κοινωνία, η επαναστατική ή δημοκρατική κατάκτηση της εξουσίας, η ίδια η κατάκτηση της εξουσίας ή όχι, η συμμετοχή ή όχι στον πόλεμο, η συμμετοχή στην κυβέρνηση, η ανοχή ή η άρνηση συμμετοχής, καθώς και μια σειρά ακόμη ζητημάτων, δίχασαν,

στοίχησαν, όξυναν επιχειρήματα σε κάθε πλευρά, ένωσαν ή διαίρεσαν σε δύσκολες στιγμές.

Τα κόμματα που είχαν αναφορά στον σοσιαλισμό δημιουργήθηκαν από κοινωνικά κινήματα που έφτασαν κάποιες φορές στο επίπεδο των επαναστάσεων, των εμφυλίων πολέμων, των γενικών πολιτικών απεργιών. Οι σοσιαλιστικές πολιτικές εκφάνσεις λειτούργησαν ως υποδείγματα για τις αντιστάσεις επόμενων περιόδων, καινοτόμησαν οργανωτικά, δάνεισαν τις οργανωτικές του πρακτικές σε άλλα κόμματα και γενικά αποτέλεσαν παραδεκτές μεθοδολογίες συλλογικής δράσης για και περίπου δύο αιώνες (Ρόγγας, 2019: 1,2).

Η εμφάνιση στις αρχές του 20^{ου} αιώνα των ιστορικών μοντέλων οργάνωσης, καταρχήν του σοσιαλδημοκρατικού, κατά δεύτερον του αναρχικού και τρίτον του μπολσεβίκικου μοντέλου, όπως αυτό περιεγράφηκε από τον Λένιν ως το προλεταριακό κόμμα νέου τύπου. Ο κύριος κριτικός προβληματισμός απέναντι σε αυτά τα ιστορικά μοντέλα οργάνωσης είχε να κάνει με τη σκλήρυνση των εσωτερικών δομών, το φαινόμενο της γραφειοκρατικοποίησης, ως συνέπεια της επιδίωξης μαζικοποίησης των κομματικών οργανώσεων. Αυτό αφορούσε κυρίως την κριτική στο σοσιαλδημοκρατικό και λενινιστικό μοντέλο, και προέρχονταν από την αναρχική αντίληψη που πρόβαλε πιο αποκεντρωμένα οριζόντια και ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά οργάνωσης, χωρίς τη λογική του κόμματος.

Πέρα από τις δύο ιστορικές μορφές οργάνωσης που αναπτύχθηκαν τον 19ο αιώνα, υβριδικές μορφές οργάνωσης βρήκαν επίσης τον χώρο τους την περίοδο που αυτά τα μοντέλα «κυριαρχούσαν». (Tarrow, 2011: 130).

Τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και '70 τα οποία θεωρούνται και προπομποί των νέων κοινωνικών κινημάτων, ανέδειξαν κυρίως τα ζητήματα της γραφειοκρατικοποίησης των μεγάλων κομματικών και συνδικαλιστικών οργανισμών, από την σκοπιά τόσο της επανάνθισης της εργατικής δημοκρατίας, όσο και από την σκοπιά της πολιτικής υποχώρησης που επιφέρει η γραφειοκρατικοποίηση αυτών των οργανώσεων. Στα κινήματα του '60 και '70 η εμπλοκή και ο προβληματισμός στο ζήτημα της οργάνωσης και της δημοκρατίας, δεν περιορίζεται σε μια συμβολή βελτίωσης μιας γενικής έννοιας συμμετοχής στα κοινά, και άρα βελτίωσης ενός δημοκρατικού μοντέλου κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, αλλά υπεισέρχεται πολύ συγκεκριμένα σε ζητήματα εσωτερικής δημοκρατίας και πολιτικού προσανατολισμού

των οργανωτικών μορφών οργάνωσης. Ο γαλλικός Μάης του 1968, όπως και το αμερικάνικο movement, παρά την επικριτική στάση τους απέναντι στις παραδοσιακές επαναστατικές αντιλήψεις, δεν εγκατέλειψαν το πρόταγμα περί οικουμενικής επανάστασης. Κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου, οι φοιτητικοί και εργατικοί αγώνες στις χώρες της Δύσης, αντλούν έμπνευση από τους αντιαποικιοκρατικούς αγώνες των αναπτυσσόμενων χωρών, πρόσωπα και γεγονότα αποκτούν παγκόσμια συμβολική αξία και καθίστανται σημεία αναφοράς για τους απανταχού εξεγερμένους, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται σε διεθνές επίπεδο ένα όραμα απελευθέρωσης από την καπιταλιστική κυριαρχία, με σαφή επαναστατική προοπτική (Σούζας, 2015: 31).

Εστιάζω σε αυτό το κομμάτι τονίζοντάς το γιατί ερχόμενοι στο σήμερα και στα πλαίσια της απίσχνασης της δυτικής δημοκρατίας, έχει επισημανθεί ότι τα κοινωνικά κινήματα παίζουν το ρόλο του σημαντικού έως του κύριου φορέα ενός εγχειρήματος ριζοσπαστικής δημοκρατίας. Η άποψη αυτή ενώ έχει ισχυρά λογικά ερείσματα, κυρίως από την οπτική ότι εμφανίζονται (τα κοινωνικά κινήματα) ως συλλογικές αντιστάσεις σε μια κατάσταση t.i.n.a., την ίδια ώρα η εσωτερική τους οργάνωση δεν εμφανίζει αναζητήσεις αντίστοιχες των κινήματων της δεκαετίας '60 και '70, αντιγραφειοκρατικών μορφών και ριζοσπαστικών πολιτικών. Για να είμαστε όμως πιο ακριβείς, το ορθό είναι ότι μόνο ένα μέρος των οργανώσεων των κοινωνικών κινήματων βρίσκεται σε μια αντίστοιχη αντίληψη των προηγούμενων δεκαετιών.

Οργανωτικές μορφές και δράσεις που εμφανίσθηκαν ως πρωτοτυπία κρατούν από το ιστορικό κινηματικό παρελθόν. Για παράδειγμα οι παγκόσμιες ημέρες δράσης δεν αποτελούν μια καινοτομία των νέων κοινωνικών κινήματων. Το 1889 η Σοσιαλιστική Διεθνής ανακήρυξε την 1η Μάη ως ημέρα διεθνών διαδηλώσεων και παρόμοια το 1910, καθιέρωσε την ημέρα της Γυναίκας (Wood, 2004: 72). Από το δεύτερο μισό του 19 ου αιώνα, σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κινήματα μεταξύ των εργατικών τάξεων της βιομηχανικής Ευρώπης αισθάνθηκαν την ανάγκη να οργανωθούν σε διεθνή βάση (ακόμη κι αν στην πραγματικότητα αυτό περιοριζόταν στα ευρωπαϊκά όρια) (Amin, 2007: 1).

Η εσωτερική ποικιλομορφία και η ανοχή στην άλλη άποψη κρατά επίσης από το ιστορικό κινηματικό παρελθόν. Η Α' Διεθνής που ονομαζόταν Διεθνής Ένωση Εργατών, βρέθηκε να διαχειρίζεται μια ποικιλομορφία κοινωνικών και πολιτικών

αγώνων σε ένα δημοκρατικό πνεύμα, που την τοποθέτησε στην πρώτη γραμμή της γενιάς της. Η ένωση συγκέντρωσε οργανώσεις διαφορετικής φύσης, εμβρυακά πολιτικά κόμματα και προσωπικότητες όπως ο Μαρξ, Ο Προυντόν και ο Μπακούνιν. Το εύρος της παρέμβασης τους, οι αναλύσεις, οι στρατηγικές, τα οράματα και οι ιδεολογίες κινητοποίησης, ήταν ποικίλα και εξαιρετικά διαφορετικά. Οι ιδεολογίες που συνυπήρχαν ήταν ο πρώιμος μαρξισμός, ο αναρχισμός, ο αυθορμητισμός. Το δίδαγμα της πρώτης αυτής εμπειρίας ήταν ο δημοκρατικός σεβασμός της πολυμορφίας (Amin, 2007: 2,3).

Συμπληρωματικά αξίζει να αναφερθεί πως η ιδέα του διεθνισμού ή της διεθνικής δράσης, πέρα από κεντρική πολιτική της εργατικής τάξης υπήρξε ως παράλληλη εξέλιξη και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, Το 1907 ο Henri La Fontaine δημιούργησε το Κεντρικό Γραφείο Διεθνών Ενώσεων για να συνδέσει ΜΚΟ από διάφορες χώρες. Το 1945 τα Ηνωμένα Έθνη θεσμοθέτησαν διαδικασίες διαβούλευσης με τις ΜΚΟ. Το 1948 υπήρχαν 41 ΜΚΟ που συμμετείχαν στις διαβουλεύσεις, το 1968 είχαν γίνει 500 και το 1992 ο αριθμός ήταν πάνω από 1000. Στη Σύνοδο Κορυφής για την Γη που έγινε στο Ρίο το 1992, συμμετείχαν περίπου 2400 εκπρόσωποι ΜΚΟ από όλο το κόσμο (Amin, 2007: 4).

Πίνακας 1
Συμμετοχή ΜΚΟ σε παράλληλα φόρουμ
των θεματικών διασκέψεων του Ο.Η.Ε.

ΕΤΟΣ	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΜΚΟ
1972	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΣΤΟΚΧΟΛΜΗ)	255
1974	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗ (ΡΩΜΗ)	400
1975	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ (ΜΕΞΙΚΟ)	114
1976	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ (ΒΑΝΚΟΥΒΕΡ)	3.500
1980	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ (ΚΟΠΕΝΧΑΓΗ)	135
1984	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟ (ΜΕΞΙΚΟ)	139
1985	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ (ΝΑΪΡΟΜΠΙ)	163
1990	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ)	45
1992	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΡΙΟ ΝΤΕ ΤΖΑΝΕΪΡΟ)	1.400
1993	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ΒΙΕΝΝΗ)	841
1994	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟ (ΚΑΪΡΟ)	1.200
1995	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (ΚΟΠΕΝΧΑΓΗ)	811

1995	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ (ΠΕΚΙΝΟ)	5.000
1995	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΦΤΩΧΕΙΑ (ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ)	1.000
1996	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ (ΚΩΝ/ΠΟΛΗ)	9.000
1996	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΔΙΑΤΡΟΦΗ (ΡΩΜΗ)	457
1998	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΙΔΡΥΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ΡΩΜΗ)	124
2000	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ (ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ)	1.000
2001	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΚΑΤΑ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ-ΞΕΝΟΦΟΒΙΑΣ (Ν. ΥΟΡΚΗ)	4.000

ΠΗΓΗ: Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2007). *Ο παγκόσμιος ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων*, Αθήνα: Σιδέρης, σ.125,126

Η ίδια η ίδρυση του Π.Κ.Φ. βασίστηκε σε μια διεθνική προετοιμασία που είχε γίνει μερικά χρόνια πριν, όταν στις 16-18 Μαΐου 1998 πραγματοποιήθηκε το ιδρυτικό συνέδριο του δικτύου Peoples Global Action (PGA) που αποφάσισε να συνδέσει τις δράσεις του με τις συνόδους κορυφής και να ονομαστούν παγκόσμιες ημέρες δράσης κατά του νεοφιλελευθερισμού. 18 Ιουνίου 1999 στις κοινές δράσεις αποφασίζουν να συμμετέχουν το δίκτυο Jubilee 2000, η Διεθνής Συνομοσπονδία Ομόσπονδων Συνδικάτων (ICFTU), το PGA και το δίκτυο Reclaim the Streets οργανώνοντας μια σειρά από διεθνικές διαδηλώσεις μεταξύ αυτών και το Σιάτλ στις 30/11/ 1999 (Wood, 2004: 75).

Πίνακας 2
Εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά της παγκοσμιοποίησης
περιόδου 1998-2001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΤΟΠΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΟΛΕΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΧΩΡΩΝ
16-18/5/1998	G8 (16/5) ΜΠΕΡΜΙΝΧΑΜ, ΠΟΕ (18/5) ΓΕΝΕΥΗ	43	41	22
18/6/1999	G8, ΚΟΛΩΝΙΑ	58	54	24
30/11/1999	ΠΟΕ, ΣΗΑΤΛ	111	97	22
26/9/2000	ΔΝΤ & ΠΤ, ΠΡΑΓΑ	98	88	33
9/11/2001	ΠΟΕ, ΝΤΟΧΑ	157	152	42
ΣΥΝΟΛΑ		467	432	143

ΠΗΓΗ: Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2007). *Ο παγκόσμιος ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων*, Αθήνα: Σιδέρης, σ.128

Ζητήματα οργανωτικής διάστασης μοιάζουν επίσης να μην έχουν τόσο προτυπικά χαρακτηριστικά, καθώς είχαν προσεγγισθεί στο ιστορικό διάβα της οργανωσιακής θεωρίας.

Ζητήματα οργάνωσης

Οργανωσιακή θεωρία

Η οργανωσιακή θεωρία ως πειθαρχία, εμφανίζει κοινά χαρακτηριστικά με πτυχές της ανάλυσης του πεδίου, κυρίως στις αναφορές στο κομμάτι των αναδιαρθρώσεων και μεταβολών στο επίπεδο της οικονομίας, της παραγωγής και της εργασίας. Στη διάρκεια του 20ου αιώνα η επιστημονική μελέτη των οργανώσεων συνδεόταν με τη γραφειοκρατία, τον ορθολογισμό, τους κανονισμούς, την αποδοτικότητα, την χρησιμοθηρία και τον έλεγχο, δηλαδή με το μηχανικό πρότυπο. Βάση αυτής της αντίληψης ήταν οι απόψεις του Βέμπερ, κυρίως όσον αφορά το θέμα της γραφειοκρατίας την οποία θεωρούσε κεντρικό θεσμό των σύγχρονων θεωριών, καθώς και την επιβεβαιωμένη προφητεία του ότι οι βιομηχανικές κοινωνίες θα εξελίσσονταν όλο και πιο γραφειοκρατικές και οργανωμένες.

Από την δεκαετία του '70 και μετά, παρατηρείται μια στροφή στα πολιτιστικά στοιχεία των οργανώσεων που μέχρι τότε περνούσαν απαρατήρητα και ένα ξαφνικό ενδιαφέρον για την οργανωσιακή κουλτούρα. Οι θεωρητικές αναλύσεις που έχουν γίνει για το φαινόμενο αυτό, εδράζονται στην αδυναμία της βεμπεριανής θεωρίας για την γραφειοκρατία να εξηγήσει το μυστικό της επιτυχίας των ιαπωνικών εταιριών, έναντι των δυτικών επιχειρήσεων. Μελετητές του ιαπωνικού επιχειρηματικού συστήματος, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η υπεροχή τους δεν οφείλονταν στη τεχνολογία ή στη δομή των εταιριών, αλλά στην ιαπωνική κουλτούρα και στον τρόπο που αυτή διεισδύει στη λειτουργία των ιαπωνικών εταιριών. Απέναντι στην εταιρία-μηχανισμός που κυριαρχούσε στη διοικητική σκέψη της δύσης, αντιτάχθηκε η ανθρωποκεντρική εταιρία-εκτεταμένη οικογένεια του ιαπωνικού μοντέλου (Γαβριήλ,1995:196,197).

Από την δεκαετία του '80 η οργανωσιακή κουλτούρα έγινε το επίκεντρο θεωρητικής και πρακτικής παρατήρησης. Η κουλτούρα είναι τώρα το επίκαιρο

αντικείμενο συζήτησης, αφενός όσον αφορά τους πολιτισμικούς όρους (μύθος, σύμβολο, τελετουργία), ως στοιχεία ανάλυσης και κατανόησης των οργανώσεων και αφετέρου ως κλειδί επιτυχίας (Γαβριήλ,1995: 198) (Παναγιωτοπούλου, 1997: & 345). Η διαχείριση του νοήματος αναδεικνύεται σε κρίσιμο στοιχείο της οργανωσιακής διαδικασίας. Στα πλαίσια αυτά, επιχειρείται μια κατηγοριοποίηση της έννοιας κουλτούρας εντός της οργανωσιακής διαδικασίας, η οποία αποτυπώνεται ως εξής:

α) κουλτούρα της εξουσίας (σχέδιο ιστού αράχνης), όπου κυριαρχεί η κουλτούρα της εξουσίας σαν τον ιστό μιας αράχνης με την πανίσχυρη αράχνη (ισχυρός αρχηγός) να βρίσκεται καθισμένη στη μέση β) κουλτούρα του ρόλου (σχέδιο πυραμίδας), που αφορά κυρίως γραφειοκρατικούς μηχανισμούς και καθορισμένους ρόλους, αναγνωρίζοντας εμμέσως ότι και η ίδια η γραφειοκρατία δεν στερείται κουλτούρας γ) κουλτούρα του εργασιακού καθήκοντος (σχέδιο πλέγματος), όπου η κουλτούρα του καθήκοντος περιγράφεται σαν ένα πλέγμα που τεντώνει τα νήματά του από εδώ και από εκεί και αναδιαμορφώνεται όπως θέλει δ) κουλτούρα του ατόμου (σχέδιο σμήνος). όπου σε αυτόν τον τύπο δεσπόζει πάνω από όλα το άτομο, με την οργάνωση να υπάρχει για να υπηρετεί το άτομο και όχι το αντίθετο (Γαβριήλ, 1995: 218, 223).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα ενός Ολλανδού ψυχοκοινωνιολόγου, του Geert Hofstede, όπου αναζητώντας το πολιτιστικό προφίλ διαφόρων χωρών υπέβαλε 32 αξιολογικές ερωτήσεις σε υπαλλήλους πώλησης και service της εταιρίας IBM, της γνωστής αμερικάνικης εταιρίας πληροφορικής. Στα συμπεράσματά του, μιλώντας για τις κουλτούρες στις σκανδιναβικές χώρες διατύπωσε τον χαρακτηρισμό «η πλατεία του χωριού» όπου η συλλογικότητα, η σύνεση και η μέριμνα βρίσκονταν στην πρώτη θέση. (Γαβριήλ,1995: 229,230).

Ήδη διαπιστώνουμε στις περιγραφές της οργανωσιακής θεωρίας της δεκαετίας του '80 αναφορές σε όρους όπως πλέγμα, σμήνος, πλατεία, τις οποίες συναντάμε και σε μεταγενέστερες αναλύσεις για το οργανωτικό ζήτημα των κοινωνικών κινημάτων.

Οι εξελίξεις όσον αφορά την έμφαση των πολιτισμικών προοπτικών γύρω από τις οργανώσεις, μπορούν να τοποθετηθούν αναλυτικά πέρα από το πεδίο των οικονομικών και εργασιακών αναδιαρθρώσεων και στο πεδίο της ευρύτερης κρίσης του θετικισμού στον τομέα των ανθρώπινων επιστημών. Η μετανεωτερικότητα

ακολουθείται από τις μεταμοντέρνες οργανώσεις, που πόρρω απέχουν από τον νεοτερικό γραφειοκρατικό ιδανικό πρότυπο. Οι μεταμοντέρνες οργανώσεις εμφανίζουν μειωμένη ιεραρχία, αποκεντρωμένη διοίκηση και την ικανότητα να ανέχονται τις αμφιβολίες, την ανασφάλεια, ακόμη και το χάος. Είναι μικρότερες και πιο ευέλικτες από τις παραδοσιακές γραφειοκρατίες και επανεξετάζουν συχνά τους στόχους και τις προτεραιότητές τους. Ο οργανωσιακός μεταμοντερνισμός που προήλθε από τους θεωρητικούς του μεταδομισμού, έχει ως κέντρο την κριτική της αντικειμενικότητας, δηλαδή της δοξασίας ότι υπάρχει μια εξωτερική πραγματικότητα που επιδέχεται κατανόηση και έλεγχο.

Με μια σειρά από επιχειρήματα που πηγάζουν κυρίως από τον Φουκό, οι μεταμοντερνιστές ισχυρίζονται ότι η ιδέα ενός εξωτερικού κόσμου, περιορίζει το άτομα και το μετατρέπει σε παρατηρητή και αστυνόμο του εαυτού του. Η συνέπεια αυτής της θέσης είναι ότι αφού νεοτερικότητα σημαίνει περιορισμός, μετανεοτερικότητα σημαίνει ότι μπορείς να κάνεις ό,τι σου αρέσει ή συμπυκνωμένα σε ένα σύνθημα: όλα επιτρέπονται. Μια δεύτερη κεντρική ιδέα της μετανεοτερικότητας είναι πως το υποκείμενο απλούστατα δεν υπάρχει, παρά μόνο ως ψευδαίσθηση, ως γλωσσικός αντικατοπτρισμός και είναι κατά βάθος παράγωγο της αστικής νοοτροπίας. Η εργασία, η οικογένεια, το επάγγελμα και οι ίδιες οι οργανώσεις δεν μπορούν πια να θεμελιώσουν την ταυτότητα του ατόμου σε ένα κοινωνικό σώμα. Αντίθετα, τα άτομα σήμερα πειραματίζονται περιστασιακά με διαφορετικές ταυτότητες, υιοθετώντας ποικιλόμορφα στυλ ζωής. Μέσα από το πρίσμα της μετανεοτερικής αντίληψης, η έννοια της οργάνωσης δε φαίνεται μόνο αλλοπρόσαλλη, αλλά και πεζή και μονοφωνική, με την έννοια δίκτυο να φαίνεται να την υπερσκελίζει κατά κόρον (Γαβριήλ, 1995: 254, 257).

Η αυτοποίηση και η δυνητική οργάνωση είναι οι μορφές οργάνωσης της μεταμοντέρνας οργανωσιακής θεωρίας, οι οποίες συνδέονται με την έννοια των δικτύων. Το αυτοποιητικό σύστημα είναι κλειστό, όσον αφορά το εγχείρημα, και ανοιχτό όσον αφορά την πληροφορία ταυτόχρονα. Τα αυτοποιητικά συστήματα δεν επικοινωνούν μεταξύ τους ευθέως, αλλά μέσω μιας χαλαρής σύζευξης. Η έννοια της χαλαρής σύζευξης υποδηλώνει παροδικότητα, ικανότητα αποσύνδεσης και διακοπές που αποτελούν εν δυνάμει κρίσιμες ιδιότητες της κόλλας που ενώνει οργανισμούς, και αντιπαραβάλλεται με την σφιχτή και αυστηρή σύζευξη. Με την χαλαρή σύζευξη

υποδηλώνεται η δυνατότητα και όχι η υποχρέωση ενός συστήματος να επικοινωνήσει με τα υπόλοιπα. Επιδιώκεται εν τέλει, η κατασκευή ενός δικτύου επικοινωνίας μεταξύ των αυτοποιητικών συστημάτων, με έναν τρόπο ώστε και η ανεξαρτησία τους να διατηρείται αλλά και η επικοινωνία τους να επιτυγχάνεται (Καρασούλης, 1995: 325,329).

Στην οργανωσιακή θεωρία έχει παρατηρηθεί ότι σε κάθε διακριτό περιβάλλον αντιστοιχεί σε συνθήκες ισορροπίας, εκείνη η οργανωσιακή μορφή η οποία είναι βέλτιστα προσαρμοσμένη στο περιβάλλον της. Αυτή είναι η αρχή του ισομορφισμού. Και η θεσμική αλλά και η εξελικτική θεωρία συμφωνούν στην έννοια του ισομορφισμού. Και οι δύο προσπαθούν να εξηγήσουν γιατί οι οργανώσεις ενός πληθυσμού τείνουν με το πέρασμα του χρόνου να μοιάζουν μεταξύ τους και να συγκλίνουν σε μια οργανωσιακή μορφή. Για παράδειγμα, ένα από τα χαρακτηριστικά του οργανωτικού μοντέλου των ανοιχτών συστημάτων, είναι η ομοιοστοχοθεσία. Η προσπάθεια δηλαδή επίτευξης των ίδιων τελικών στόχων, ξεκινώντας από διαφορετικές προϋποθέσεις και διαφορετικούς δρόμους (Παναγιωτοπούλου, 1997: 222).

Οι εξελικτικιστές το αποδίδουν στον ανταγωνισμό και στην διαδικασία της επιλογής, ενώ οι θεσμιστές το αποδίδουν σε θεσμικούς παράγοντες που έχουν να κάνουν κυρίως με την προσπάθεια των οργανώσεων να αποκτήσουν τη νομιμοποίηση της ευρύτερης κοινωνίας μέσα στην οποία λειτουργούν, υιοθετώντας κανόνες, αξίες και πρακτικές που είναι θεσμοποιημένες με την περιβάλλουσα κοινωνία. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα που έχει χρησιμοποιηθεί, όπου αναγνωρίζεται ότι σε μια συνέντευξη από έναν υποψήφιο εργοδότη, κανείς δεν θα πάει με αθλητική φόρμα, αλλά καλοντυμένος. Έτσι και οι οργανώσεις υιοθετούν συμπεριφορές και πρακτικές, γιατί έτσι πρέπει, συμπεριφέρονται δηλαδή σύμφωνα με τις προσδοκίες και τις νόρμες που είναι θεσμοποιημένες από την ευρύτερη κοινωνία (Τσούκας, 1995: 306).

Κινητήρια δύναμη των αλλαγών και της μετάβασης σε νέες μορφές οργάνωσης, αποτέλεσε η τεχνολογία. Η νέα οργανωτική κουλτούρα είναι σαφώς τεχνολογικά προσανατολισμένη. Η κυβερνοκουλτούρα αφορά και τις οργανώσεις, καθώς λόγω του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών, αλλάζει και η επικοινωνία στους οργανισμούς, τόσο με το εξωτερικό περιβάλλον όσο και με το εσωτερικό τους,

τόσο η άτυπη όσο και η τυπική επικοινωνία. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν την ανάπτυξη μεταβαλλόμενων οργανωτικών δομών. Πολλοί κάνουν λόγο για την ανάδυση της αδόμητης ή της ανοργάνωτης οργάνωσης και άλλοι για την ανάδυση μιας ημιδομής. Και τα δύο αποδίδουν την αστάθεια, την αλλαγή και την ευελιξία, που αποτελούν χαρακτηριστικά της δυναμικής οργάνωσης. (Δασκαλάκης & Φασουλής, 2013: 40).

Στο βαθμό όμως που οι ιεραρχικές δομές των οργανισμών παραμένουν ανέπαφες (κι αυτό συμβαίνει σε αρκετές οργανωτικές μορφές), οι εφαρμογές ηλεκτρονικής δημοκρατίας εξακολουθούν να είναι προσανατολισμένες στη στόχευση του κοινού για την παροχή πληροφοριών και στην απόσπαση της συναίνεσής του, χωρίς να αποτρέπουν τον καθιερωμένο ρόλο του παθητικού δέκτη που απλώς προβαίνει σε επιλογές μεταξύ προδιαμορφωμένων θέσεων και θεμάτων (Παναγιωτοπούλου, 1997: 341,344).

Οι νεοθεσμικοί κοινωνιολόγοι έχουν την άποψη πως οι θεσμικές μορφές και διαδικασίες που υιοθετούνται στις σύγχρονες οργανώσεις, δεν επιλέγονται μόνο με κριτήριο την αποτελεσματικότητά τους, αλλά και με γνώμονα την κοινωνική νομιμοποίηση της οργάνωσης και όσων μετέχουν σε αυτήν. Με άλλα λόγια, οι διαδικασίες που θα επιλεγούν για να ρυθμίζουν την λειτουργία μιας οργάνωσης, θα πρέπει να είναι αποδεκτές στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολιτιστικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο θα λειτουργεί η οργάνωση (Παναγιωτοπούλου, 1997: 327, 329). Η διαφορά μεταξύ των δύο κριτηρίων επιλογής αποδίδεται με την διάκριση ανάμεσα στην εργαλειακή λογική και στη λογική του αρμόζοντος. Σύμφωνα με τους νεοθεσμικούς η λογική του αρμόζοντος πρέπει να επιλέγεται ακόμα και όταν διακυβεύεται η ίδια η επίτευξη των στόχων της οργάνωσης. Αν το ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον είναι αυτό που ασκεί καθοριστική επιρροή, τότε οργανώσεις που δέχονται κοινές περιβαντολογικές επιδράσεις θα τείνουν προς την δομική ομογενοποίηση ή αλλιώς τον ισομορφισμό, ανταποκρινόμενες σε κοινές εξωτερικές πιέσεις (Τσούκας, 1995: 305,306). Με βάση την υπόθεση του ισομορφισμού, οι νεοθεσμικοί ασχολήθηκαν με την διάδοση και εξάπλωση ορισμένων θεσμικών μορφών σε διαφορετικά, οργανωσιακά πλαίσια. Η αποδοχή του νεοθεσμισμού από την Dellarorta (Della Porta, 2009: 5), δημιουργεί την επιφύλαξη προσπάθειας «επιβολής» ενός ενιαίου μοντέλου-τύπου οργάνωσης των κοινωνικών κινημάτων σε

μια παγκοσμιοποιημένη διαδικτυακή κοινωνία και παρά την διαπιστωμένη ετερογένεια του κινήματος να εισάγεται μια τάση ισομορφισμού, στοιχείο που δεν συνάδει με την ποικιλία μελετών και απόψεων επ' αυτού του ζητήματος.

Μελέτες πάνω στην θεωρία οργάνωσης

Πολιτικές παραδόσεις, ιστορικές μνήμες και πολιτιστικά δημιουργήματα αποτελούν την βάση της θεωρητικής διαμάχης για την οργάνωση. Στον όρο οργάνωση υπάρχει μια αμφιθυμία καθώς δεν μπορούμε να περιοριστούμε στην επίσημη εκδοχή οργάνωσης, χωρίς να δούμε τις οργανωτικές μορφές που προκύπτουν ως αλληλεπίδραση μεταξύ δρώντων και αντιπάλων (Tarrow, 2011: 121).

Υπάρχει διαχρονικά ένας προβληματισμός περί των επιπτώσεων της οργάνωσης στην διεκδικητική ικανότητα των κοινωνικών κινήματων. Ο Hobsbawm (επηρεασμένος από το έργο του W.Gamson «*The strategy of social protest*») είχε υποστηρίξει ότι χωρίς ηγεσία και οργάνωση, η κάθε εξέγερση θα παραμένει πρωτόγονη και θα διαλύεται σύντομα (Tarrow, 2011: 123).

Στα κοινωνικά κινήματα οι οργανώσεις μπορούν να προσφέρουν στρατηγική, ηγεσία, ένα σημείο εστίασης όπου εξυπηρετεί την αλληλεπίδραση των δρώντων, έναν μηχανισμό για την διαμεσολάβηση των γεγονότων και μια πηγή για την ένταξη και νέων δρώντων, αλλά και ανάδειξης νέων ηγετών. Για να γίνει κατανοητή αυτή η ποικιλομορφία, ο Tarrow προτείνει τη διάκριση τριών διαφορετικών εννοιών της οργάνωσης των κοινωνικών κινήματων, ως εξής:

α) Την οργάνωση της δράσης στα σημεία όπου υπάρχει επαφή με τους αντιπάλους. Εκεί μπορούμε να δούμε είτε επίσημες οργανώσεις είτε συνασπισμούς ή και τίποτα από τα δύο.

β) Την οργάνωση υπεράσπισης αξιώσεων δημοσίου συμφέροντος.

γ) Την οργάνωση που αφορά συνδετικές δομές ή διαπροσωπικά δίκτυα σύνδεσης ηγεσίας-βάσης, κέντρου-περιφέρειας, επιτρέποντας τον συντονισμό, την συγκέντρωση και την ύπαρξη ακόμη και όταν υπάρχει έλλειψη επίσημης οργάνωσης.

Ο Tarrow προχωράει σε δύο βασικές και σημαντικές, μέσα στην αντίφαση τους διαπιστώσεις. Τα διαπροσωπικά δίκτυα είναι η πιο βασική δομή (καθώς χτίζουν ταυτότητες, δίνουν ευκαιρίες συμμετοχής, διαμορφώνουν ατομικές προτιμήσεις πριν την ένταξη στο κίνημα), και από την άλλη μεριά τα κινήματα δεν βασίζονται μόνο στα

δίκτυα (καθώς χωρίς κάποια μορφή οργάνωσης τα κινήματα ξεθωριάζουν και διασκορπίζονται).

Καταλήγει λοιπόν στο συμπέρασμα πως οι διοργανωτές των κοινωνικών κινήματων θα πρέπει να δομούν μοντέλα που θα εξασφαλίζουν ισχυρότητα για να ανταπεξέλθουν στις διαμάχες, αλλά και ευελιξία προκειμένου να προσεγγιστούν άτυπα δίκτυα και ομάδες διαμαρτυρίας (Tarrow, 2011: 123, 124).

Ριζοσπαστικοποίηση και θεσμοθέτηση αποτελούν αντίθετες αλλά και συμβιωτικές τάσεις, που αλληλοτροφοδοτήθηκαν ιστορικά οδηγώντας σε αντίθετες πολιτικές κατευθύνσεις. Αυτή την ανταγωνιστική πόλωση ο Tarrow την διαπίστωσε και στο κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης, ανάμεσα στις ΜΚΟ που περιφέρονται στους διαδρόμους κρατικών οργανισμών και τις ριζοσπαστικές ομάδες που συγκρούονταν στους δρόμους με τις αρχές (Tarrow, 2011: 129).

Όσον αφορά τα δίκτυα, ο Tarrow θεωρεί ότι άλλα βασίζονται σε συμμαχίες, άλλα σε ανταλλαγή πόρων κλπ. Συμπληρώνει επίσης στην θεώρησή του ότι τα δίκτυα μπορεί να είναι κάθετα και άλλες φορές οριζόντια.

Η πολυαναφερόμενη ακαδημαϊκά δεκαετία του '60, όσον αφορά την οργανωτική της καινοτομία, δεν περιορίζεται για τον Tarrow μόνο στο ότι παρήγαγε ένα παλιρροϊκό κύμα νέων κινήματων, αλλά και ότι εισαγάγει σωστά και την ταυτόχρονη ανάπτυξη επικοινωνιακών καινοτομιών που λειτούργησαν υποστηρικτικά στην οργανωτική καινοτομία. Σαν τέτοιες βλέπει τα ΜΜΕ, τα οποία χαρακτηρίζει «συμπαραγωγούς των εκδηλώσεων διαμαρτυρίας» (Tarrow, 2011: 131,132).

Συμπληρώνει δε στους υποστηρικτικούς παράγοντες που προέκυψαν, τα ηλεκτρονικά μέσα, τους μουσικούς και κινηματογραφικούς σταρ που εκφράζονταν θετικά υπέρ των κινήματων, το επιστημονικό προσωπικό που στοιχειοθετούσε τα κοινωνικά αιτήματα.

Για το Tarrow η επαγγελματοποίηση της ηγεσίας δεν είναι ίδια με αυτήν των μαζικών κομμάτων αλλά πρόκειται για ανθρώπους ειδικούς στην διάδοση της πληροφορίας και στην οικοδόμηση συνασπισμών μεταξύ ακτιβιστικών ομάδων (Tarrow, 2011: 134, 135).

Συμπερασματικά, δεν υπάρχει για τον Tarrow ενιαίο μοντέλο οργάνωσης στα κοινωνικά κινήματα. Η ετερογένεια μοιάζει να είναι το μεγαλύτερο κίνητρο

συλλογικής δράσης από αυτό της ομοιογένειας και της πειθαρχίας. Οι νέες υβριδικές οργανώσεις προσφέρουν μερικές και όχι ολικές λύσεις στο πρόβλημα. Οι οργανισμοί ομπρέλα προσφέρουν τα εμπορικά τους ονόματα franchising σε πιο αποκεντρωμένες μονάδες, εκεί όπου τα δίκτυα εμπιστοσύνης μπορούν να λειτουργούν καλύτερα.

Η έννοια «κίνημα των κινημάτων» δημιουργεί μια ευφορία μεταξύ των δρώντων που εκτιμούν την αυτονομία, αλλά χωρίς μηχανισμούς επαφής με την βάση, οι διοργανωτές μπορεί να δουν τους οπαδούς τους να απομακρύνονται σταδιακά προς διάφορες κατευθύνσεις (Tarrow, 2011: 138, 139).

Σε αντίθεση με τις κυρίαρχες στο πεδίο προσεγγίσεις, οι Piven και Cloward θεωρούν ότι η οργάνωση των κοινωνικών κινημάτων θα έπρεπε να μελετηθεί όχι σαν αυτά να αποτελούν τους οργανωτές της δυσαρέσκειας, ούτε τους πρωταγωνιστές που συλλέγουν και διαχειρίζονται τους αναγκαίους πόρους για τη μαζική κινητοποίηση, αλλά τους «αυτόκλητους διαμεσολαβητές» που αμβλύνουν τη δυναμική των κινητοποιούμενων Διαπιστώνουν διαφορές ανάμεσα στην πολιτική στόχευση των ηγετών των εργατικών αγώνων του παρελθόντος με αυτούς των αγώνων π.χ. των αφροαμερικάνων της δεκαετίας του '60, εντοπίζουν ωστόσο μια κοινή στάση για το ζήτημα της οργάνωσης (Σερντεδάκις, χ.χ.: 7).

Σε κάθε κοινωνικό κίνημα, η ηγεσία του στρέφεται στην κατεύθυνση συγκρότησης τυπικών οργανώσεων, καθώς θεωρεί ότι αυτές συνιστούν ένα σημαντικό μέσο απόκτησης πολιτικής επιρροής. Αυτή η πεποίθησή εδράζεται σε τρεις παραδοχές: α) Ότι οι οργανώσεις θεωρούν ότι επιτυγχάνουν να συγκεντρώσουν και να συντονίσουν κρίσιμους για την κινητοποίηση πολιτισμικούς, ηθικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, συμβολικούς πόρους, τους οποίους δεν διαθέτουν οι μη οργανωμένοι δρώντες. β) Ότι θα χρησιμοποιηθούν μέσω της οργάνωσης και με στρατηγικά ευφυή τρόπο, οι πόροι για να πετύχουν τους στόχους τους γ) Ότι οι οργανώσεις θεωρούνται ως η βασική προϋπόθεση μέσω της οποίας μπορεί να διασφαλιστεί η συνέχεια της κινητοποίησης των δυσαρεστημένων.

Με βάση αυτές τις παραδοχές ενεργοποιείται μια αντίληψη της συλλογικής δράσης, που τότε και μόνο θα είναι ικανή ώστε να οδηγήσει στην επιζητούμενη αλλαγή, όταν δηλαδή η οργανωμένη δύναμη των δρώντων φτάσει στο σημείο να υποχρεώσει τις ελίτ σε παραχωρήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους δρουν ενισχυτικά στο να μαζικοποιηθούν τα κινήματα (Σερντεδάκις, χ.χ.: 7,8). Θα πρέπει να

ξεκαθαριστεί για μια ακόμη φορά, ότι τα κινήματα δεν προκύπτουν από τις οργανωτικές προσπάθειες του στελεχιακού δυναμικού των οργανώσεων. Οι οργανώσεις ανθίζουν στο πλάι των μαζικών κινητοποιήσεων, αναβαθμίζουν το ρόλο τους μέσα από τα κινηματικά ξεσπάσματα, δίνοντας τους ένα φαινομενικό κύρος και μια ψευδαίσθηση για την σημασία των οργανώσεων και των ηγεσιών που διαμορφώνεται εντός του κινήματος. (Σερντεδάκης, χ.χ.: 8)

Για τον Melucci, η οργάνωση είναι ένα κρίσιμο σημείο παρατήρησης, ένα αναλυτικό επίπεδο που συχνά υποτιμάται ή υποβαθμίζεται σε τυπικές δομές. Ο τρόπος με τον οποίο οι παράγοντες του κινήματος στήνουν την δράση τους, αποτελεί τον σύνδεσμο μεταξύ προσανατολισμών και ευκαιριών. Η συλλογική δράση χτίζεται από μια οργανωτική επένδυση. Οργάνωση δεν είναι ένα εμπειρικό χαρακτηριστικό αλλά ένα αναλυτικό επίπεδο, όπου υπάρχει η ανάγκη διατήρησης της ενότητας των ατόμων, της κινητοποίησης πόρων για δράση, η κατανομή αξιών ικανοτήτων και αποφάσεων σε ένα πεδίο που είναι οριοθετημένο. Παρά την φαινομενική χαλαρότητα τα κοινωνικά κινήματα είναι συστήματα δράσης. Μια συλλογική δράση δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς να ληφθεί υπόψη το πώς κινητοποιούνται εσωτερικοί και εξωτερικοί πόροι, πώς χτίζονται και διατηρούνται οι οργανωτικές δομές, πώς διασφαλίζονται οι λειτουργίες ηγεσίας. Ως σύστημα δράσης, το κοινωνικό κίνημα συνδέει πληθυντικούς προσανατολισμούς και έννοιες. Μόνο διαχωρίζοντας τα διαφορετικά αναλυτικά στοιχεία μπορεί να κατανοήσει κανείς πώς αυτά συγκροτούνται από μια οργανωτική δομή (Melucci, 1985: 792-794).

Κατά τον Melucci, η φυσιολογική κατάσταση των σημερινών κινήματων είναι ένα δίκτυο μικρών ομάδων βυθισμένων στην καθημερινή ζωή, που απαιτούν προσωπική συμμετοχή στην εμπειρία και άσκηση πολιτισμικής καινοτομίας. Αυτή η νέα οργανωτική μορφή των σύγχρονων κινήματων δεν είναι απλά καθοριστική για τους στόχους της, αλλά είναι ένας στόχος από μόνος του. Δεδομένου ότι η δράση επικεντρώνεται σε πολιτιστικούς κώδικες, η μορφή του του κινήματος είναι ένα μήνυμα, ένα σύμβολο που παραπέμπει στα κυρίαρχα πρότυπα. Η βραχυπρόθεσμη και αναστρέψιμη δέσμευση, η πολλαπλή ηγεσία που μπορεί να αμφισβητηθεί, οι προσωρινές και ad hoc οργανωτικές δομές, αποτελούν τις βάσεις για την εσωτερική συλλογική ταυτότητα, αλλά και για μια συμβολική αντιπαράθεση με το σύστημα (Melucci, 1985: 801).

Τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα αμφισβητούν τους κυρίαρχους πολιτισμικούς κώδικες, άρα και μόνο η ύπαρξη τους είναι μια αντιστροφή των συμβολικών συστημάτων. Η επιτυχία ή η αποτυχία είναι έννοιες χωρίς νόημα για αυτά τα κινήματα, καθώς αναφέρονται στον συμβολισμό. Όσοι τονίζουν την αναποτελεσματικότητα αυτών των μορφών δράσης δεν αντιλαμβάνονται τον συμβολικό ανταγωνισμό και υποτιμούν τον πολιτικό αντίκτυπο των κινητοποιήσεων (Melluci, 1985: 813).

Ο Diani προσδιορίζει την οργάνωση στα κοινωνικά κινήματα ως δίκτυα άτυπων αλληλεπιδράσεων μεταξύ ομάδων ή ατόμων που εμπλέκονται σε μια πολιτική ή πολιτιστική σύγκρουση, στη βάση μιας κοινής ταυτότητας. Η προσέγγιση των κινήματων ως δίκτυα, εισαγάγει την έννοια της ιδιαιτερότητας τους, έναντι των συναφών μορφών συλλογικής δράσης. Τα κοινωνικά κινήματα κατά τον Diani δεν διακρίνονται ούτε λόγω της υιοθέτησης ριζοσπαστικών μορφών δράσης, ούτε λόγω του ενδιαφέροντος τους για νέα ζητήματα, ούτε λόγω της προτίμησης τους σε χαλαρές οργανωτικές μορφές. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι αποτελούνται από ανεξάρτητους φορείς που είναι ενσωματωμένοι σε συγκεκριμένα πλαίσια, φέρνουν συγκεκριμένες αξίες, ταυτότητες και προσανατολισμούς, επιδιώκουν συγκεκριμένους στόχους και συνδέονται ταυτόχρονα μέσα από διάφορες μορφές συνεργασίας και αναγνώρισης σε έναν δεσμό που εκτείνεται πέρα από την συγκεκριμένη δράση διαμαρτυρίας (Diani, 2003: 4,5).

Όσον αφορά την εσωτερική λειτουργία των κοινωνικών κινήματων, ο Diani θεωρεί ότι τα άτομα ή οι οργανώσεις που συμμετέχουν σε αυτά, ανταλλάσσουν συμβολικούς και πρακτικούς πόρους μέσω των άτυπων δικτύων, δηλαδή μέσω μηχανισμών συντονισμού, οι οποίοι όμως δεν υπόκεινται σε επίσημη ρύθμιση, καθώς όροι και κατανομή καθηκόντων αποτελούν προϊόν συμφωνίας των φορέων. Ως εκ τούτου οι προσπάθειες διαμόρφωσης στρατηγικών αποφάσεων από συγκεκριμένες οργανώσεις, υπόκεινται επίσης σε αδόμητες και μη τυποποιημένες διαπραγματεύσεις (Diani, 2003: 5).

Ο άτυπος χαρακτήρας των δικτύων είναι που διαφοροποιεί τα κινήματα από τις οργανώσεις, δηλαδή από τις συντονισμένες μορφές αλληλεπίδρασης οι οποίες εμπριέχουν καθιερωμένα κριτήρια ένταξης και τυποποιημένους μηχανισμούς εσωτερικής ρύθμισης. Αν ήταν αλλιώς τα πράγματα δεν θα είχαμε μια δυναμική

κοινωνικού κινήματος, αλλά την κινητοποίηση ενός συνόλου οργανώσεων που θα επιδίωκαν να έχουν τον πλήρη έλεγχο του ζητήματος (Diani, 2003: 6).

Ο Diani συνοψίζει ότι η νεοθεσμική αντίληψη και η θεωρία οργάνωσης δικτύων, μοιάζουν να μπορούν να εξηγήσουν καλύτερα την αλληλεπίδραση μεταξύ της οργανικής διάστασης ανταλλαγών και της ροής της αμοιβαίας αναγνώρισης και των υποχρεώσεων που καθιστούν εφικτά τα δίκτυα. Σε σχέση με την θεωρία κινητοποίησης πόρων, η θεωρία των κινήματων ως δικτύων μας δίνει την δυνατότητα να υπερβούμε την τάση αντιμετώπισης των κινήματων ως οργανώσεων ιδιόμορφου τύπου και να στραφούμε στη σχέση κινήματων και οργανώσεων από διαφορετική σκοπιά. Γιατί αν τα κινήματα είναι οργανώσεις, τότε δημιουργούνται παραπλανητικά ερωτήματα για το αν έχουμε να κάνουμε με κινήματα ή με ομάδες συμφερόντων. Βέβαια εν τέλει ο προσδιορισμός τους ως το ένα ή το άλλο εξαρτάται από τις κοινωνικά κατασκευασμένες επαγγελματικές ταυτότητες των ερευνητών. Η εναλλακτική θεώρηση των κινήματων ως μη ιεραρχικές μορφές οργάνωσης με όρια που καθορίζονται από τη συλλογική ταυτότητα, δηλαδή την αμοιβαία αναγνώριση φορέων ως μελών του κινήματος συνδεόμενα μεταξύ τους με ξεχωριστή κουλτούρα και αλληλεγγύη, στρέφουν το ερώτημα όχι στο τι είδους οργάνωση έχουμε, αλλά πως και αν διαφορετικοί παράγοντες με διαφορετικούς βαθμούς δομής σχετίζονται μεταξύ τους. Με αυτήν την έννοια η οργάνωση του κινήματος δεν ορίζεται από την άποψη των χαρακτηριστικών, αλλά από την άποψη των σχέσεων (Diani, 2003: 11,12).

Αναγνωρίζει την ίδια στιγμή ότι ένα άτυπο δίκτυο μπορεί να κυμαίνεται από εντελώς αποκεντρωμένο ως πλήρως συγκεντρωτικό, καθώς διαπιστώνει ότι οργανώσεις πιο κεντρικές στα δίκτυα κίνησης μπορεί να ασκούν μεγαλύτερο ρόλο στις συναλλαγές με εξωτερικούς παράγοντες, γεγονός που υποδηλώνει κάτι για την ηγεσία τους. Το φαινόμενο αυτό το αποδίδει στην ύπαρξη κάποιον «φραγμών» (sic) στην εσωτερική επικοινωνία του δικτύου (Diani, 2003: 14).

Ο Diani μας θυμίζει τρεις δημοφιλείς ερευνητικές υποθέσεις (ή ολέθρια αξιώματα κατά τον Tilly), όσον αφορά την σκιαγράφηση των κοινωνικών κινήματων. α) Μελετάμε τα κοινωνικά κινήματα μελετώντας τις οργανώσεις εντός τους, β) Οι δικτυακές μορφές οργάνωσης χαρακτηρίζουν τα νέα κοινωνικά κινήματα που εστιάζουν σε ταυτοτικά ζητήματα και όχι στην πολιτική αλλαγή, γ) Τα κοινωνικά

κινήματα συμπίπτουν με τις δημόσιες προκλήσεις απέναντι στις αρχές σε συγκεκριμένα θέματα (Diani, 2003: 33).

Η προσέγγιση του Σεφεριάδη στο ζήτημα της οργάνωσης των κοινωνικών κινήματων γίνεται με έναν έμμεσο τρόπο, εντάσσοντάς τες στην γενικότερη συζήτηση περί δημοκρατίας και ριζοσπαστικής δημοκρατίας. Στην αντίληψή του η δημοκρατία βρίσκεται στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού και πολιτικού προβληματισμού, είτε ως διακανονισμός στο επίσημο θεσμικό –καθεστωτικό– επίπεδο, είτε ως σύνδρομο «εσωτερικών» διαδικασιών για τη λήψη αποφάσεων σε κινηματικές (και άλλες) οργανώσεις που ενεργοποιούνται στην κοινωνία.

Ανατρέχοντας με συνέπεια στο παρελθόν αναγνωρίζει ότι αρκετοί, αν όχι οι περισσότεροι, ιστορικοί φορείς και παραδοσιακοί προπομποί της δημοκρατικής εμβάθυνσης (σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, μεγάλα εργατικά συνδικάτα, θεσμικοί φορείς του κράτους πρόνοιας και παρεμφερείς οργανισμοί, ΜΚΟ κ.τ.λ.) έχουν –διά πράξεων ή παραλείψεων–μετατραπεί εδώ και καιρό σε φορείς δημοκρατικής απίσχνασης, οπότε τα κοινωνικά κινήματα και οι οργανώσεις τους αναδεικνύονται de facto ως σημαντικοί (ενδεχομένως οι κύριοι) φορείς ενός εγχειρήματος «ριζοσπαστικής δημοκρατίας». Κρίνει όμως αναγκαίο να διευκρινισθεί, ότι όταν επιδιώκεται κάτι, τότε απαιτείται η ακριβής γνώση σε τι ακριβώς αυτό το «κάτι» συνίσταται. Γιατί αν η εννοιολόγηση της «ριζοσπαστικής δημοκρατίας» είναι ανεπαρκής, τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος, με πράξεις ή παραλείψεις, αντί –όπως ίσως φανταζόμαστε– να πλησιάζουμε τη δημοκρατική εμβάθυνση, στην πραγματικότητα να απομακρυνόμαστε απ' αυτήν ή και να τη ματαιώνουμε.

Εντάσσει τις ιδεολογικές συνθήκες της σύγχρονης «ριζοσπαστικής δημοκρατίας» στο χώρο του ουτοπικού γνωστικού πρίσματος, το οποίο υφίσταται από πολλού. Κατά την άποψη του οι ιδεολογικές πλαισιώσεις, οι οργανωτικές πρακτικές και οι μορφές δράσης που ενέπνευσε (το ουτοπικό γνωστικό πρίσμα) υπήρξαν αδιαφοροποίητα θνησιγενείς ή ατελέσφορες, με τεράστιο συμβολικό και υλικό κόστος (τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα), για όσους έτσι οραματίστηκαν τη δημοκρατική εμβάθυνση.

Συνδέει τον εξωτερικό με τον εσωτερικό λόγο των κινηματικών οργανώσεων, δια του οποίου τίθενται σε κρίση οι βασικές πτυχές της οργανωτικής λειτουργίας

όπως η συμμετοχή, η συναίνεση και η λειτουργική ισοκρατία (Σεφεριάδης, 2014β: 382-383).

Συμμετοχή. Τόσο «εξωτερικά» όσον αφορά το πολιτικό σύστημα, όσο και «εσωτερικά», όσον αφορά τις κινηματικές οργανώσεις, αποφεύγεται συνήθως η ένταξη στο σκεπτικό του θέματος του μεγέθους. Αυτό πρακτικά μεταφράζεται σε μεγάλες κινηματικές οργανώσεις η άμεση δημοκρατία είναι ανέφικτη. Όμως ακόμη και στην ιδεοτυπική (ολιγομελείς οργανώσεις) κλασική εκδοχή του, ο παράδεισος της διαβουλευτικής συνέλευσης υπήρξε αναγκαία συνυφασμένος με την κόλαση του συστηματικού αποκλεισμού.

Άρα το να σκεπτόμαστε τη συμμετοχική δημοκρατία ως εκδοχή άμεσης δημοκρατίας, αποτελεί μια περιχαράκωση και για μια βλαπτική, αλλά και αναίτια πρακτική. Που οφείλεται όμως η δημοφιλία της και η εμμονή υιοθέτησή της; Κατά τον Σεφεριάδη ο λόγος για τον οποίο η συμμετοχή υιοθετείται με τόσο σθένος από ακτιβιστές αλλά και μελετητές, είναι πιθανά μια εύλογη δυσανεξία που προξενεί η «πληρεξουσιότητα». Αν και, με αυστηρούς όρους, η πληρεξουσιότητα (και, κατ' επέκταση, η μορφή της «πληρεξουσίας δημοκρατίας») διαφέρει από την εν λευκώ ανάθεση, είναι σαφές ότι ενέχει καταστατικά τη δραματική ενδυνάμωση του εκπροσώπου. Όμως, η «πληρεξουσιότητα» δεν αποτελεί ούτε αναγκαίο γνώρισμα ούτε, κατά μείζονα λόγο, συνώνυμο της «αντιπροσώπευσης», καθώς η αντιπροσώπευση δεν συνεπάγεται τη χωρίς όρους πληρεξουσιότητα. Με άλλα λόγια, είναι απολύτως δυνατόν να υπάρχει περιορισμός της δικαιοδοσίας του εκπροσώπου χωρίς άρση ή απόρριψη της αντιπροσώπευσης (Σεφεριάδης, 2014β: 388-390).

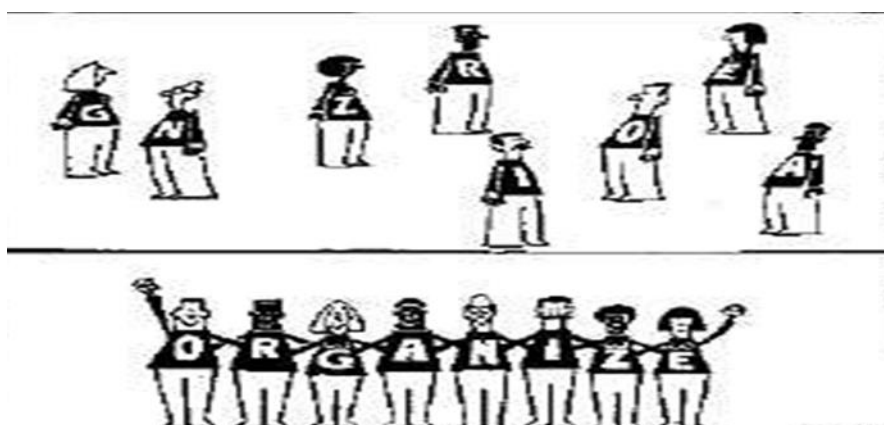
Διαβούλευση. Ο Σεφεριάδης θεωρεί μάλλον περιττό το να υπερθεματίζει κανείς αναφορικά με το πόσο επιθυμητό πράγμα είναι η διαβούλευση και πόσα πολλά αγαθά απορρέουν από τους εν γένει συναινετικούς διακανονισμούς. Στις περισσότερες εκδοχές της δημοκρατικής θεωρίας η άποψη ότι η διαλογική διαβούλευση συμβάλλει στην ορθολογικότητα, την αμεροληψία, την καλύτερη γνώση της πραγματικότητας. Αυτό δεν σημαίνει ότι διαβούλευση και διάλογος δεν είναι πράγματι αγαθά ή ότι δεν έχουν και τόση σημασία, κάθε άλλο. Το πρόβλημα ξεκινά όταν τα αγαθά αυτά γίνουν αντιληπτά, ως έννοιες αντίθετες της πλειοψηφίας ή ως αρχές αμοιβαία απολυόμενες. Ανεξαρτήτως του πόσο εκτενής, μη καταναγκαστική ή «ορθολογική» είναι η διαβούλευση, δεν μπορεί ποτέ να

αποκλειστεί ότι θα υπάρχουν και οι διαφωνίες. Και τι γίνεται τότε; Η απάντηση είναι ότι είτε η οργάνωση θα υποχρεωθεί να παγώσει ή και να ματαιώσει τη λήψη απόφασης, είτε θα επιστρέψει σε κάποια μορφή πλειοψηφικού διακανονισμού. Επίσης διάσταση απόψεων μπορεί να παρατηρηθεί στα μέλη των κινηματικών οργανώσεων ακόμη και μετά το πέρας μακράς διαβούλευσης, με την προϋπόθεση ότι έχουν από πριν συμφωνήσει σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης της διαφωνίας τους. Πώς όμως μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο αν η αρχή της πλειοψηφίας έχει εκ των προτέρων αποκλειστεί; Η συνισταμένη των παραπάνω μπορεί για μια ακόμη φορά να αποδοθεί με όρους αναγκαίων και ικανών συνθηκών. Ενώ η αρχή της πλειοψηφίας ασφαλώς και δεν αποτελεί ικανή συνθήκη της δημοκρατικής διαδικασίας, είναι όμως αναγκαία. Η παρουσία της δεν εγγυάται τη δημοκρατία όμως η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει εν τη απουσία της. Τούτων δοθέντων το συμπέρασμα που εξάγει είναι ότι η πρόσληψη της διαβούλευσης ως έννοιας διαμετρικά αντίθετης προς την πλειοψηφία, είναι θεωρητικά επισφαλής και άστοχη. Η πρόκληση έγκειται στο συνδυασμό τους, κάτι το οποίο απαιτεί βέβαια (στην περίπτωση των κινηματικών οργανώσεων), καταστατικές εγγυήσεις των δικαιωμάτων των μειοψηφιών (Σεφεριάδης, 2014β: 391-393).

Ιεραρχία-Λειτουργική Ισοκρατία. Ο Σεφεριάδης ξεκινά να διερευνήσει αυτή την σχέση αντιστρέφοντας τους όρους και πηγαινόντας από την «ισοκρατία» στην «ιεραρχία». Θεωρεί πως η ισοκρατία, ως θεσμικός διακανονισμός όπου όλα τα μέλη των κινηματικών οργανώσεων έχουν ίση πολιτική ισχύ, είναι ρητορικά συναρπαστική, όμως και εξαιρετικά πομπώδης και εμπειρικά δύσκαμπτη. Από την άλλη βέβαια η ανεξέλεγκτη ιεραρχία ασφαλώς παράγει ολιγαρχία που αποτελεί την εξορισμού άρνηση κάθε έννοιας δημοκρατικής εμπάθυνσης. Σημαίνει όμως αυτό ότι η δημοκρατία επιτυγχάνεται μέσα από μια ισοκρατικού τύπου απόρριψη της ιεραρχίας; Η απάντηση του είναι όχι. Αυτό που κυρίως πρέπει να επιδιώκεται είναι η αμφισβήτηση του συνεχούς ιεραρχία - ισοκρατία ως διάστασης του οράματος δημοκρατία. Ο λόγος είναι απλός. Ακόμη και αν καταδεικνυόταν πέραν πάσης αμφιβολίας ότι είναι επιθυμητοί, οι ισοκρατικοί διακανονισμοί είναι εξαιρετικά δύσκολο να προκύψουν ή και να απαντηθούν ιστορικά (με την πιθανή εξαίρεση κινηματικών μορφωμάτων που είναι –ή επιδιώκουν να παραμείνουν– εξαιρετικά ολιγομελή). Δεν χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός στην οργανωτική θεωρία για να

συνειδητοποιήσει ότι οι γραφειοκρατίες δεν μπορούν να εξαφανιστούν απλώς με ευχές. Το ζητούμενο είναι η επαρκής διερεύνηση τρόπων για την ενίσχυση των μηχανισμών λογοδοσίας, του ελέγχου δηλαδή των κινδύνων της γραφειοκρατικοποίησης και επαγγελματοποίησης των οργανώσεων, που πολλοί σημαντικοί σύγχρονοι συγγραφείς όπως ο Tilly θεωρούν αναπόδραστη (Σεφεριάδης, 2014β: 394-395).

Περιεκτικότητα. Ιδωμένη ως γενική οργανωτική αρχή, η επιζήτηση της περιεκτικότητας καθίσταται εξαιρετικά σημαντική, με την προϋπόθεση βέβαια ότι υποστηρίζεται από συγκεκριμένες προτάσεις που ενισχύουν τη λογοδοσία. Αν όμως εκληφθεί ως αυστηρή οργανωτική αρχή, (ότι δηλαδή, δεν υφίστανται όρια και προϋποθέσεις συμμετοχής), μπορεί εύκολα να διολισθήσει στο αντίθετό της, καθώς πρόκειται για μια από τις βασικές διαδικασίες και αιτιώδη παράγοντα που οδηγεί στην περαιτέρω ενίσχυση της ανάδυσης του «κόμματος - καρτέλ». Έτσι προτείνει την προσέγγιση της περιεκτικότητας μέσω ενός διαφορετικού γνωστικού πλαισίου, όχι ως αντίθετη της ιεραρχίας, αλλά ως όργανο ενίσχυσης της λογοδοσίας. Ο Σεφεριάδης μας καλεί, αντί να σκεπτόμαστε τη συμμετοχή ως ασύμπτωτη προς την αντιπροσώπευση, να τονίζουμε την ανάγκη αυξημένης λογοδοσίας των αντιπροσώπων (Σεφεριάδης, 2014β: 396).

Οι οργανωτικές σχολές του πεδίου

Η πρώτη «αντιπαράθεση» για τα ζητήματα οργάνωσης εντός του πεδίου, διεξάγεται ανάμεσα στη θεωρία κινητοποίησης πόρων και την θεωρία των νέων κοινωνικών κινημάτων. Η κλασική μοντελοποίηση επέρχεται με την αντίληψη των ανοιχτών χώρων, με τα δίκτυα και τα φόρουμ να είναι οι κύριες μορφές έκφρασης. Στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων των σύγχρονων κοινωνιών κυριαρχούν δύο θεωρητικά παραδείγματα τα οποία μάλιστα «χωροθετήθηκαν» ονομαστικά. Το ένα είναι η ευρωπαϊκή θεωρητική προσέγγιση των νέων κοινωνικών κινημάτων και η το άλλο η βορειοαμερικανική προσέγγιση, γνωστή ως κινητοποίηση πόρων. Προσπαθώντας και οι δύο να ερμηνεύσουν την σημασία και την εμφάνιση των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων έχουν προχωρήσει στην αναδιατύπωση παραδοσιακών θεωριών συλλογικής δράσης (Canel, 2009:1).

Η θεωρία της κινητοποίησης πόρων τονίζει την πολιτική φύση των κινημάτων και τα ερμηνεύει ως συγκρούσεις κατανομής αγαθών στην πολιτική αγορά. Ως εκ τούτου, επικεντρώνει στις στρατηγικές και εργαλειακές πτυχές της δράσης. Διαπιστώνει επίσης και δίνει έμφαση στην συνέχεια μεταξύ των παλαιών και νέων συλλογικών φορέων.

Η θεωρία των νέων κοινωνικών κινημάτων τονίζει τον πολιτιστικό χαρακτήρα τους και βλέπει την δράση τους ως αγώνα για την παραγωγή νοήματος και συγκρότησης νέων συλλογικών ταυτοτήτων. Τονίζει τις εκφραστικές τους πτυχές και την ασυνέχεια, προκειμένου να αναδείξει τις διαφορές με τους παραδοσιακούς συλλογικούς φορείς (Canel, 2009: 2).

Λέγεται ότι οι οργανωτικές δομές στα νέα κοινωνικά κινήματα διαφέρουν χαρακτηριστικά από αυτές των παραδοσιακών συλλογικών φορέων. Παρότι οι περισσότεροι θεωρητικοί αυτής της αντίληψης παραμελούν την οργανωτική διάσταση, ο Melucci κορυφαίος θεωρητικός των ΝΚΚ υποστηρίζει πως πέρα από τη πολιτιστική, τα ΝΚΚ παίρνουν επίσης και οργανωτική μορφή, η οποία σαφώς διαφέρει από τις παραδοσιακές επίσημες οργανώσεις. Η μορφή περιγράφεται ως αυτή των χαλαρών αρθρωμένων δικτύων πολλαπλής συμμετοχής, τόσο εντός όσο και εκτός του δικτύου. Αποτονίζονται επίσης παραδοσιακές διχοτομίες όπως αυτές της ηγεσίας και ηγετών, μελών και μη μελών, ιδιωτικών και δημοσίων ρόλων, μέσων και σκοπών, εκφραστικής και οργανικής δράσης. Η οργάνωση δεν αποτελεί καθοριστική

έννοια καθώς δεν θεωρείται το μέσο για την επίτευξη κάποιου σκοπού (Canel, 2009: 17,18). Το ίδιο το κίνημα αποτελεί το μήνυμα και έτσι το μέσο είναι το μήνυμα (η μη εντατική ενασχόληση με το θέμα της οργάνωσης δημιούργησε την εντύπωση πως η οργανωσιακή θεωρία δεν απασχολεί τα ΝΚΚ, όπως θα διαπιστώσουμε όμως ο νεοθεσμισμός ενέταξε στην παρέμβαση του και στοιχεία από την αντίληψη αυτήν, κυρίως μέσω της θεωρίας των δικτύων).

Η επιλογή στην έννοια της συνέχειας, κατεύθυνε τους θεωρητικούς της κινητοποίησης πόρων (Zald, Ash, McCarthy) να διερευνήσουν ομοιότητες μεταξύ των κοινωνικών κινήματων και των επίσημων οργανισμών. Οι οργανωτικές δομές των κοινωνικών κινήματων επηρεάζονται από τρεις κύριες μεταβλητές: α) τη φύση του κινήματος και τους στόχους του (εκφραστικό/οργανικό, ενιαίο/πολλαπλό) β) την διαδικασία πρόσληψης (ατομικό/συλλογικό), γ) το ρόλο των ηγετών και την επιρροή τρίτων. Γίνεται επίσης σαφής διάκριση μεταξύ του κινήματος και των οργανώσεων του κινήματος. Με βάση τα δεδομένα που είχαν, διατύπωσαν την άποψη ότι οι σύγχρονες οργανώσεις των κοινωνικών κινήματων είναι επίσημα δομημένες με ιεραρχικές δομές και ότι ειδικά στο αμερικανικό κίνημα υπάρχει η τάση της επαγγελματοποίησης της ηγεσίας των οργανώσεων αυτών. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι η φύση και οι στόχοι ενός κινήματος επηρεάζουν και τις οργανωτικές μορφές που αυτό επιλέγει, καθώς και τις δομές ηγεσίας. Διαφορετικά καθήκοντα απαιτούν διαφορετικούς τύπους οργανωτικών δομών. Θεωρούν τις κεντρικές δομές πιο αποτελεσματικές για θεσμικές αλλαγές, με την επιφύλαξη της δυσκολίας που ενέχουν για συμμετοχή σε επίπεδο βάσης. Από την άλλη, οι αποκεντρωμένες δομές μπορούν να πετύχουν μεγαλύτερη συμμετοχή μελών, μεγαλύτερο αίσθημα ικανοποίησης, όμως δυσκολεύονται στην επίτευξη στρατηγικών στόχων. Τόσο τα οργανικά όσο και τα εκφραστικά κινήματα θα υποχρεωθούν (προκειμένου πετύχουν βραχυπρόθεσμους στόχους) να αναπτύξουν κεντρικές ή αποκεντρωμένες, ιεραρχικές ή δικτυωμένες, με σαφή ή ασαφή καταμερισμό ρόλων, οργανωτικές δομές προκειμένου να εξασφαλίσουν την οργανωτική επιβίωση (Canel, 2009: 32-34).

Βλέπουμε από τις απόψεις των δύο «σχολών» ορισμένες οργανωτικές μορφές να τονίζουν την συμμετοχική δημοκρατία και την από-διαφοροποίηση ρόλων, ενώ άλλες να τονίζουν την κεντρική οργάνωση με καταμερισμό εργασίας και ρόλων. Αυτό

που θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι οι θεωρίες των κοινωνικών κινήματων παρότι τονίζουν την αυτονομία και την απομάκρυνση από τις παραδοσιακές οργανώσεις, την ίδια στιγμή δεν λειτουργούν απομονωμένα από πολιτικούς θεσμούς και αυτό που έχει διαπιστωθεί ότι σε όποια κατηγορία και αν εντάξουμε ένα κίνημα (εκφραστικό/οργανικό), από καιρό σε καιρό συνάπτει συμμαχίες με παραδοσιακούς παράγοντες. Κατά συνέπεια, ο βαθμός αυτονομίας διαφέρει από κατάσταση σε κατάσταση. Κάτι το οποίο καταγράφηκε και με την περίπτωση του ΠΚΦ. Ως εκ τούτου, κάθε οργανωτική μορφή του κοινωνικού κινήματος εμπεριέχει εντέλει συνδυασμό νέων και παραδοσιακών χαρακτηριστικών, καθώς και στοιχεία συνέχειας και ασυνέχειας (Canel, 2009: 41).

Οι Dellaporta και Diani στο βιβλίο τους «Κοινωνικά κινήματα: μια εισαγωγή» χρησιμοποιούν τον Scott, βασικό θεωρητικό της οργανωσιακής θεωρίας, και υιοθετούν τον διαχωρισμό του για τις οργανώσεις, ως ορθολογικά, φυσικά και ανοιχτά συστήματα. Επίσης η Dellaporta στην εισαγωγή της παρουσίασης της έρευνάς της για την δημοκρατία στα κοινωνικά κινήματα, αποδέχεται την χρήση της οργανωσιακής κοινωνιολογίας και ειδικότερα της νεοθεσμικής προσέγγισης, ως χρήσιμο εργαλείο έρευνας και προσέγγισης του οργανωτικού φαινομένου (Della Porta & Diani, 2010: 248).

Στο θέμα της δικτυακής οργάνωσης, το πεδίο από την ανάλυση των Dellaporta και Diani, αποδέχεται πως το μοντέλο δικτυακής οργάνωσης μέσα από τη θεωρία των οργανώσεων, αναδεικνύει έναν άλλον τρόπο συντονισμού των δραστηριοτήτων, βασιζόμενο στην ανεξαρτησία των συνιστωσών, στην οριζόντια ενσωμάτωση, την ευελιξία στόχων και στρατηγικών και τα πολλαπλά επίπεδα διάδρασης, με δυνατότητα έκφρασης των κοινοτικών στοιχείων. Το μοντέλο σχετίζεται με αυτό που εισήγαγαν εταιρίες όπως η Benetton και η IBM, με τον αστερίσκο της δυνατότητας μεγαλύτερης εξειδίκευσης κυρίως όσον αφορά τον καθορισμό των στόχων (Della Porta & Diani, 2010: 281).

Συνεχίζοντας τον προσδιορισμό των οργανωτικών μοντέλων περιγράφουν μία τετραμερή κατηγοριοποίηση. Θα τις παρουσιάσουμε αποδεχόμενοι την παρατήρησή τους ότι δεν πρόκειται για συστηματική τυπολογία. Η πρώτη κατηγορία (για την οποία δεν μπορεί να μην σχολιαστεί ότι τυγχάνει και της πιο μακροσκελούς ανάλυσης) είναι οι επαγγελματικές κινηματικές οργανώσεις. Τα χαρακτηριστικά τους

είναι η επαγγελματική ηγεσία, η εξασφάλιση πόρων έξω από την ομάδα, μια μικρή ανύπαρκτη βάση, η *ex officio* καθιέρωση ως φωνής μια συγκεκριμένης ομάδας, και η προσπάθεια επηρεασμού πολιτικών αποφάσεων υπέρ της ομάδας αυτής. Αναγνωρίζεται ότι τα απλά μέλη δεν έχουν εξουσία και στερούνται σοβαρού ρόλου στη διαμόρφωση οργανωτικής πολιτικής. Στην πραγματικότητα οι επαγγελματικές οργανώσεις των κοινωνικών κινημάτων δεν απευθύνονται στους φυσικούς οπαδούς τους, αλλά σε μια κοινότητα συνείδησης. Οι ηγέτες τους είναι επιχειρηματίες, των οποίων η επιτυχία εξαρτάται από την δεξιότητα να χειραγωγούν εικόνες συνάφειας και υποστήριξης από τα MME (Della Porta & Diani, 2010: 259,260).

Στη συνέχεια αναγνωρίζουν πλεονεκτήματα που έχουν οι επαγγελματικές οργανώσεις, αναφερόμενοι στις δομημένες οργανώσεις των αμερικάνικων κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του '70. Εδώ θα πρέπει να γίνουν δύο παρατηρήσεις: Η πρώτη είναι πως μοιάζει πολύ λογικό οι επιχειρηματικές επαγγελματικές οργανώσεις των κοινωνικών κινημάτων, να αναζητούν το οργανωτικό μοντέλο μέσα από την οργανωσιακή θεωρία, που ως γνωστόν κινείται με άξονα την επιχειρησιακή ωφελιμότητα, και η δεύτερη, ότι δεν μπορείς να ταυτίζεις δηλωμένες επαγγελματικές οργανώσεις (χωρίς φυσικά μέλη, υποχρεώσεις κλπ) με την επαγγελματοποίηση στελεχών μαζικών κινημάτων που προέκυψαν από την ανάγκη οργάνωσης της κινηματικής δράσης. Το θέμα δηλαδή δεν είναι ο επαγγελματισμός, είναι ο προσανατολισμός. Η παραπάνω διαπίστωση συνάδει ως κριτική προσέγγιση και με την συνέχιση της ανάλυσης που κάνουν οι DellaPorta και Diani για τις επαγγελματικές κινηματικές οργανώσεις, μιλώντας ειδικά για το θέμα των χορηγών. Η ύπαρξη χορηγών (κρατικών ή ιδιωτικών) προς εξασφάλιση πόρων αναγνωρίζουν ότι δεσμεύουν τις οργανώσεις από τις επιθυμίες των δωρητών ή όπως πολύ χαρακτηριστικά διατυπώνουν, *η επαγγελματοποίηση μπορεί να οδηγήσει σε ήττα, δαμάζοντας την διαμαρτυρία* (Della Porta & Diani, 2010: 261).

Η δεύτερη κατηγορία οργανωτικού μοντέλου είναι αυτή της μαζικής οργάνωσης διαμαρτυρίας. Η αναφορά βέβαια που γίνεται, αφορά ως επί το πλείστον καταρχήν μια κριτική στο λενινιστικό κομματικό πρότυπο, με τις αυστηρές ιεραρχικές οργανωτικές δομές, τη κρίση που γνώρισε την δεκαετία του '70, την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών κυρίως μέσω του προτύπου των πράσινων κομμάτων, για να

καταλήξει στην αδυναμία εφαρμογής οργανωτικών προτύπων, όπως αυτό της άμεσης δημοκρατίας (Della Porta & Diani, 2010: 263).

Η τρίτη κατηγορία οργανωτικού μοντέλου είναι αυτό των οργανώσεων βάσης, μοντέλο το οποίο συνδυάζει ισχυρούς συμμετοχικούς προσανατολισμούς και χαμηλά επίπεδα τυπικής δόμησης. Η έλλειψη πόρων και ο υψηλός βαθμός εθελοντισμού, διαπιστώνεται ότι δεν δίνει την δυνατότητα ύπαρξης σε βάθος χρόνου. Χαρακτηρίζονται ως ασυνεχείς δομές που αναπτύσσονται και ύστερα αναδιπλώνονται μέχρι να επανενεργοποιηθούν (Della Porta & Diani, 2010: 265-270). Για την κατηγορία αυτή, η ανάλυσή τους καταλήγει σε δύο αντιφατικά σε σχέση με τα προηγούμενα οργανωτικά μοντέλα, συμπεράσματα. Το πρώτο είναι η διαπίστωση ότι οι μόνιμες και σταθερές δομές δεν αποτελούν αναγκαστικά προϋπόθεση επιτυχίας όταν στις προηγούμενες σελίδες εκθειάζονταν η επαγγελματική δόμηση. Η δεύτερη αντιφατική διαπίστωση είναι πως οι οργανώσεις βάσης οι οποίες έχουν έντονη κριτική δράση απέναντι στην κατεστημένη κοινωνία, συγκροτούν ισχυρή ταυτότητα μέσα από το κλείσιμο από τον έξω κόσμο, αλλά αυτό μειώνει την ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα και να κατανοήσουν τις πηγές μιας αποτυχίας. Η μονομερής αυτή κριτική στις οργανώσεις βάσης δεν εξηγείται πως επιλύεται (ειδικά το κομμάτι κατανόησης των πηγών μιας αποτυχίας) από άλλα οργανωτικά μοντέλα.

Η τέταρτη κατηγορία είναι οι δικτυακές οργανώσεις, που κατά τους Della Porta και Diani αποτελούν μια ενδιάμεση μορφή μεταξύ του συμμετοχικού έθους των οργανώσεων βάσης και του συντονισμού που εγγυόνται οι τυπικές οργανωτικές δομές. Το πιο ορατό παράδειγμα δικτυακής οργάνωσης ήταν το μοντέλο των κοινωνικών φόρουμ, εμπνευσμένο από την εμπειρία του παγκόσμιου κοινωνικού φόρουμ. Επαναλαμβάνουν πως και για τις δικτυακές οργανώσεις η ζωή είναι συντομότερη και λιγότερο σταθερή και από την άλλη πολύ αποτελεσματική βραχυπρόθεσμα, σε σχέση με τις οργανώσεις που υιοθετούν περισσότερες γραφειοκρατικές δομές. Αναφέρουν χαρακτηριστικά το δίκτυο Ιωβιλέο 2000, ένα δίκτυο που δημιουργήθηκε στην Βρετανία το 1996, με θεματική τη διαγραφή του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών, δίκτυο το οποίο εξαπλώθηκε παγκοσμίως, συγκεντρώνοντας 24 εκατομμύρια υπογραφές, απέτυχε όμως να εξασφαλίσει τη συνοχή των συνιστωσών του και το 2000 διαλύθηκε (Della Porta & Diani, 2010: 277-

283). Ερευνητικά έχει ενδιαφέρον απέναντι σε αυτή τη γενικά σωστή άποψη για τον θνησιγενή χαρακτήρα των δικτυακών οργανώσεων είναι το πώς το παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ συνεχίζει να υπάρχει. Πέρα από την τυπολογία των θεωρητικών του πεδίου, καταγράφεται μια γενικότερη θεωτηρική προσπάθεια κατηγοριοποίησης και ταξινόμησης των οργανώσεων.

Νέα τυπολογία οργανώσεων

Παρατηρείται μια εκτεταμένη χρήση της «μεταφοράς» στην προσπάθεια κατανόησης και περιγραφής των οργανώσεων. Οι μεταφορές θεωρούνται χρήσιμες, καθώς αποτελούν έναν διαχειρίσιμο τρόπο αντιμετώπισης των πολύπλοκων και παράδοξων φαινομένων που αποτελούν οι οργανώσεις και επειδή υπονοούν τρόπους σκέψης και θέασης της συνολικότερης κατανόησης μας για το κόσμο γενικότερα (Hernes, 2009: 4).

Δίκτυα

Η έννοια της οργάνωσης χρησιμοποιείται με πολλούς τρόπους. Στη καθημερινή γλώσσα η λέξη οργάνωση μπορεί να έχει τη γενική έννοια της συστηματικής τάξης ή της συστηματικής διευθέτησης. Χρησιμοποιείται επίσης με την ευρεία έννοια του συντονισμού, καθώς ένα κοινωνικό φαινόμενο μπορεί να συμβεί όχι μόνο μέσα από την οργάνωση, αλλά και μέσω κοινών θεσμών μηχανισμών της αγοράς ή αμοιβαίας προσαρμογής μεταξύ των ανθρώπων. Στην τυπική θεωρία της οργάνωσης ή έννοια της οργάνωσης περιορίζεται στις επίσημες οργανώσεις. Χαρακτηριστικά των επίσημων οργανώσεων είναι η ιδιότητα του μέλους, η ιεραρχία, οι κανόνες και οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων (Ahrne & Brunsson, 2011: 85,86).

Η οργάνωση είναι μια κοινή στρατηγική για όσους θέλουν να αλλάξουν τις σχέσεις εξουσίας, τη συμπεριφορά, τις ταυτότητες ή τα στάτους που θεσμοθετούνται. Ο στόχος της ριζοσπαστικής πολιτικής είναι η θεσμική αλλαγή και η οργάνωση είναι η κύρια μέθοδος (Ahrne & Brunsson, 2011: 96).

Από το 1996 ο Μ.Καστέλς παρουσίασε την τριλογία του σχετικά με την κοινωνία των δικτύων. Το κύριο ενδιαφέρον του στρέφεται στο καπιταλισμό του τέλους του 20ου αιώνα και την εμφάνιση του διπλού Δίκτυο-Εαυτός. Ως βασικό πρότυπο οργάνωσης, το δίκτυο στηρίζεται στις νέες τεχνολογικές δυνατότητες

πληροφορίας και επικοινωνίας και στον αντίποδα, το άτομο ως τμήμα του δικτύου, επιχειρεί την διαμόρφωση της ατομικής κοινωνικής και πολιτιστικής του ταυτότητας. Η ερευνητική προσπάθεια του Καστέλς στρεφόμενη ενάντια στο σχετικισμό και την αντίληψη της αποδόμησης, τονίζει ότι μέσα στη σύγχρονη μπερδεμένη και χαοτική εικόνα της πραγματικότητας, μπορεί να βρεθεί νόημα στη κοινωνική δράση, αρκεί να επικεντρωθούμε στη μελέτη των θεσμών και των σχέσεων που δημιουργούνται με την μορφή των δικτύων. Διαφοροποιεί το ρόλο των δικτύων τόσο ανάμεσα στους κανόνες παραγωγής, όσο και στους κανόνες μεταβολής του κοινωνικού συστήματος (Χτούρης, 2004: 60,61).

Ο Μπρούνο Λατούρ (2000) προσθέτει στην προβληματική του δικτύου την αντίληψη πως δρώντες δεν είναι μόνο τα άτομα, αλλά και άλλα στοιχεία της πραγματικότητας, διευρύνοντας έτσι τη μέθοδο στο σύνολο των φαινομένων που συγκροτούν την εκάστοτε πραγματικότητα και βλέποντας το δίκτυο ως σχέση δρώντων στοιχείων (Χτούρης, 2004: 62,63).

Η κοινωνική οντότητα-δίκτυο καθορίζεται από τους βαθμούς περιορισμών και ελευθερίας που επιβάλλει ή επιτρέπει η συμμετοχή σε αυτό. Σαφώς οι δεσμοί αλληλοκαθορισμού δεν μπορούν να είναι και απεριόριστοι. Η ύπαρξη ενός ασφυκτικού κανονιστικού πλαισίου στο εσωτερικό του δικτύου, θα το μετέτρεπε σε μια κλειστή μονάδα που θα είχε τη μορφή οργανικού συστήματος. Αντίθετα, μια εντελώς χαλαρού τύπου εσωτερική σχέση με υψηλό βαθμό ελευθερίας, θα οδηγούσε σε μια αποδόμηση του δικτύου, σε μια τυχαία χωροχρονική σύμπτωση των δρώντων και σε μια δικτύωση γενικού τύπου, όπου όλου θα ήταν δικτυωμένοι με όλους.

Υπάρχουν δύο έννοιες στα υποδείγματα των κοινωνικών δικτύων. Η πρώτη είναι η έννοια της κεντρικότητας (centrality). Η δεύτερη είναι αυτή των αδύνατων/δυνατών δεσμών εντός του δικτύου (Χτούρης, 2004: 84,85).

Στο εσωτερικό των δικτύων συνυπάρχουν και εναλλάσσονται το επικοινωνιακό πράττειν, το στρατηγικό/ορθολογικό πράττειν και το συμβολικό πράττειν. Σε μια τέτοια συνάθροιση δράσης τίθεται ένα ερώτημα για το ποιος συνιστά το δρων υποκείμενο. Το συμβολικό-ορθολογικό δίκτυο αποτελεί την έννοια που περιγράφει με τον πιο κατάλληλο τρόπο τα σύνθετα και πολυεπίπεδα δίκτυα της πρακτικής, όπως και τα πολιτιστικά μορφώματα που δημιουργούνται. Αυτή η διαφοροποίηση και η διάκριση αποτελούν προϋποθέσεις συγκρότησης δράσης ως

κοινωνικού φαινομένου, καθώς για τη διατήρηση των σχέσεων εντός του δικτύου, θεωρείται απαραίτητη η διαρκής μετάβαση και συμμετοχή σε διαφορετικούς τύπους πρακτικής, που στόχο έχουν τη διατήρηση των κοινωνικών λειτουργιών και της ισορροπίας μέσα σε ένα δίκτυο (Χτούρης, 2004: 89).

Τα δίκτυα αποτελούνται από κόμβους και συνδέσμους. Οι κόμβοι μπορεί να είναι κεντρικοί και οι σύνδεσμοι ισχυρότεροι, όμως οι σχέσεις αυτές σε ένα δίκτυο μπορεί και να αλλάζουν. Όποια κριτήρια όμως και αν χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της ισχύος ή της κεντρικότητας, η έννοια των δικτύων βασίζεται στην ύπαρξη παραγόντων που μπορούν να θεωρηθούν και ως πραγματικές οντότητες. Επιπλέον οι σύνδεσμοι θεωρούνται λειτουργικοί, από τη σκοπιά ότι τα μέλη προσκολλώνται στο (παγκόσμιο) δίκτυο επειδή το να είσαι μέρος του είναι πιο παραγωγικό από το να μην είσαι. (Hernes, 2009: 1,2).

Ένα δίκτυο αποτελείται από άτυπες δομές σχέσεων που συνδέουν κοινωνικούς φορείς, και που μπορεί να είναι άτομα, ομάδες ή οργανισμοί. Οι σχέσεις στα δίκτυα είναι μη ιεραρχικές και διατηρούνται μέσω της αμοιβαιότητας, της εμπιστοσύνης και του κοινωνικού κεφαλαίου. Στη πραγματική του μορφή το δίκτυο είναι μια μορφή αλληλεπίδρασης, ποιοτικά διαφορετική από την οργάνωση. Πέρα από την έλλειψη ιεραρχίας εντοπίζονται και ιδιότητες όπως ο αυθορμητισμός και η ευελιξία. Τα δίκτυα είναι «ελαφρύτερα στα πόδια τους» απ'ότι οι οργανώσεις (Χτούρης, 2004: 88,89).

Σε ένα γνήσιο δίκτυο δεν υπάρχουν οργανωτικά στοιχεία. Η απουσία αυτών των στοιχείων είναι που αντιπροσωπεύει τις ειδικές ιδιότητες που σχετίζονται με τα δίκτυα. Οι κανόνες αναδύονται και κανείς δεν μπορεί να λογοδοτήσει για αυτούς. Παρόλο που δεν υπάρχει ιεραρχία, ένα δίκτυο δεν στερείται εντάσεων και ανισοτήτων. Ορισμένα μέλη μπορεί να έχουν ισχυρότερες θέσεις, περισσότερες επαφές εντός του δικτύου και με αυτό τον τρόπο να ασκούν μεγαλύτερη επιρροή. Για όσους επιθυμούν να αλλάξουν τέτοιες ισορροπίες ισχύος ή να χειριστούν και να επιλύσουν συγκρούσεις, η πιο καλή μέθοδος είναι η οργάνωση. Όπως συμβαίνει και στις περιπτώσεις θεσμικών οργάνων, η επιθυμία αύξησης της διαφάνειας και της λογοδοσίας, οδηγεί σε αξιώσεις για οργάνωση (Χτούρης, 2004: 97,98). Ένα γνήσιο δίκτυο προκύπτει αυθόρμητα (Χτούρης, 2004: 90).

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένα δίκτυο παραμένει μόνο μερικώς οργανωμένο, και υπάρχουν περιπτώσεις που μπορεί να ενσωματώνει κάποια στοιχεία οργάνωσης και έτσι να μετατρέπεται σε κάτι διαφορετικό από ένα γνήσιο δίκτυο. Δεν είναι τόσο «ελαφρύ στα πόδια του» όσο ήταν. Δεν έχει υπάρξει ακόμα ένας επιστημονικός όρος για ένα δίκτυο μερικώς οργανωμένο. Πιθανά μπορεί να γίνει μια αναφορά για τύπους δικτύων με διαφορετικά επίπεδα οργάνωσης ή τύπους δικτύων που οργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους. Σε κάθε περίπτωση η διάκριση ανάμεσα σε γνήσια δίκτυα και οργανωμένα δίκτυα, μας δίνει ήδη τη δυνατότητα να αποφεύγουμε την υπόθεση ότι κάτι που ονομάζουμε δίκτυο έχει αναγκαστικά όλα τα χαρακτηριστικά ενός πραγματικού δικτύου (Χτούρης, 2004: 98,99).

Η έννοια του δικτύου θεωρήθηκε ότι σε πολλά σημεία αποτελούσε μια σημαντική θεωρητική και πρακτική απάντηση στα αδιέξοδα της παραδοσιακής θεωρίας, που κινούνταν μεταξύ των Μαρξ, Βέμπερ, Ντιρκέιμ και Πάρσονς. Θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει πως η κοινωνιολογία της μεταμοντέρνας κατάστασης προσομοιάζει χρησιμοποιώντας μία μουσική αναλογία με ένα remix παραδοσιακών και σύγχρονων εννοιολογικών εργαλείων, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η πολυπλοκότητα στο σύγχρονο κόσμο καθώς και τα φαινόμενα που επιβάλλονται από τα MME (Χτούρης, 2004: 57, 59).

Μετα-οργανώσεις

Ο Max Weber μέσα από την θεωρία της γραφειοκρατίας, είχε περιγράψει την οργάνωση ως ένα συγκεκριμένο φαινόμενο που χρήζει ειδικών εννοιών και ειδικής θεωρίας. Αργότερα οι March & Simon (1958) χαρακτήρισαν τις οργανώσεις ως ένα συγκεκριμένο τύπο κοινωνικής τάξης, διαφορετικό από άλλες μορφές τάξης. Το κίνητρο τους για μια θεωρία των οργανώσεων ήταν ότι οι οργανώσεις επηρεάζουν την συμπεριφορά των ανθρώπων με διαφορετικό τρόπο από ότι συνέβαινε έξω από το οργανωτικό πλαίσιο. «Είχαν την ικανότητα να αντιμετωπίζουν με εξαιρετικό συντονισμό το περιβάλλον τους». Μεγάλο μέρος του θεωρητικού προβληματισμού τους αποτέλεσαν οι αποφάσεις και ο τρόπος λήψης τους. Στα τέλη της δεκαετίας του '70, οι John Meyer & Bryan Rowan ανέπτυξαν μια νέα προσέγγιση στην θεωρία των

οργανώσεων που έγινε γνωστή ως νέο-θεσμισμός. Η ουσία της νέας αντίληψης ήταν ότι η κινητήρια δύναμη αλλαγής των οργανισμών, δεν ήταν οι εσωτερικές τους συνθήκες και οργανωτικές αποφάσεις, αλλά το εξωτερικό περιβάλλον. Η άποψη αυτή φαίνεται να έχει επιρροές από την βιολογία, ωστόσο όσο χρήσιμη μπορεί να είναι για τους φυσικούς οργανισμούς, τόσο παραπλανητική μπορεί να γίνει για τις οργανώσεις (Ahrne, Brunsson & Seidl, 2016: 4).

Ο Niklas Luhmann από την δεκαετία του '60 και μέχρι το 2000 ολοκλήρωσε ένα θεωρητικό έργο το οποίο αναλύει τις οργανώσεις ως συστήματα αποφάσεων. Οι οργανωτικές διαδικασίες νοούνται με την σειρά τους ως διαδικασίες αποφάσεων, όπου μια απόφαση απαιτεί επακόλουθες αποφάσεις με αποτέλεσμα μια αυτό-αναπαραγόμενη ροή αποφάσεων (Ahrne, Brunsson & Seidl, 2016: 5,6).

Νοώντας την οργάνωση ως αποφασισμένη τάξη, δίνεται η δυνατότητα στους οπαδούς αυτής της αντίληψης να μεταφέρουν τον όρο και σε τομείς εκτός επίσημων οργανώσεων. Η επέκταση της έννοιας της οργάνωσης, εκτός των επίσημων οργανώσεων δίνει την δυνατότητα περιγραφής της οργάνωσης, τόσο εντός όσο και εκτός επίσημων οργανώσεων. Έτσι, πολλά που συμβαίνουν σε επίσημες οργανώσεις δεν αποτελούν παραδείγματα οργάνωσης σε δίκτυα.

Βήμα στην κατεύθυνση μεταφοράς της έννοιας οργάνωση σε τομείς εκτός των επίσημων οργανώσεων, αποτελεί η αναγνώριση ότι η «αποφασισμένη τάξη» δεν απαιτεί και τα πέντε στοιχεία της οργάνωσης (απόφαση-μέλος-ιεραρχία-κανόνες-κυρώσεις) να είναι ταυτόχρονα παρόντα.

Μια περίπτωση με την οποία οι οργανώσεις οργανώνουν τις σχέσεις τους, είναι η δημιουργία μετα-οργανώσεων. Οι μετα-οργανώσεις προκύπτουν όταν οργανώσεις με παρόμοια ενδιαφέροντα ενώνουν τις δυνάμεις τους, δημιουργώντας μια οργάνωση της οποίας οι ίδιες οι οργανώσεις είναι τα μέλη. Στις μετά-οργανώσεις λαμβάνονται κοινές αποφάσεις, αλλά οι οργανώσεις-μέλη διατηρούν την ταυτότητα τους ως αυτόνομοι οργανισμοί. Για να υπερασπιστούν την αυτονομία τους τα μέλη των μετά-οργανώσεων δείχνουν συχνά απροθυμία στην ύπαρξη υπερβολικής οργάνωσης, για αυτό και οι μετά-οργανώσεις εκδίδουν αρχές και όχι κανόνες. Οι μετά-οργανώσεις βασίζονται σε κάποιο είδος ομοιότητας μεταξύ των μελών τους, παράγοντας που ενισχύει το οργανωτικό ισομορφισμό (Ahrne, Brunsson & Seidl, 2016: 10,11).

Μεταγραφειοκρατικές οργανώσεις

Ο Giddens παρατηρεί πως στις μετανεωτερικές κοινωνίες τα άτομα έχουν απελευθερωθεί από τις παραδοσιακές, κανονιστικές, ταξικά κυριαρχούμενες δομές της «πρώιμης» νεωτερικότητας και είναι πλέον πιο ικανά να σκέφτονται και να ενεργούν πιο «αντανακλαστικά». Στην ουσία, αυτή η διαδικασία εκσυγχρονισμού λέγεται ότι επέτρεψε στα άτομα να παρακολουθούν ορθολογικά, κριτικά και να αξιολογούν προσωπικές επιλογές και δραστηριότητες. Αυτές οι αλλαγές συνέπεσαν και συμπληρώθηκαν από παρόμοιους οργανωτικούς μετασχηματισμούς: η σύγχρονη γραφειοκρατία έχει τεθεί υπό έλεγχο για τον αντιληπτό άκαμπτο και ιεραρχικό χαρακτήρα της, ενώ αντίθετα η άνοδος του καθεστώτος των λεγόμενων «μετα-γραφειοκρατικών» αρχών της αποκέντρωσης, της διαμόρφωσης συναίνεσης, και των δικτυωμένων σχέσεων φαίνεται να προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία, τόσο για τους φορείς όσο και για τους οργανισμούς. Όσον αφορά την πολιτική αλλαγή, αυτοί οι μετασχηματισμοί μπορεί να μας βοηθήσουν να εξηγήσουμε την άνοδο νέων μορφών πολιτικής δράσης, εκτός του παραδοσιακού κομματικού-δημοκρατικού παραδείγματος, καθώς τα άτομα έχουν αντανακλαστικά την ευκαιρία να επιδιώξουν νέα «μετα-υλικά» πολιτικά συμφέροντα. Με τα νέα κοινωνικά κινήματα να αποτελούν βασική πτυχή αυτού του μετασχηματισμού και αναμφισβήτητα το πιο ισχυρό και επιτυχημένο από αυτά –οργανώσεις κοινωνικού κινήματος που βασίζονται σε μέλη (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 2,3).

Η έννοια μετά-γραφειοκρατικές οργανώσεις, έχει επισημανθεί ότι είναι μια αυθαίρετη ετικέτα για ένα αρκετά ανόμοιο συνονθύλευμα νέων τεχνικών οργανωτικής διαχείρισης, και συνήθως περιγράφεται πιο εύκολα από την άποψη του τι δεν είναι παρά, τι είναι στην πραγματικότητα (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 6).

Ο Heckscher (1994) είχε προσδιορίσει ένα βασικό σύνολο καθοριστικών αρχών και χαρακτηριστικών των μετά-γραφειοκρατικών οργανώσεων: α) Απηχώντας την «ιδανική κατάσταση λόγου» του Χάμπερμας η συναίνεση επιτυγχάνεται μέσω θεσμοθετημένου διαλόγου και όχι μέσω συναίνεσης στην εξουσία β) Υπάρχει μια δικτυωμένη οργανωτική δομή αποτελούμενη από αυτόνομες αυτορρυθμιζόμενες ομάδες επιτρέποντας ευελιξία στην λήψη αποφάσεων, αντίθετα με τις άκαμπτες

παραδοσιακές ιεραρχίες γ) Η διαχείριση της γνώσης και της πληροφορίας γίνεται ανοικτά και με διαφάνεια σε όλο τον οργανισμό (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 6).

Ενώ για τους οπαδούς της μεταγραφειοκρατίας, η γραφειοκρατία που αφήνεται στην τύχη της μπορεί να προκαλέσει καχυποψία, απαισιοδοξία και απάθεια, όταν εφαρμόζεται αποτελεσματικά έχοντας δηλαδή μια κατάλληλη ισορροπία μεταξύ στόχων και οργάνωσης, μπορεί να βοηθήσει στην εδραίωση της υποστήριξης και δημιουργίας εμπιστοσύνης, όπως συμβαίνει και με άλλα μοντέλα. Παρά τα χειροπιαστά της ελαττώματα, ίσως τελικά (για τους θεωρητικούς της συγκεκριμένης αντίληψης), η γραφειοκρατία δεν θα έπρεπε να είναι μια τόσο βρώμικη λέξη στον πολιτικό ακτιβισμό (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 13)

Μερική οργάνωση

Στη βιβλιογραφία που ασχολείται με θέματα όπως η διακυβέρνηση και η παγκοσμιοποίηση, γίνεται πολύς λόγος για δίκτυα και πολύ λιγότερο για οργάνωση. Στην αναδυόμενη κοινωνία της γνώσης, ακόμη και οι εταιρείες λέγεται ότι δεν λαμβάνουν τη μορφή παραδοσιακών οργανώσεων, αλλά απαιτούν τη μορφή δικτύου.

Φαντάζει ότι η οργάνωση, που συχνά συνδέεται με τη γραφειοκρατία και την ιεραρχία, είναι ένα φαινόμενο του παρελθόντος και ότι οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από λιγότερο δομημένες μορφές αλληλεπίδρασης, μεταξύ εξαιρετικά αυτόνομων παραγόντων, οδηγώντας ίσως σε δίκτυα (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 83).

Στην οργανωσιακή θεωρία ορίζουν την οργάνωση ως μια αποφασισμένη σειρά με την οποία οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στοιχεία που αποτελούν επίσημους οργανισμούς. Βλέπουν την απόφαση ως την πιο θεμελιώδη πτυχή της οργάνωσης. Σε επίσημους οργανισμούς υπάρχουν υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων που λαμβάνουν αποφάσεις και για λογαριασμό άλλων μελών του οργανισμού.

Οι επίσημοι οργανισμοί έχουν επίσης πρόσβαση σε ορισμένα στοιχεία που είναι συστατικά για το θεσμό της Οργάνωσης όπως ορίζεται σε νόμους ή εγχειρίδια ή με άλλο τρόπο ευρέως διαδεδομένων αντιλήψεων των επίσημων οργανισμών:

ιδιότητα μέλους, ιεραρχία, κανόνες, παρακολούθηση και κυρώσεις. Όλα αυτά τα στοιχεία είναι αντικείμενα για αποφάσεις (μπορεί να αποφασιστεί ότι θα έχουν διαφορετικό σχεδιασμό, σε διαφορετικούς οργανισμούς, σε διαφορετικές χρονικές στιγμές), αλλά η διοίκηση ενός επίσημου οργανισμού δεν μπορεί να αποφασίσει να απέχει εντελώς από ένα στοιχείο: αν θέλουμε να κάνουμε τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι κάτι είναι ένας οργανισμός ή ένας «αληθινός» οργανισμός, τότε πρέπει να τους δείξουμε ότι έχει πρόσβαση σε όλα αυτά τα στοιχεία. (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 84).

Ένας επίσημος οργανισμός έχει πρόσβαση σε όλα αυτά τα στοιχεία. Αλλά τα στοιχεία μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ξεχωριστά. Όσοι επιθυμούν να οργανωθούν δεν έχουν πάντα την ευκαιρία ή το ενδιαφέρον να οικοδομήσουν μια πλήρη, επίσημη οργάνωση. Αντ' αυτού, χρησιμοποιούν μόνο ένα ή μερικά από τα οργανωτικά στοιχεία, δημιουργώντας έτσι μια μερική οργάνωση μεταξύ ατόμων ή οργανισμών (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 85).

Η έννοια της μερικής οργάνωσης που εισήγαγαν οι Ahrne και Brunsson, δημιουργεί νέα ερευνητικά ζητήματα. Πώς προκύπτει η μερική οργάνωση; Είναι η μερική οργάνωση το αποτέλεσμα αποτυχημένων προσπαθειών για τη δημιουργία πλήρους οργάνωσης; Ή υπάρχουν διοργανωτές, είτε πρόκειται για άτομα είτε για οργανισμούς, οι οποίοι περιορίζονται πρόθυμα στην εισαγωγή μόνο μερικών οργανωτικών στοιχείων στις προσπάθειές τους να οργανώσουν το περιβάλλον τους; Από πολλές απόψεις, είναι πιο δύσκολο για τους διοργανωτές να δημιουργήσουν μια επιθυμητή σειρά, εάν έχουν πρόσβαση σε λίγα μόνο οργανωτικά στοιχεία. Χωρίς την ιδιότητα του μέλους, είναι πιο δύσκολο να πεισθούν άτομα ή οργανισμοί να παρατηρήσουν τις προσπάθειες για οργάνωση και δεν μπορεί κανείς να περιμένει το επίπεδο πίστης που προκαλεί μερικές φορές η ιδιότητα του μέλους. Ούτε μπορούν οι διοργανωτές να χρησιμοποιήσουν την ιδιότητα του μέλους ως μορφή κύρωσης. Δεν μπορούν να απειλούν άτομα ή οργανισμούς με αποκλεισμό ή να απευθύνονται σε αυτά με τη δυνατότητα συμπερίληψης. Χωρίς ιεραρχία οι διοργανωτές θα αντιμετωπίσουν δυσκολίες στο να αναγκάσουν τους άλλους να υπακούσουν στις αποφάσεις τους. Και οι πιθανότητες παρακολούθησης μειώνονται: δεν μπορεί κανείς να αναγκάσει άτομα ή οργανισμούς να λογοδοτήσουν για το μέρος της συμπεριφοράς τους το οποίο δεν είναι ανοιχτά ανιχνεύσιμο. Χωρίς ιεραρχία, είναι

επίσης πιο δύσκολο να αποφευχθεί ο ανταγωνισμός από άλλους διοργανωτές. Η ιεραρχία συνεπάγεται κανόνες σχετικά με το ποιος θα λαμβάνει αποφάσεις και χωρίς έναν τέτοιο κανόνα, η λήψη αποφάσεων είναι ανοιχτή σε οποιονδήποτε (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 87).

Οι διοργανωτές που δεν έχουν πρόσβαση σε παρακολούθηση και κυρώσεις δεν δυσκολεύονται μόνο στο να κάνουν τους άλλους να συμμορφωθούν με τους κανόνες τους. Δυσκολεύονται επίσης να δουν πότε οι κανόνες έχουν αποτύχει. Οι διοργανωτές χωρίς κυρώσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να οργανώσουν μόνο εκείνους που είναι πρόθυμοι - οι οποίοι μπορεί, ίσως, να έχουν οργανωθεί με τον ίδιο τρόπο ακόμη και χωρίς τις προσπάθειες του διοργανωτή. Έτσι, οι διοργανωτές έχουν λόγους να προσθέτουν οργανωτικά στοιχεία στο ρεπερτόριό τους, όπως φαίνεται από τη διαχείριση των συστημάτων πόρων κοινής δεξαμενής. Όταν οι άνθρωποι ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν διάφορα οργανωτικά στοιχεία όπως η ιδιότητα μέλους, οι κανόνες και η παρακολούθηση, ήταν πιο πιθανό να διαχειριστούν με επιτυχία έναν κοινό πόρο, από όταν δεν ήταν σε θέση να οργανωθούν στον ίδιο βαθμό.

Οι διοργανωτές μπορεί ακόμη και να έχουν λόγο να φτάσουν στο σημείο να δημιουργήσουν μια πλήρη, επίσημη οργάνωση. Ένας επίσημος οργανισμός έχει το πλεονέκτημα ότι οι άνθρωποι αναμένουν να περιέχει όλα τα οργανωτικά στοιχεία, οπότε η χρήση αυτών των στοιχείων δεν απαιτεί ιδιαίτερες προσπάθειες νομιμοποίησης. Επιπλέον, σε αντίθεση με τη μερική οργάνωση, οι πλήρεις οργανισμοί μπορούν να κατέχουν πόρους και η ιδιοκτησία προσελκύει μέλη που ελπίζουν να είναι σε θέση να μοιραστούν μερικούς από αυτούς τους πόρους. Και ένας επίσημος οργανισμός έχει το δικαίωμα να θέτει δεσμευτικούς κανόνες για τα μέλη του - κανόνες με τους οποίους τα μέλη πρέπει να συμμορφώνονται, εάν θέλουν να παραμείνουν μέλη. Συμπερασματικά, αναμένουμε ότι κάποια μερική οργάνωση θα είναι το αποτέλεσμα της αδυναμίας των διοργανωτών να χρησιμοποιήσουν περισσότερα από ένα ή μερικά οργανωτικά στοιχεία. Δεν είχαν την ενέργεια ή τους απαραίτητους πόρους ή συνάντησαν υπερβολική αντίσταση από τα άτομα ή τις οργανώσεις που προσπάθησαν να οργανώσουν. Ή έχουν διαπιστώσει ότι οι προσπάθειες εφαρμογής ενός στοιχείου εμποδίζει μερικές φορές τη χρήση ενός άλλου. Η επιμονή σε μια ιεραρχία ή σε αυστηρούς κανόνες για παράδειγμα, μπορεί να καταστήσει πιο δύσκολη την πρόσληψη μελών, ειδικά εάν τα πιθανά μέλη είναι

άλλες οργανώσεις με συμφέρον να υπερασπιστούν τη δική τους ιεραρχία και κανόνες (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 88).

Ωστόσο, δεν αποτελεί κάθε μερική οργάνωση αποτυχία σχηματισμού μιας πλήρους οργάνωσης. Η μερική οργάνωση μπορεί να είναι μια σκόπιμη επιλογή. Οι ελλείψεις της μερικής οργάνωσης δεν οδηγούν απαραίτητα τους διοργανωτές να προσπαθήσουν να προσθέσουν οργανωτικά στοιχεία ή να δημιουργήσουν πλήρεις οργανισμούς. Μπορεί να μην χρειάζεται να προστεθούν περισσότερα οργανωτικά στοιχεία, επειδή υπάρχει ήδη η επιθυμητή σειρά. Εάν υπάρχει ήδη ένα δίκτυο, ένας διοργανωτής μπορεί να απέχει από τη χρήση της ιδιότητας μέλους και να εξακολουθεί να ελπίζει ότι οι σωστοί άνθρωποι θα μάθουν για τους κανόνες και ότι έτσι θα συμμορφωθούν με αυτούς (Hensby, Sibthorpe & Driver, 2012: 93).

Ενσωμάτωση θεωρίας οργανώσεων και θεωρίας κοινωνικών κινημάτων

Οι θεωρητικοί της θεωρίας των οργανώσεων πιστεύουν πως τα κοινωνικά κινήματα και οι οργανώσεις ήταν στην πραγματικότητα δίδυμα χωρισμένα στη γέννα και η προσπάθεια που πρέπει να γίνει είναι η πνευματική επανένωσή τους (Davis, Morrill, Rao & Soule, 2008: 390).

Πάντα υπάρχει ένας αναδυόμενος εκκολαπτόμενος, «εδώ και τώρα» κόσμος, παράλληλα με έναν πιο τυποποιημένο κόσμο που διέπεται από μεταφορές και μοντέλα οργάνωσης. Οι οργανώσεις ταλαντεύονται ανάμεσα στους δύο τρόπους, μεταξύ δηλαδή του πεδίου της δράσης, του πειραματισμού και της διαίσθησης και αφετέρου στο πεδίο της μοντελοποίησης. Η όλη αυτή διαδικασία δεν σημαίνει ότι οι δύο τρόποι δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους, το αντίθετο, μοντέλα οργάνωσης, λέξεις και λεξιλόγια εισέρχονται και επανεισάγονται σε έναν κόσμο μπερδεμένων διαδικασιών. Συνεπώς η ορθή διαδικασία δεν είναι να μεταφράσουμε γλωσσικά τους δύο τρόπους, αλλά να καταγράψουμε το ταξίδι και την κίνηση των δύο τρόπων σε έναν ρευστό, πολύπλοκο και διφορούμενο κόσμο (Hernes, 2009: 6).

Η οργάνωση αναπαράγεται από τα μέσα που χρησιμοποιούν οι δρώντες για να διατηρήσουν τις συνδέσεις. Με την πάροδο του χρόνου, είναι πιθανόν ορισμένες συνδέσεις να τροποποιούνται, αποσιωπώνται ή να αγνοούνται ή άλλες να παίρνουν την θέση τους.

Στην οργανωσιακή θεωρία υπάρχει μια τάση διάσπασης μεταξύ του εξωτερικού και του εσωτερικού χώρου των οργανώσεων. Η εξωτερικότητα ή περιβάλλον όπως περιγράφεται, αντικατοπτρίζει μια εξελικτική προσέγγιση που υποδηλώνει ότι η οργάνωση πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος που δρα. Το επιχείρημα είναι δαρβινικό. Το βασικό επιχείρημα αυτής της σχολής, είναι ότι τα πράγματα γίνονται γιατί επιλέγονται. Η προσαρμογή στο περιβάλλον γίνεται μέσα από την υιοθέτηση δομών που θεωρούνται έγκαιρες, κάτι που αποτελεί και το δόγμα της νεοθεσμικής θεωρίας. Στα πλαίσια αυτής της θεώρησης, δυνάμεις όπως η μίμηση, θεωρούνται ισχυρή επιρροή στην υιοθέτηση ιδεών διαχείρισης. Η βασική υπόθεση του νεοθεσμισμού, είναι ότι η εμφάνιση και η αντοχή των οργανώσεων αφορά την ικανότητα τους να ταιριάζουν με το εξωτερικό περιβάλλον (Hernes, 2009:16).

Είναι δεδομένο πως για τους μελετητές οργανώσεων υπάρχουν ελλείψεις στον πειθαρχικό τους τομέα, όσον αφορά την αντιμετώπιση των κοινωνικών κινημάτων. Ήταν πολύ λογικό η αναζήτηση να επεκταθεί στην οργανωσιακή θεωρία, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα κοινωνικά κινήματα αποτελούν πρακτικές κοινωνικής οργάνωσης. Αυτό που φαίνεται να ενοχλεί και να προκαλεί ερωτήματα για την ακαδημαϊκή αναζήτηση, είναι ότι αντί να καθοδηγούμαστε από το ερώτημα σχετικά με τις γνώσεις που μπορεί να έχει η διοίκηση επιχειρήσεων, με την ευελιξία και την ρευστότητα των οργανώσεων των κοινωνικών κινημάτων, διαπιστώνεται ότι το ερώτημα έχει μεταφερθεί στις συνέπειες που μπορεί να έχει μια θεωρία έντονα επηρεασμένη από την επιχειρηματική λογική, για την κατανόηση των κινημάτων που προσανατολίζονται στην υπέρβαση αυτής της λογικής και των κοινωνικών σχέσεων που δημιούργησε. Σίγουρα υπάρχουν συνέπειες από τέτοιου είδους προσεγγίσεις που επηρεάζονται έντονα από την επιχειρηματική λογική, όταν χρησιμοποιούνται ως φακοί για την κατανόηση κινήσεων που καθοδηγούνται από μια άλλη λογική. Η προσέγγιση αυτή μεταξύ των οργανωτικών μελετών και μιας θεωρίας συλλογικής δράσης, τείνει να ενοποιηθεί σε μια γενική θεωρία περί δυναμικής των ομάδων και των οργανισμών. Η προσέγγιση των δύο κλάδων είναι επίσης εμφανής στην προσέγγιση των κοινωνικών κινημάτων ως δικτύων. Έτσι τα κοινωνικά κινήματα ορίζονται ως «δίκτυα τυπικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ μια πληθώρας ατόμων,

ομάδων ή και οργανώσεων, που εμπλέκονται σε πολιτικές ή πολιτιστικές συγκρούσεις με βάση κοινές συλλογικές ταυτότητες».

Τα δίκτυα χαρακτηρίζονται από τυποποιημένες μορφές αλληλεπίδρασης μεταξύ τυπικά ανεξάρτητων ατόμων ή οργανώσεων. Οι θεωρητικοί της οργάνωσης προσδιορίζουν διάφορους τύπους διακυβέρνησης δικτύων. Όμως η μορφή που φαίνεται να βρίσκεται πιο κοντά στο τρόπο λειτουργίας των κοινωνικών κινήματων είναι αυτή της «κοινής διακυβέρνησης». Αυτή η μορφή δεν παράγει δεσμευτικές αποφάσεις, καθώς ο κύριος μηχανισμός διασφάλισης της συμμόρφωσης είναι η ηθική καταστολή. Στα επιχειρηματικά δίκτυα όπως και στα κοινωνικά κινήματα, ο κοινωνικός έλεγχος περνά από σχεσιακούς μηχανισμούς όπως η αμοιβαιότητα, παρά από συμβάσεις. Η ύπαρξη κοινών μακροπολιτισμών συμβάλει σε αυτή τη μορφή διακυβέρνησης, διευκολύνοντας τη σύγκλιση προσδοκιών και κανόνων. Το μοντέλο δικτύου στις επιχειρήσεις, όπως και το μοντέλο των κοινωνικών κινήματων, «αντιστέκονται» έναντι των ιεραρχικών μορφών οργάνωσης, καθώς αντιπροσωπεύουν και τα δύο έναν πιο ευέλικτο τρόπο επίτευξης στόχων, απόκτησης πόρων, ενίσχυσης νομιμότητας συμμετεχόντων, μείωσης της αβεβαιότητας. Η οργάνωση δικτύου μοιάζει ως μια ψευδής ενδιάμεση μορφή μεταξύ ενός κοινωνικού κινήματος και ενός οργανωτικού τρόπου συντονισμού (Diani, 2010:14,15).

Τόσο οι οργανώσεις όσο και τα κοινωνικά κινήματα, είναι μορφές συντονισμένης συλλογικής δράσης και ως εκ τούτου θα πρέπει να ευνοούν παρόμοιες μορφές ανάλυσης. Η σχολή της κινητοποίησης πόρων βασίστηκε στην οργανωτική ανάλυση, για να υποστηρίξει ότι οι οργανώσεις των κοινωνικών κινήματων όπως και άλλοι τύποι οργανώσεων, τείνουν προς την επαγγελματικοποίηση, την γραφειοκρατικοποίηση και τον συγκεντρωτισμό και πως αυτές οι οργανώσεις συχνά αναπροσαρμόζουν τους στόχους τους προκειμένου να ταιριάζουν καλύτερα στο περιβάλλον των πόρων τους και έτσι να επιβιώνουν. Επίσης, μελετητές του κινήματος έχουν καταλήξει ότι οι δομές πολιτικών ευκαιριών επηρεάζουν την στρατηγική, την οργανωτική δομή και την τελική επιτυχία των κοινωνικών κινήματων (Cambell, 2005: 1, 4).

Όμοια, οι θεωρητικοί της οργάνωσης έχουν δείξει ότι όταν τα κράτη επαναπροσδιορίζουν τους επιχειρηματικούς κανονισμούς, καθώς και το δίκαιο των πολιτικών δικαιωμάτων, οι εταιρίες προχωρούν σε αναθεώρηση των οργανωτικών

δομών τους και των συστημάτων διακυβέρνησής τους, προκειμένου να προσαρμοσθούν καλύτερα στο νέο ρυθμιστικό περιβάλλον (Cambell, 2005: 6,7). Επιπλέον, έχει εντοπισθεί η ομοιότητα σε οργανώσεις και κοινωνικά κινήματα, όσον αφορά τον τρόπο καθορισμού των δομών πολιτικών ευκαιριών. «Μεσολαβητής» μεταξύ δομών, πολιτικών ευκαιριών και δράσης, αναλαμβάνει η πλαισίωση, ως γνωστικός μηχανισμός κοινωνικής αλλαγής, δίνοντας την δυνατότητα μέσα από αυτό, να ερμηνεύσουν οι άνθρωποι τις πολιτικές ευκαιρίες που έχουν μπροστά τους και έτσι να αποφασίσουν, πώς θα επιδιώξουν καλύτερα τους στόχους τους (Cambell, 2005: 8,9).

Θεωρητικοί της οργάνωσης έχουν επισημάνει, πως η έννοια της πλαισίωσης αποδείχθηκε ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη νέων θέσεων στη βιομηχανία όπως η μικροζυθοποιία στις ΗΠΑ, όπου η επιτυχία των μικροζυθοποιών επήλθε από την ικανότητα να πείσουν τους καταναλωτές πως τα προϊόντα τους είχαν μια μοναδική ταυτότητα, εμποτισμένη από την παραδοσιακή παραγωγή μικρής κλίμακας και όχι την τεχνική της μαζικής παραγωγής που είχαν οι περισσότερες μπύρες στην αγορά (Cambell, 2005: 11).

Όταν διαπιστώνουμε νέες οργανωτικές ή κοινωνικές κινηματικές δομές, στρατηγικές και πλαίσια, είναι σίγουρο πως δημιουργούνται από έναν ανασυνδυασμό στοιχείων τα οποία είναι ήδη διαθέσιμα στο ρεπερτόριο ενός καινοτόμου. Η αλλαγή και το νέο είναι ταυτόχρονα εξελικτικό και εξαρτώμενο από την πορεία. Είναι εξαρτώμενο από την πορεία στο βαθμό που το εύρος των επιλογών της καινοτομίας, καθορίζεται από το σύνολο των στοιχείων που έχουν ήδη στη διάθεσή τους, και είναι εξελικτική, στο βαθμό που αυτό που δημιουργείται είναι ένας συνδυασμός στοιχείων ο οποίος εξακολουθεί να μοιάζει με το παρελθόν, εκ του γεγονότος ότι είναι κατασκευασμένος από στοιχεία που ήταν ήδη διαθέσιμα στο υπάρχον ρεπερτόριο (Cambell, 2005: 19,20).

Στις σπουδές των κοινωνικών κινήματων έχει αναγνωρισθεί ότι για να υπάρχει συλλογική δράση, οι ακτιβιστές θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν κινητοποιητικές δομές προκειμένου να στρατολογήσουν μέλη, να αποκτήσουν νέους πόρους, να διαδώσουν πληροφορίες. Με τον όρο κινητοποίηση δομών, νοούνται γενικά συλλογικά οχήματα, ανεπίσημα και επίσημα, μέσω των οποίων οι άνθρωποι κινητοποιούνται και μετέχουν στη συλλογική δράση (Cambell, 2005: 20).

Μία από τις πιο σημαντικές πτυχές των δομών κινητοποίησης είναι τα επίσημα και ανεπίσημα δίκτυα που συνδέουν άτομα και οργανισμούς. Τα δίκτυα αποτελούν κοινωνικές δομές, δηλαδή σύνολα κοινωνικών σχέσεων που διαμορφώνουν και μαζί περιορίζουν, τη συμπεριφορά των ανθρώπων και τις ευκαιρίες για δράση. Αποτελούν τους αγωγούς μέσω των οποίων νέα μοντέλα, έννοιες και πρακτικές διαχέονται και γίνονται μέρος του ρεπερτορίου ενός οργανισμού ή ενός κοινωνικού κινήματος.

Οι θεωρητικοί της οργάνωσης κατανοούν επίσης ότι τα δίκτυα παρέχουν τα θεμέλια για κάθε είδους οργανωτική καινοτομία και δραστηριότητα. Αυτή η διαπίστωση οδηγεί σε παράδοξες ακαδημαϊκές συνθέσεις. Για παράδειγμα ο Roger Gould διαπίστωσε το ρόλο κοινωνικών δικτύων των παριζιάνικων γειτονιών στη κινητοποίηση της εξέγερσης της κομμούνας του Παρισιού, το 1871. Η Annalee Saxenian έδειξε πως η επιτυχία της βιομηχανίας υπολογιστών στη Silicon Valley, οφείλονταν στο πυκνό ιστό συνεργατικών διεπιχειρησιακών σχέσεων, ο οποίος διευκόλυνε την ανταλλαγή πληροφοριών, τη συνεργασία και την τεχνολογική καινοτομία αιχμής. Το εκπληκτικό συμπέρασμα της διεπιστημονικής σύνδεσης της θεωρίας της οργάνωσης με αυτής των κοινωνικών κινήματων, είναι αυτή που καταλήγει ο Campbell, ότι όπως η ανάλυση του Gould για την κομμούνα του Παρισιού, όσο και η ιστορία της Saxenian, αφορούν σε μεγάλο βαθμό το πως η επιτυχία εξαρτήθηκε από την ικανότητα των δρώντων να σφυρηλατήσουν μια συλλογική ταυτότητα μέσω σφιχτών κοινωνικών δικτύων (Campbell, 2005: 21,22).

Η ακαδημαϊκή γλώσσα και οι θεωρίες που εκφράζονται μέσω αυτής, είναι μόνο ένας τρόπος για να μιλήσουμε για αυτήν και όχι ένα υποκατάστατο του αντικειμένου ή του φαινομένου για το οποίο μιλάει κανείς. Οι θεωρίες που παράγονται ή αναπαράγονται, δύναται είτε να μας επιτρέπουν, αλλά και είτε να μας εμποδίζουν να βλέπουμε.

Ο Tilly δήλωνε ότι τα κοινωνικά κινήματα δεν είναι οργανώσεις. Η αντίθεση που κάνει ο συγγραφέας είναι αυτή μεταξύ του σταθερού και του δυναμικού. Η προσπάθεια επίλυσης της αντίθεσης αυτής οδήγησε στην υιοθέτηση της έννοιας του δικτύου. Οι Dellaporta και Diani, υπερασπιστές αυτής της άποψης, θεωρούν ότι η μεγάλη ακαμψία και η πιο ιεραρχική δομή που παρουσιάζουν οι οργανώσεις, δεν ισχύουν για τα κοινωνικά κινήματα. Η αλήθεια είναι ότι δεν ισχύουν, αλλά την ίδια

ώρα ακόμα και οι αναθεωρημένες προσεγγίσεις δεν έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν την τυραννία της δομής και να έρθουν σε θέση να λύσουν την υποτιθέμενη αντίθεση, μεταξύ οργάνωσης και κίνησης. Αυτό είναι το σημείο στο οποίο επιστρέφει ξανά η ανάγκη της σύγκλισης των πειθαρχικών μελέτης των κοινωνικών κινημάτων και οργανωσιακής θεωρίας. Έχει ωστόσο εντοπισθεί πως διάφοροι μελετητές προβάλουν όρους στη διαδικασία συνάντησης οργανωσιακής και κινηματικής θεωρίας. Η Clemens θεωρεί ότι οι οργανωτικοί ερευνητές θα πρέπει να αποφύγουν να αναπαράγουν την εστίαση στην αριστερά, η οποία τείνει να χαρακτηρίζει αυτή τη βιβλιογραφία (Misoczky, Flores & Goulart, 2008: 10).

Η προσπάθεια εν τέλει είναι να ενωθεί η κυρίαρχη οργανωτική θεωρία με εκείνη των κοινωνικών κινημάτων, προκειμένου να συμβάλει μόνο στην αναπαραγωγή του συστήματος, αντίθετα με την λογική αυτών των κινημάτων; Αν είναι έτσι, είτε εφαρμόζοντας την θεωρία μας στο φαινόμενο των οργανώσεων των κοινωνικών κινημάτων, είτε αφαιρώντας από αυτό το φαινόμενο νέες θεωρίες υπό το πρίσμα του κυρίαρχου οργανωτικού πλαισίου, στο τέλος θα εργαζόμαστε για να διατηρήσουμε και να αναπαράγουμε την επικρατούσα τάξη. Αναμφίβολα, το πεδίο των κοινωνικών κινημάτων, δεν πρέπει να το ενδιαφέρει η ανάπτυξη ενός μοντέλου συλλογικής δράσης που θα αναγνωρίζεται στις σχολές διοίκησης επιχειρήσεων και θα είναι ευπρόσδεκτο. Αντίθετα, θα πρέπει να ενδιαφέρει το πεδίο, η διερεύνηση διαδικασιών οργάνωσης της αντίστασης και των κοινωνικών αγώνων που τείνουν να αγνοούνται από τον σύγχρονο οργανωτικό λόγο, αμφισβητώντας παράλληλα την ηγεμονία του οργανισμού ως συνώνυμου της επιχειρηματικότητας (Misoczky, Flores & Goulart, 2008: 12).

Ζητήματα δημοκρατίας

Ο σιδηρούς νόμος της ολιγαρχίας

Η συζήτηση για το αν οι οργανώσεις γίνονται αναπόφευκτα ολιγαρχικές, φτάνει έναν αιώνα πίσω, αλλά η ανάλυση για την έννοια της ολιγαρχίας έχει μείνει απροσδιόριστη και τα μέτρα που έχουν χρησιμοποιηθεί φαντάζουν ανεπαρκή για την ανάλυση των μη γραφειοκρατικά δομημένων οργανώσεων. Η εννοιολογική ανεπάρκεια της ολιγαρχίας διαπιστώνεται από δύο δρόμους. Πρώτον, ότι αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως χαρακτηριστικό μιας επίσημης δομής

παραβλέποντας έτσι την ύπαρξή της και εκτός δομής (η δημοκρατική δομή είναι μεν προϋπόθεση αλλά όχι και εγγύηση για απουσία ολιγαρχίας). Δεύτερον, η εξίσωση ολιγαρχίας με εκτοπισμό αρχικών στόχων και γραφειοκρατικό συντηρητισμό, δεν είναι ικανές να εξηγήσουν την ύπαρξη κυρίαρχων ελίτ, ακόμη και σε ριζοσπαστικές οργανώσεις (Leach, 2016: 312).

Το 1911, ο Robert Michels συνόψισε την ανάλυσή του για το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα με την περίφημη πλέον δήλωση: «Όποιος λέει οργάνωση, λέει ολιγαρχία». Ο Michels κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ίδια η αρχή της οργάνωσης έκανε την ολιγαρχία το αναπόφευκτο αποτέλεσμα κάθε οργανωμένης συλλογικής προσπάθειας (Michels, 1997: 365).

Ο νόμος του Michels μπορεί να συνοψιστεί σε τρεις βασικούς ισχυρισμούς: α) η γραφειοκρατία συμβαίνει (ειδικά σε οργανισμούς μεγάλης κλίμακας), β) όταν συμβεί η εξουσία αυξάνεται, γ) η αύξηση της εξουσίας φέρνει και την διαφθορά (Leach, 2016: 313).

Η ετυμολογία της λέξης ολιγαρχία σημαίνει την διοίκηση από τους λίγους. Η ετυμολογία προσφέρει μια αφετηρία σκέψης, δεν απαντά όμως σε πιο περίπλοκα ερωτήματα, όπως τι σημαίνει διοίκηση και τι είναι αυτό που κάνουν οι λίγοι και θεωρούνται ολιγαρχικοί. Είναι απλά η κατοχή αξιωμάτων ή μπορούν να εργάζονται και παρασκηνακά; Είναι περιοριστικοί και κατασταλτικοί στην διαφωνία ή μπορεί απλά να είναι πειστικοί και να εμπνέουν ένα σεβασμό και μια αξιοπιστία; Ποια η διαφορά εξουσίας και επιρροής; Ή μήπως και τα δύο εξυπηρετούν την ολιγαρχιοποίηση; (Leach, 2016: 317).

Μια προσέγγιση που υπάρχει στη βιβλιογραφία θέλει την ολιγαρχία ως ένα μονοκομματικό σύστημα χωρίς αντιπολίτευση. Άρα υποδηλώνεται ως απάντηση προστασίας από την ολιγαρχία, ο πλουραλισμός. Αυτός όμως είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης της δημοκρατίας (και κατ' επέκταση της ολιγαρχίας), ως κατανομή εξουσίας. Αν αυτό επιχειρηθεί να εφαρμοστεί σε κολεκτιβιστικές οργανώσεις, θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι δεν είναι ποτέ ολιγαρχικές, καθώς δεν υπάρχει επίσημη εξουσία. Μια τέτοια απάντηση ευνοεί το ρόλο της δομής στο καθορισμό κατανομής της εξουσίας, αποκλείοντας έτσι οποιεσδήποτε άλλες κοινωνικές ή πολιτιστικές βάσεις εξουσίας και δημιουργεί ένα είδους ντετερμινισμού, ο οποίος δεν φαίνεται να επικυρώνεται εμπειρικά και βιβλιογραφικά. Στο αντίθετο αυτή της αντίληψης έχει

διατυπωθεί ότι η «τυραννία έλλειψης δομής» οδηγεί στην εμφάνιση μιας γραφειοκρατίας της άτυπης δομής από μια μειοψηφία, που λόγω κύρους κυριαρχεί μέσα στην ομάδα. Οι κολεκτιβιστικές οργανώσεις μπορεί να εφαρμόζουν και επιτυχώς αλλά και ανεπιτυχώς, μορφές άμεσης συμμετοχικής δημοκρατίας. Αυτό το 50-50 όμως, δεν οδηγεί σε μια σαφή διατύπωση ότι οι οργανώσεις χωρίς επίσημη δομή εξουσίας αποφεύγουν αυτόματα την ολιγαρχικοποίηση, ούτε επίσης ότι οι ολιγάρχες διακρίνονται πάντα από την κατοχή θέσεων επίσημης εξουσίας (Leach, 2016: 318).

Αν μια μειοψηφία πρέπει να έχει επίσημη εξουσία για να είναι ολιγαρχική, τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι κολεκτιβιστικές οργανώσεις δεν θα είναι ποτέ ολιγαρχικές γιατί κανείς δεν έχει επίσημη εξουσία έναντι του άλλου. Η θέση αυτή ευνοεί το ρόλο της δομής στον καθορισμό της τελικής κατανομής εξουσίας σε μια οργάνωση, αποκλείοντας άλλες πολιτιστικές ή κοινωνικές βάσεις εξουσίας. Αυτός ο ντετερμινισμός απλώς δεν ευσταθεί και δεν εξυπηρετεί την επιστημονική έρευνα.

Η σύγχυση της ολιγαρχίας με την μετατόπιση των αρχικών στόχων, μπορεί επίσης να περιορίσει την οπτική για τους τρόπους με τους οποίους ο ολιγαρχικός ριζοσπαστισμός μεταμφιέζεται σε δημοκρατία. Το αντίθετο της ολιγαρχίας είναι η δημοκρατία, και όχι ο ριζοσπαστισμός (Leach, 2016: 319).

Μια πρώτη βάση εκκίνησης είναι η αντιμετώπιση, τόσο της δημοκρατίας όσο και της ολιγαρχίας, ως ιδιαίτερες κατανομές εξουσίας. Στηριζόμενοι σε αυτό, μπορούμε να κάνουμε μια διάκριση ανάμεσα στην επίσημη και στην άτυπη εξουσία. Επίσημη είναι αυτή όπου υπάρχει η ικανότητα λήψης και επιβολής αποφάσεων, καθώς επίσης και οι κυρώσεις. Άτυπη είναι αυτή όπου υπάρχει η ικανότητα επηρεασμού των αποφάσεων και οι κυρώσεις είναι άυλες. Έτσι, η νόμιμη επίσημη εξουσία ονομάζεται εξουσία και η νόμιμη άτυπη εξουσία, επιρροή. Οι αντίστοιχες παράνομες μορφές αυτών των δύο μοντέλων είναι ο εξαναγκασμός και η χειραγώγηση (Leach, 2016: 325,326).

Στις κολεκτιβιστικές οργανώσεις στις οποίες δεν υπάρχει επίσημη εξουσία, κανείς δεν έχει δικαίωμα να λαμβάνει αποφάσεις για την ομάδα. Η νομιμότητα απονέμεται με βάση αυτό που ο Weber ανέφερε ως ορθολογισμό αξιών. Αυτό που λειτουργεί περισσότερο στις κολεκτιβιστικές οργανώσεις είναι μια ηθική, παρά ένα σύνολο επίσημων κανόνων. Τόσο η εξουσία όσο και η επιρροή, μπορούν να

μετατραπούν σε παράνομες μορφές εξουσίας, η ακριβής θέση αυτού του ορίου είναι πολιτιστικά εξαρτώμενη. Γενικά όμως κατάσταση παράνομης εξουσίας είναι όταν οι αποφάσεις λαμβάνονται από άτομα που δεν τους έχει δοθεί τέτοια εξουσία ή όταν έχουν την εξουσία, υπερβαίνουν τις δικαιοδοσίες τους αποτρέποντας τις διαφωνίες, προς διατήρηση των θέσεων τους. Παρομοίως, παράνομη επιρροή διαπιστώνεται όταν οι αποφάσεις επηρεάζονται δυσανάλογα, όταν διαπιστώνονται υπερβάσεις με την χρήση ακατάλληλων μέσων επηρεασμού των αποφάσεων, με δύο λόγια όταν η επιρροή γίνεται χειριστική (Leach, 2016: 326).

Τις δεκαετίες '50 και '60 υπήρξε η προβληματική ότι η ολιγαρχία μπορεί και να μην είναι αναπόφευκτη, αρκεί να ληφθούν διάφορα εσωτερικά δομικά μέτρα αποτροπής (λογοδοσία, εναλλαγή στις θέσεις ευθύνης κλπ). Αυτά ήταν μέτρα που είχαν τις ρίζες τους στην μαρξιστική αντίληψη.

Την δεκαετία του '70 η δέσμευση της Νέας Αριστεράς για συμμετοχική δημοκρατία, καθώς και οι νέες συλλογικότητες που δημιουργήθηκαν, φάνηκε να αποτελούν μια πρόκληση για το νόμο Michels, καθώς θεωρούνταν πιο ανοργάνωτες. Όμως η αρχική ευφορία έπεσε στο κενό, καθώς η έλλειψη εξουσίας δεν φάνηκε επαρκής παράγοντας για να είναι απρόσβλητες από την ύπαρξη μιας κυρίαρχης ελίτ. Επίσης η έλλειψη γραφειοκρατικών περιορισμών δεν εμπόδισε την εμφάνιση άτυπης εξουσίας μέσα στις άτυπες οργανώσεις (Leach, 2016: 313,314).

Τη δεκαετία του 1980, μερικοί μελετητές άρχισαν να επικρίνουν την αποκλειστική εστίαση στη βιβλιογραφία του «σιδηρού νόμου» σε επίσημους γραφειοκρατικούς οργανισμούς. Αμφισβήτησαν τον Michels με βάση τη θεμελιώδη υπόθεσή του ότι όλοι οι οργανισμοί θα αναλάμβαναν μια γραφειοκρατική δομή. Παρόλο που η κύρια αναφορά του, το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, ήταν στην πραγματικότητα μια μεγάλης κλίμακας γραφειοκρατική οργάνωση, ο δήλωσε ρητά ότι μιλούσε για όλους τους τύπους ονομαστικά δημοκρατικών οργάνωσεων: «Ο σχηματισμός ολιγαρχιών μέσα σε διάφορες μορφές δημοκρατίας είναι αποτέλεσμα οργανικής αναγκαιότητας και κατά συνέπεια επηρεάζει κάθε οργάνωση» (Michels, 1997: 366).

Ενώ ο Michels υπέθεσε ότι η γραφειοκρατία ήταν η μόνη βιώσιμη μορφή οργάνωσης, εντούτοις αναγνώρισε ότι αν η γραφειοκρατία μπορούσε να αποφευχθεί, τότε θεωρητικά, το ίδιο θα μπορούσε να κάνει και η ολιγαρχία.

Ανεξάρτητα από το αν ο Michels είχε συμπεριλάβει ή όχι, το ζήτημα του αναπόφευκτου της ολιγαρχίας στο πλαίσιο μικρότερων ή/και μη γραφειοκρατικά δομημένων ομάδων, είναι σημαντικό από μόνο του. Είναι σημαντικό, πρώτον διότι δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι απλώς και μόνο λόγω έλλειψης επίσημης εξουσίας, τέτοιες ομάδες είναι απρόσβλητες από την ώθηση μιας κυρίαρχης μειονότητας. Αντιθέτως, υποφέρουν μάλλον από την ασθένεια της ολιγαρχοποίησης, τουλάχιστον τόσο όσο και οι γραφειοκρατικές οργανώσεις. Είναι ένα εμπειρικό ερώτημα αν ο σιδερένιος νόμος ισχύει ή όχι σε μη γραφειοκρατικά περιβάλλοντα – ένα ερώτημα που αξίζει συστηματική διερεύνηση και όχι απόρριψη βάσει μιας τεχνικής ορισμού. Δεύτερον, η εξέταση της εφαρμοσιμότητας του σιδηρού νόμου σε μη γραφειοκρατικά περιβάλλοντα είναι σημαντική, επειδή οι μη γραφειοκρατικές οργανώσεις έχουν γίνει ένα φαινομενικά μόνιμο στοιχείο στο οργανωτικό τοπίο. Οι μη γραφειοκρατικές οργανώσεις φαίνεται να ήρθαν για να μείνουν, ωστόσο διαπιστώνεται εκπληκτικά λίγη συστηματική ανάλυση της ικανότητας τέτοιων οργανώσεων να αντισταθούν στην ολιγαρχία (Leach, 2016: 314).

Σήμερα, η γενική οργανωτική τάση από εργατικές συλλογικότητες έως τον επιχειρηματικό κόσμο είναι προς λιγότερο ιεραρχικές ομαδικές δομές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλες έχουν και τις προϋποθέσεις να θεωρηθούν πραγματικά δημοκρατικές. Οι μη γραφειοκρατικές οργανώσεις ήρθαν για να μείνουν, ωστόσο δεν έχει αναλυθεί επαρκώς κατά πόσο τέτοιες οργανώσεις μπορούν να αντισταθούν στις ολιγαρχικές τάσεις. Η χρήση για παράδειγμα άτυπων αποκεντρωμένων δομών δικτύου, αναφέρεται ως κεντρικό χαρακτηριστικό των νέων κοινωνικών κινημάτων, όμως και για αυτές παραμένει το ερώτημα κατά πόσο μπορούν να αντισταθούν στη τάση ολιγαρχικοποίησης (Leach, 2016: 314,315).

Τρεις καταστάσεις της οργανωτικής ζωής λαμβάνονται ως δείκτες ολιγαρχικοποίησης: α) η έλλειψη εναλλαγής στην ηγεσία, β) ο έλεγχος των πόρων από μια μειοψηφία γ) τα χαμηλά επίπεδα συμμετοχής στην διακυβέρνηση (Leach, 2016: 316).

Η δημοκρατική δομή μιας οργάνωσης αποτελεί σίγουρα ένα αναγκαίο συστατικό αποτροπής της ολιγαρχοποίησης, αλλά όχι και ικανό από μόνο του. Δημοκρατική δομή σημαίνει η ύπαρξη (κατ' ελάχιστο) μηχανισμών για άμεση συμμετοχή στις αποφάσεις ελέγχου της εξουσίας, είτε μιας μειοψηφίας, είτε των

εκλεγμένων εκπροσώπων. Με βάση τα παραπάνω, ανεξάρτητα αν μια οργάνωση είναι ιεραρχική ή κολεκτιβιστική, η αποτροπή ολιγαρχίας σημαίνει ότι η πλειοψηφία δεν εμποδίζεται δομικά να κυβερνάει και επίσης ότι στο εσωτερικό της δομής η εξουσία κατανέμεται ευρέως, χωρίς κάποια μειοψηφία τυπική ή άτυπη να διατηρεί τον κυρίαρχο έλεγχο (Leach, 2016: 317).

Η οριζοντιότητα

Οι οριζόντιες μορφές οργάνωσης έχουν βρεθεί στο επίκεντρο πολλών μελετών των τελευταίων ετών και συχνά αντιμετωπίζονται εναλλακτικά ως το όριο (από τους εχθρούς τους) ή η λύση (από τους υποστηρικτές τους) στα προβλήματα της οργάνωσης της αντίστασης. Αυτό δυστυχώς σημαίνει ότι οι κριτικές που ασκούνται «εκ των έσω» – δηλαδή από εκείνους που έχουν βιώσει και μοιράζονται μια γενική πίστη σε αυτές – ήταν πολύ πιο σπάνιες από εκείνες που ασκούνται από υποστηρικτές (και όψιμους υποστηρικτές της οριζοντιότητας) άλλων μορφών οργάνωσης (Nunes, 2005: 299).

Είναι εύλογο το ερώτημα γιατί η διαφάνεια και η οριζοντιότητα έχουν γίνει πρόσφατα, τόσο κεντρικές έννοιες. Δύο απαντήσεις φαίνονται δυνατές. Η πρώτη αφορά την αυξανόμενη απογοήτευση από τον «υπαρκτό σοσιαλισμό» που ξέσπασε στα γεγονότα του 1968, και ήταν παρούσα στα προοδευτικά κινήματα σε όλο τον κόσμο, με αποκορύφωμα μια παράξενη επίγευση ανησυχίας και αδιαφορίας όταν αυτά τα καθεστώτα κατέρρευσαν γύρω στο 1989. Σε αυτό το αφήγημα έχουμε μια διαδικασία μάθησης, όπου τα διδάγματα της Ανατολικής Ευρώπης – των οποίων τα λάθη παγκοσμιοποιήθηκαν, είτε στην πρακτική είτε στη θεωρητική τους μορφή, σχεδόν παντού μέσω του έργου κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών κομμάτων όλων των αποχρώσεων – έκαναν τα επόμενα κύματα ανθρώπων που αγωνίζονταν για κοινωνικό μετασχηματισμό, αρκετά σοφά, ώστε να ξέρουν τι να μην κάνουν, αν και ακόμα στο σκοτάδι, και σε ορισμένες περιπτώσεις ειλικρινά απογοητευμένος, ως προς το τι θα μπορούσε να γίνει.

Αν και αυτή η διαδικασία είναι αναμφισβήτητη, είναι σαφές ότι από μόνη της δεν μπορεί να εξηγήσει την πορεία προς την ανοιχτή και οριζόντια οργάνωση των αγώνων που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια. Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι πιο ικανό να εξηγήσει την άνοδο της πολιτικής ταυτότητας, τις

μονοθεματικές εκστρατείες, τις ΜΚΟ ή/και την απόλυτη παράδοση πολλών ανθρώπων στην ιδέα ενός αναπόφευκτου κόσμου όπως είναι/ήταν, και τη νεοφιλελεύθερη στάση που υιοθέτησαν πολλά αριστερά κόμματα και συνδικάτα. Αυτό που έχει σημασία για την «άνοδο» της διαφάνειας και της οριζοντιότητας δεν είναι ότι βρισκόμαστε μπροστά στην αντικατάσταση μιας συνολικής θεωρίας της οργάνωσης από μια άλλη – που θα μπορούσε ίσως να εξηγήσει γιατί οι άνθρωποι θα τις εκτιμούσαν ιδιαίτερα – αλλά το γεγονός ότι κάτι μορφές οριζοντιότητας όπως το «δίκτυο», έχει σήμερα θέση στο λεξιλόγιο και την πρακτική των οργανισμών και των εταιρειών που παραμένουν ιεραρχικά. Με άλλα λόγια, αυτό που έχει σημασία δεν είναι ότι αυτές οι ιδέες έχουν γίνει σημαντικές, αλλά ότι έχουν γίνει πρακτικές. Ακόμα κι αν πούμε ότι η διαφάνεια και η οριζοντιότητα είναι η νέα ιδεολογία – και μάλιστα οριζόντια – η ιδεολογία αυτή καθαυτή υπάρχει μόνο επειδή έχει γίνει υλικά δυνατή σε μεγάλη κλίμακα (Nunes, 2005: 300, 301).

Η μεγάλης κλίμακας μαζικοποίηση των μέσων ενημέρωσης, και ενός πολυπολικού μέσου όπως το διαδίκτυο ειδικότερα, είναι η κύρια υλική αιτία πίσω από την «αναγέννηση» της διαφάνειας και της οριζοντιότητας. Έτσι εμφανίζεται η άποψη ότι μόνο μέσα στον ορίζοντα μιας κοινωνικής ζωής που έχει δικτυωθεί, μπορεί να εμφανιστεί μια πολιτική δικτύωσης αυτή καθαυτή, και ότι μόνο σε μια πολιτική δικτύωσης μπορεί να εμφανιστεί ως στόχος η διαφάνεια και η οριζοντιότητα. Κατά συνέπεια τα «δίκτυα» και οι «ανοικτοί χώροι» περιγράφονται ως συνθήκες δυνατότητας οριζοντιότητας και μέσο για την επίτευξή τους, και έτσι η οριζοντιότητα γίνεται μέσο και στόχος (Nunes, 2005: 302).

Στο παρελθόν πολλές κοινωνικές και πολιτικές ομάδες είχαν ασκήσει ανοιχτούς και οριζόντιους τρόπους οργάνωσης. Ενώ αυτό είναι προφανώς αλήθεια, αντιμετώπιζαν πάντα την πρακτική αδυναμία επέκτασης αυτής της εσωτερικής σχέσης σε ολόκληρη την κοινωνία, ή ακόμα και σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων, λόγω της έλλειψης υλικών μέσων για να γίνει αυτό. Τέτοιες ομάδες μπορούσαν να το προτείνουν την οριζοντιότητα ως ένα επιθυμητό μέλλον, μόνο μέσω κάποιου είδους εσχατολογικής επιχειρηματολογίας, όπως το «τέλος της ιστορίας» στην αταξική κοινωνία. Αντιμέτωπη με τα υλικά της όρια, η οριζοντιότητα έπρεπε να «μείνει μικρή» και μπορούσε μόνο να «σκεφτεί μεγάλα» σε μια «πορεία της ιστορίας». Αυτό που έχει σημασία για την οριζοντιότητα σήμερα, είναι ότι οι υλικές συνθήκες για την

ύπαρξή της θεωρούνται πιο δεδομένες, τουλάχιστον δυνητικά, στο παρόν και αυτό εξηγεί την έμφαση στην οριζοντιότητα ως μέσο και στόχο. Σήμερα ο χαρακτήρας της οριζόντιας εργασίας «εξυπηρετεί» στο να αναπτύσσονται οριζόντιες μορφές συνεργασίας. Τα μεγάλης κλίμακας μέσα επικοινωνίας και το διαδίκτυο – λόγω της πολυπολικότητάς του - φαίνεται να παρέχουν τις συνθήκες υπό τις οποίες είναι δυνατή αυτή η διαδικασία και δεν είναι περίεργο που τα μοντέλα δικτύωσης, διαφάνειας και οριζοντιότητας προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από αυτά. Αρκετοί, βλέπουν στην πρακτική των κοινοτήτων ελεύθερου λογισμικού την «εμπροσθοφυλακή» της μελλοντικής δημοκρατίας.

Ωστόσο και για την οριζοντιότητα ισχύουν (όπως και για κάθε οργανωτικό μοντέλο) και καθίστανται σαφή τα προβλήματα της εφαρμογής του, αν εξεταστούν οι πέντε τρόποι με τους οποίους πρακτικά αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες στιγμές οργάνωσης στο κοινωνικό κίνημα: η οργάνωση συναντήσεων και συζητήσεων, η τεκμηρίωσή τους, η λήψη αποφάσεων, η διοργάνωση διαδηλώσεων, η οργάνωση δράσεων (Nunes, 2005: 302,303). Εκεί κάπου «σκοντάφτει» η προσδοκία με τον ρεαλισμό.

Η συναίνεση

Εάν τα κοινωνικά κινήματα θεωρούνται παραδοσιακά ως συγκρουσιακοί παράγοντες και οι μελέτες των κοινωνικών κινήματων έχουν παραδοσιακά συνδέσει κινήματα και συγκρούσεις, το αυξανόμενο ενδιαφέρον επικεντρώθηκε και στις δύο αρένες σε αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί το αντίθετο της σύγκρουσης, τη συναίνεση. Αυτή η προσοχή αντηχεί με έννοιες όπως η κοινωνία των πολιτών και η διαβουλευτική δημοκρατία, οι οποίες έχουν γίνει όλο και πιο σημαντικές στην κοινωνική και πολιτική θεωρία. Παρόλο που η σύγκρουση χρησιμοποιείται για να αναφερθεί στις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών κινήματων και των εξωτερικών αντιπάλων τους, και η συναίνεση για να αναφερθεί στις σχέσεις μέσα στο κίνημα, υπάρχει ωστόσο μια εγγενής ένταση μεταξύ των δύο εννοιών, καθώς τείνουν να κατασκευάζουν διαφορετικά οράματα της πολιτικής. Στην πρώτη αντίληψη, οι συγκρούσεις θεωρούνται ασυμβίβαστες. Η πολιτική συζήτηση χαρακτηρίζεται από μια πάλη μεταξύ ηγεμονικών και αντιηγεμονικών λόγων και δεν υπάρχει κοινό καλό με αυτή την έννοια. Στη δεύτερη, οι συγκρούσεις μπορούν να επιλυθούν μέσω του διαλόγου. Ο λόγος (ή τουλάχιστον η καλή επικοινωνία) βοηθά στην εμφάνιση μιας

κοινής κατανόησης του κοινού καλού και η δημοκρατία θεωρείται πράγματι ως το πιο σημαντικό κοινό καλό. Ανοιχτό στην πολιτική θεωρία (με την κριτική της χαμπερμασιανής αντίληψης της διαβούλευσης) και στην κοινωνική θεωρία (με την κριτική ενός «νεοφιλελεύθερου» οράματος της κοινωνίας των πολιτών) (Della Porta, 2009: 96).

Η Della Porta αποτέλεσε βασική υποστηρίκτρια της θεωρητικής έννοιας της συναίνεσης, ως μέθοδο λειτουργίας και λήψης αποφάσεων στις εσωτερικές διαδικασίες των κοινωνικών φόρουμ. Σύμφωνα με την ανάλυσή της, πολλές οργανώσεις κοινωνικών κινημάτων αναφέρουν τη συναίνεση ως κύρια οργανωτική αξία. Παρότι εμφανίστηκε ως αρκετά διαδεδομένη σε διεθνές επίπεδο, η συναίνεση δεν ήταν παραδοσιακά το κύριο σύνθημα για τις οργανώσεις κοινωνικών κινημάτων, ούτε για τις πολιτικές οργανώσεις γενικά. Ομοίως, η συναίνεση ως έννοια δεν έχει σημασία για τις μελέτες των κοινωνικών κινημάτων, οι οποίες έχουν τονίσει τη σύγκρουση ως το δυναμικό στοιχείο των κοινωνιών μας. Οι μελέτες κοινωνικών κινημάτων έχουν εξετάσει τα νέα κοινωνικά κινήματα ως πιθανούς φορείς μιας νέας κεντρικής σύγκρουσης στις σύγχρονες κοινωνίες μας, ή τουλάχιστον ενός αναδυόμενου αστερισμού συγκρούσεων (Della Porta, 2009: 73).

Ο Oberschall (1973) όρισε τα κοινωνικά κινήματα ως τους κύριους φορείς κοινωνικών συγκρούσεων και ο Tilly (1978) ανέπτυξε τα πρώτα έργα για τα κοινωνικά κινήματα μέσα από παραδόσεις έρευνας που τόνισαν τις συγκρούσεις εξουσίας, τόσο στην κοινωνία όσο και στην πολιτική. Ένας ευρέως αποδεκτός ορισμός των κοινωνικών κινημάτων εισαγάγει τη σύγκρουση ως κεντρικό στοιχείο στην εννοιολόγησή τους, καθώς οι φορείς του κοινωνικού κινήματος εμπλέκονται σε πολιτικές ή / και πολιτιστικές συγκρούσεις, με σκοπό να προωθήσουν ή να αντιταχθούν στην κοινωνική αλλαγή. Ως σύγκρουση νοείται μια αντιπολιτευτική σχέση μεταξύ παραγόντων που επιδιώκουν τον έλεγχο του ίδιου διακυβεύματος – είτε πρόκειται για πολιτική, οικονομική ή πολιτιστική δύναμη – και στην πορεία προβάλλουν αρνητικές αξιώσεις ο ένας στον άλλο – δηλαδή, απαιτήσεις που αν υλοποιηθούν, θα βλάψουν τα συμφέροντα των άλλων παραγόντων.

Αν και η παρουσία συγκρούσεων σίγουρα δεν αμφισβητείται, ειδικά από τη δεκαετία του 1990, η αντίληψη της πολιτικής ως αρένας για την έκφραση συγκρούσεων έχει αμφισβητηθεί από μια αναδυόμενη προσοχή στην ανάπτυξη

πολιτικών αρένων ως χώρων για την οικοδόμηση συναίνεσης. Στην πολιτική θεωρία, η συζήτηση για τη διαβουλευτική δημοκρατία επικεντρώθηκε στη συναίνεση. Τονίζοντας ιδιαίτερα τη σημασία της ποιότητας της επικοινωνίας για την επίτευξη συναινετικών ορισμών του δημόσιου συμφέροντος στις δημοκρατικές διαδικασίες, οι διαβουλευτικές πρακτικές προσέλκυσαν πράγματι ένα περισσότερο ή λιγότερο σαφές ενδιαφέρον. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης, η πολιτική είναι ένας χώρος για την κατασκευή κοινών ταυτοτήτων που θα ξεπερνούσαν τις συγκρούσεις συμφερόντων και ο λόγος είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης, ακόμη και των πιο διχαστικών ζητημάτων, μέσω της ανάπτυξης αμοιβαίας κατανόησης για το δημόσιο καλό. Η ένταση μεταξύ σύγκρουσης και συναίνεσης μπορεί να αντιμετωπιστεί με την εννοιολόγηση διαφόρων πεδίων για την πολιτική. Συναινετικών, όπου σχετικά μικρές συγκρούσεις μεταξύ δυνητικά συμβατών παραγόντων αντιμετωπίζονται μέσω του λόγου και της αναζήτησης συναίνεσης. Συγκρουσιακών, όπου συμβατικές και αντισυμβατικές μορφές πολιτικής συμμετοχής χρησιμοποιούνται σε έναν αγώνα εξουσίας (Della Porta, 2009: 74).

Γενικά, αν και είναι σε κάποιο βαθμό φυσιολογικό να υπάρχουν διαφορετικά οράματα για την εσωτερική και εξωτερική δημοκρατία, η έννοια της πολιτικής ως χώρου αμοιβαίας κατανόησης, βρίσκεται σε εγγενή ένταση με την άποψη της πολιτικής ως σύγκρουσης για την εξουσία. Επίσης, τα σύνορα μεταξύ των δύο «αρένων της πολιτικής» δεν είναι τόσο εύκολο να σχεδιαστούν. Αυτό ίσχυε ακόμη περισσότερο για ένα «κίνημα κινημάτων», όπου η δικτύωση και ο διάλογος μεταξύ διαφορετικών και πληθυντικών παραγόντων δηλώνεται κανονιστικά, αλλά οι οργανωτικές πεποιθήσεις παραμένουν. Με το ισχυρό προφίλ και την κληρονομιά τους από το παρελθόν, μεγάλες, παλιές, επίσημες, καλά δομημένες οργανώσεις αποτελούν επίσης αναπόσπαστο μέρος του κινήματος (Della Porta, 2009: 75).

Στα κοινωνικά κινήματα, οι αναφορές στη συναίνεση θεωρήθηκαν ότι ανήκουν σε μια αναζήτηση καινοτόμων μοντέλων λήψης αποφάσεων, με στόχο την υπέρβαση. Στη διαδικασία των κοινωνικού φόρουμ, τα αναδυόμενα μοντέλα συνδυάζουν την περιορισμένη και ελεγχόμενη προσφυγή στην ανάθεση με συναινετικά μέσα που απευθύνονται στον διάλογο, στη διαφάνεια της επικοινωνιακής διαδικασίας και στην επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής συναίνεσης.

Η μέθοδος της συναίνεσης ορίζει ότι κατά τη διάρκεια της συζήτησης πρέπει να αξιολογείται ο βαθμός συμφωνίας των διαφόρων μελών της ομάδας σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα, το οποίο πρέπει να παρουσιάζεται με σαφήνεια. Η αντιπαράθεση συνεχίζεται, δουλεύοντας για τη δυνατότητα συμβιβασμού των διαφορετικών απόψεων, με βάση ένα σταδιακό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο μια απόφαση μπορεί πάντα να επανέλθει σε συζήτηση, έτσι ώστε να ικανοποιήσει το ευρύτερο δυνατό αριθμό ατόμων. Η συναινετική μέθοδος καλεί όλους να κοινοποιήσουν τους λόγους οποιασδήποτε διαφωνίας, διευκρινίζοντας αν θα είναι έτοιμοι να υποστηρίξουν την απόφαση που τελικά ελήφθη, χωρίς να αποχωρήσουν από την ομάδα. Η συναινετική μέθοδος οικοδομεί έτσι «συμφωνία εντός διαφωνίας», δεδομένου ότι κάθε συγκεκριμένη διαφωνία τοποθετείται πάντα σε ένα πλαίσιο γενικότερης συμφωνίας, βασισμένης στον σεβασμό και την αμοιβαία εμπιστοσύνη (Della Porta, 2009: 78).

Η συναίνεση συνήθως λειτουργεί γύρω από μια πρόταση για την οποία υπάρχει η προσδοκία της υποβολής εκ των προτέρων, έτσι ώστε οι άνθρωποι να έχουν χρόνο να την εξετάσουν. Παρουσιάζεται η πρόταση και συζητούνται τυχόν ανησυχίες. Στη συνέχεια, η πρόταση τροποποιείται έως ότου επιτευχθεί συναίνεση. Στο επίκεντρο αυτής της διαδικασίας βρίσκονται αρχές που περιλαμβάνουν την εμπιστοσύνη, τον σεβασμό, την αναγνώριση ότι όλοι έχουν το δικαίωμα να ακούγονται και να συνεισφέρουν (δηλαδή ίση πρόσβαση στην εξουσία), μια ενότητα σκοπού και δέσμευση και μια δέσμευση στην αρχή της συνεργασίας. Η προσοχή στις μεθόδους συναίνεσης ως τρόπος βελτίωσης της επικοινωνίας, αντηχεί με την ευρέως διαδεδομένη ιδέα του κινήματος ως οικοδόμησης του κοινού χώρου διαλόγου και (καλής) επικοινωνίας (Della Porta, 2009: 79).

Οι οργανώσεις των κοινωνικών κινήματων μπορούν να οριστούν, στην πραγματικότητα, ως αρένες για την επεξεργασία αξιών. Οι αναφορές στη συναίνεση είναι συχνότερες στα δίκτυα, σύμφωνα με την προσδοκία ότι αυτή η μορφή οργάνωσης απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή στην ανάπτυξη συμφωνίας μεταξύ των διαφόρων κόμβων του δικτύου. Συγκεκριμένα, επιβεβαιώνοντας ορισμένες υποθέσεις που έχουν προκύψει στη βιβλιογραφία των κοινωνικών επιστημών, οι συναινετικές αξίες (καθώς και άλλες σχετικές αξίες) είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στις οργανώσεις που ιδρύθηκαν κατά τη διάρκεια του νεότερου κύματος διαμαρτυρίας

για παγκόσμια ζητήματα, που υιοθέτησαν πιο πρόσφατες οργανωτικές μορφές (όπως δίκτυα), ή που επαίνεσαν οριζόντιες διασυνδέσεις,. Γενικότερα, η προσοχή στη δημοκρατία φαίνεται να είναι υψηλότερη σε πιο πρόσφατους οργανισμούς που αντικατοπτρίζουν την ανησυχία τους για τη δημοκρατία από τα κάτω. Οι αναφορές στη συναίνεση ως δημοκρατική αξία, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα συχνές σε οργανισμούς που ιδρύθηκαν πιο πρόσφατα και σε νέους τύπους δικτύων (Della Porta, 2009: 98).

Η αναφορά της συναίνεσης στο χάρτη αρχών του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ αντήχησε στα περισσότερα περιφερειακά και τοπικά φόρουμ, τονίζοντας τη συναίνεση ως βασική οργανωτική αρχή. Ένα χαρακτηριστικό του ΠΚΦ είναι η ικανότητά του να κινητοποιεί εκ νέου οργανώσεις που είχαν προκύψει σε προηγούμενους κύκλους διαμαρτυρίας. Εξετάζοντας το έτος ίδρυσης, θα μπορούσε να σημειωθεί ότι οι οργανισμοί που ιδρύθηκαν μετά το 2000 αναφέρονται συχνότερα στη συναίνεση (Della Porta, 2009: 91).

Παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ (ΠΚΦ)

Μερικοί υποστηρίζουν ότι η έμπνευση που προκάλεσε το ΠΚΦ πρέπει να αναζητηθεί στην εξέγερση των Zapatistas το 1994, άλλοι στη γαλλική γενική απεργία του 1995. Μερικοί ακόμη πηγαίνουν πιο πίσω, στα βραζιλιάνικα φοιτητικά και λαϊκά κινήματα του 1992 ή σε δραστηριότητες και συναντήσεις ΜΚΟ παράλληλα με τις διασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών. Πέρα από όλες αυτές τις διάφορες ερμηνείες, υπάρχει μια συμφωνία ότι οι διαμαρτυρίες του Σιάτλ του 1999 και οι επακόλουθες διαδηλώσεις, αντιπροσώπευσαν την πολιτική συγκολλητική ουσία που επέτρεψε στα μέλη των συνδικάτων, στους σπουδαστές, στα νεολαίστικα κινήματα, στους αγρότες, στις ομάδες «άμεσης δράσης» και τους διανοούμενους διάφορων κατευθύνσεων και χρωμάτων, να συναντηθούν σε μια κοινή μάχη ενάντια στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, παρά την ιδεολογική και πολιτική μεταξύ τους απόσταση. Ακριβώς σε αυτή την καινοτομία που αντιπροσώπευαν οι διαμαρτυρίες στο Σιάτλ και την Ευρώπη το 2000, βασίστηκαν ορισμένες βραζιλιάνικες και γαλλικές οργανώσεις και λάνσαραν την ιδέα ενός «παγκόσμιου γεγονότος των πολιτών», να διοργανώνεται παράλληλα με το παγκόσμιο οικονομικό φόρουμ που γίνεται κάθε έτος στο Davos της Ελβετίας (Caruso, 2017: 505).

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ γεννήθηκε στις αρχές του 2000, όταν ορισμένοι Βραζιλιάνοι ξεκίνησαν την ιδέα της οργάνωσης ενός χώρου, όπου το κίνημα αντίστασης στον νεοφιλελευθερισμό θα μπορούσε να περάσει σε μια νέα φάση δικτύωσης και εμβάθυνσης της ιδέας της οικοδόμησης μιας εναλλακτικής λύσης. Γύρω από αυτή την ιδέα, 8 μεγάλες οργανώσεις από τη Βραζιλία συγκρότησαν μια Οργανωτική Επιτροπή: Abong - Βραζιλιάνικη Ένωση ΜΚΟ, Attac, CBJP - Βραζιλιάνικη Επιτροπή για τη Δικαιοσύνη και την Ειρήνη, Cives - Μπραζιλιανή Ένωση Επιχειρηματιών για την Ιθαγένεια, CUT - Κεντρική Ένωση Βραζιλιάνων Εργαζομένων, Ibase - Βραζιλιάνικο Ινστιτούτο Κοινωνικοοικονομικής Ανάλυσης, Κοινωνικό Δίκτυο Δικαιοσύνης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, MST - Βραζιλιάνοι Εργάτες Κινήματα Χωρίς Γη. Σε διεθνές επίπεδο, ενισχύθηκαν από την Attac France και την εφημερίδα Le Monde Diplomatique (Whitaker, 2000: 2).

Τον Ιούνιο του 2000, περίπου 500 εκπρόσωποι του κινήματος αντίστασης στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση συγκεντρώθηκαν στη Γενεύη, σε μια παράλληλη διάσκεψη με την κοινωνική σύνοδο κορυφής, που διοργανώθηκε από την ελβετική επιτροπή και την Attac France. Μια αντιπροσωπεία των βραζιλιάνικων οργανώσεων ταξίδεψε τέλη Ιουνίου στη Γενεύη, όπου ένα μεγάλο μέρος των οργανώσεων που συνδέονται σε όλο τον κόσμο με διαδηλώσεις κατά του νεοφιλελευθερισμού, συναντήθηκαν σε μια εναλλακτική «σύνοδο κορυφής» παράλληλα με τη σύνοδο κορυφής «Κοπεγχάγη + 5» των Ηνωμένων Εθνών. Η παρουσίαση της πρότασης για το ΠΚΦ έτυχε πολύ καλής υποδοχής. Ο Μιγκέλ Ροσέτο, αναπληρωτής κυβερνήτης της πολιτείας Ρίο Γκράντε ντο Σουλ, ταξίδεψε επίσης στη Γενεύη για να επιβεβαιώσει ότι η πολιτεία θα φιλοξενήσει το Φόρουμ. Με την ευκαιρία αυτή, συστάθηκε διεθνής επιτροπή για την υποστήριξη της διοργάνωσης του φόρουμ. Σε εκείνη τη συνάντηση, η Βραζιλιάνικη Οργανωτική Επιτροπή (BOE) παρουσίασε μια πρόταση για το τι θα ήταν και πώς θα λειτουργούσε το ΠΚΦ:

- ένας χώρος σύνδεσης και προβληματισμού όλων εκείνων που αντιτίθενται στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και χτίζουν εναλλακτικές λύσεις για να δώσουν προτεραιότητα στην ανθρώπινη ανάπτυξη και να ξεπεράσουν την κυριαρχία των αγορών σε κάθε χώρα, αλλά και στις διεθνείς σχέσεις

- τρία βασικά είδη εκδηλώσεων θα πραγματοποιούνταν στο ΠΚΦ: 1) ένα σύνολο καθημερινών ολομελειών με συνέδρια και ομιλίες από προσκεκλημένες

προσωπικότητες 2) όσο το δυνατό περισσότερες εκδηλώσεις στις οποίες οι οργανώσεις θα παρουσιάσουν πρωτοβουλίες που υλοποιήθηκαν και θα ανταλλάξουν εμπειρίες 3) συναντήσεις δικτύωσης μεταξύ κοινωνικών οργανώσεων που αναπτύσσουν το ίδιο είδος αγώνα (Whitaker, 2000: 3).

Η πρόταση προσδιόρισε το ΠΚΦ ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης, που εμφανίστηκε ως παράγοντας χωρίς εθνικά σύνορα. Στο ίδιο συνέδριο, υπογραμμίστηκε σαφώς ότι αντιπρόσωποι από ΜΚΟ, συνδικάτα, κοινωνικά κινήματα, οργανωμένες ομάδες πολιτών, ομιλητές και όσοι είχαν αιρετή εντολή μπορούσαν να συμμετάσχουν στο ΠΚΦ, εκτός από τα πολιτικά κόμματα. Επίσης, σκιαγράφησε την ιδέα του φόρουμ ως χώρου, όχι ως οργανισμού και προανήγγειλε τη δημιουργία μιας Διεθνούς Επιτροπής, που σχηματίστηκε μόλις ένα χρόνο μετά.

Μετά τη συνάντηση της Γενεύης, η πρόταση του ΠΚΦ κέρδισε μια ευρεία υποστήριξη κινήματων από όλο τον κόσμο, που είχαν ήδη κατά κάποιο τρόπο εμπλακεί στην οικοδόμηση συμμαχίας σε διεθνές επίπεδο.

Η προετοιμασία του ΠΚΦ συνεχίστηκε με πολλές αβεβαιότητες, αλλά ήταν απαραίτητη η ισχυρή υποστήριξη από τις τοπικές κυβερνήσεις του Ρίο Γκράντε ντε Σουλ και του Πόρτο Αλέγκρε, που βοήθησε στην ενίσχυση της κάλυψης και της οργάνωσης της υποδομής (Whitaker, 2000: 4).

Το πρώτο ΠΚΦ πραγματοποιήθηκε μεταξύ 25 και 30 Ιανουαρίου 2001 και συγκέντρωσε περίπου έναν συνολικό αριθμό 20.000 συμμετεχόντων στο Πόρτο Αλέγκρε, από τους οποίους 4.000 ήταν αντιπρόσωποι από 117 χώρες. Διοργανώθηκαν 16 ολομέλειες, 400 εργαστήρια και σεμινάρια. Εκτός αυτού, στην πόλη του Πόρτο Αλέγκρε πραγματοποιήθηκαν και άλλες σημαντικές εκδηλώσεις, όπως το Παγκόσμιο Κοινοβουλευτικό Φόρουμ, το Φόρουμ Τοπικών Αρχών, η Διηπειρωτική Κατασκήνωση Νέων και η Κατασκήνωση Ιθαγενών.

Η τεράστια επιτυχία του πρώτου ΠΚΦ αποτέλεσε σημείο καμπής απέναντι στην ηγεμονική σκέψη. Ενίσχυσε τον παγκόσμιο αγώνα ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό, τη δικτύωσή του και την οικοδόμηση μιας ευρύτερης πολιτικής ταυτότητας μεταξύ αυτών των παραγόντων, αναζητώντας εναλλακτικές λύσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, δείχνοντας ότι δεν ήταν μόνοι στις ανησυχίες και τους αγώνες τους. Ακόμα κι αν η μεγαλύτερη πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν Βραζιλιάνοι,

οι κύριες ομάδες που συμμετείχαν σε παγκόσμιες διαμαρτυρίες έστειλαν εκπροσώπους στο Πόρτο Αλέγκρε, δίνοντας έτσι μια παγκόσμια διάσταση στο ΠΚΦ (Teivainen, 2002: 624-626).

Ήταν επίσης κατά τη διάρκεια του πρώτου ΠΚΦ όπου το Διεθνές Δίκτυο Κοινωνικών Κινήσεων δημιουργήθηκε από μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε από το CUT και το MST (και μέσω της Campesina) σε μια συνάντηση-συνέλευση. Πολλές διεθνείς ομάδες όπως η Attac, η Παγκόσμια Πορεία των Γυναικών, το Ιωβηλαίος Νότος, η Ημισφαιρική Κοινωνική Αλληλεγγύη, η Εστίαση στον Παγκόσμιο Νότο, τα 50 Χρόνια είναι Αρκετά, η Συνομοσπονδία Paysanne, από τη Γαλλία, συζήτησαν και ανέφεραν σε εκείνη τη συνέλευση το έγγραφο "Porto Alegre call for mobiliz", που περιέγραφε ένα ημερολόγιο αγώνων κατά τη διάρκεια του 2001, καθώς έκανε επίσης ισχυρή κριτική κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Μεταξύ αυτών των διαμαρτυριών, συμπεριλήφθηκε επίσης η σύνοδος κορυφής της G-8, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Γένοβα της Ιταλίας από τις 15 έως τις 22 Ιουλίου 2001, και έγινε ίσως μια από τις πιο αξιοσημείωτες στιγμές του κινήματος κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης εκείνη τη χρονιά (Leite, 2006: 2-4).

Το πρώτο ΠΚΦ είχε όρια και προβλήματα, κατανοητά από τον πειραματικό του χαρακτήρα. Το πρώτο ήταν η ασθενής διεθνοποίησή του. Παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι αγώνες κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης είχαν τη βάση τους στον αγγλοσαξονικό ή ασιατικό κόσμο, το ΠΚΦ 2001 επικεντρώθηκε σε αντιπροσωπίες και κινήματα από τη Λατινική Αμερική και την Ευρώπη, αν και περίπου 30 αντιπρόσωποι από την Ασία είχαν σημαντική συμμετοχή. Επίσης, ήταν αδύναμη η αφρικανική συμμετοχή.

Η δεύτερη πτυχή ήταν ο ορισμός της μορφής και των θεμάτων του. Μια επιτροπή αποτελούμενη μόνο από βραζιλιάνικες οργανώσεις δεν θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τα περίπλοκα προβλήματα που παρουσιάζονται από μια εκδήλωση που φιλοδοξούσε να είναι παγκόσμια. Το θέμα αυτό αρχίζει να ασχολείται με τη σύσταση του Διεθνούς Συμβουλίου (I.C.) του ΠΚΦ, τον Ιούνιο του 2001.

Δύο βήματα που έλαβε η Βραζιλιάνικη Οργανωτική Επιτροπή για να ενισχύσει τη διαδικασία ήταν, αφενός η συστηματοποίηση της εμπειρίας του Φόρουμ σε έναν Χάρτη Αρχών και αφετέρου, η σύγκληση συνάντησης με τους διεθνείς εταίρους της προκειμένου να συζητηθεί ο Χάρτης αυτός και να σχηματιστεί μια Διεθνής Επιτροπή

βασισμένη σε αυτόν. Περίπου 60 εκπρόσωποι ΜΚΟ, δικτύων και κοινωνικών κινήματων από την Αφρική, την Ασία, την Ευρώπη και την Αμερική παρακολούθησαν τη συνάντηση αυτή. Στην πρώτη συνεδρίαση, δεν ήταν σαφές εάν θα ήταν επιτροπή ή συμβούλιο. Η ΒΟΕ εξακολουθούσε να διατηρείται ως το κύριο παράδειγμα όπου λαμβάνονταν όχι μόνο οργανωτικές αποφάσεις, αλλά και πολιτικές αποφάσεις σχετικά με τη διαδικασία. Το IC άρχισε να μοιράζεται συζητήσεις και ευθύνες με την ΒΟΕ, ειδικά μετά το II ΠΚΦ, όταν οι συνεδριάσεις του IC πραγματοποιούνταν πιο συχνά (Vargas, 2020: 10).

Εκτός από την έγκριση του Χάρτη Αρχών με ορισμένες αλλαγές, η πρώτη συνεδρίασή του IC έθεσε ως κύριο στόχο της την εδραίωση της διαδικασίας διεθνοποίησης του φόρουμ. Ανέλαβε την ιδέα του ΠΚΦ όχι μόνο ως γεγονός, αλλά ως μέρος μιας διαδικασίας που χτίζεται. Εκτίμησε επίσης, ότι το πρώτο ΠΚΦ επεσήμανε ορισμένες προκλήσεις, όπως η ενσωμάτωση θεμάτων που δεν έχουν επισημανθεί επαρκώς και η συμμετοχή άλλων ηπείρων όπως η Αφρική και η Ασία (Leite, 2006: 3-5).

Κατά τη δημιουργία του, το I.C. αυτοπροσδιορίστηκε επίσης ως σώμα δικτύωσης και όχι ως τόπος εξουσίας, όπου δεν θα υπάρχουν μηχανισμοί αμφισβήτησης της εκπροσώπησης ή των ψήφων.

Ταυτόχρονα, αναγνώρισε τα όρια της διαδικασίας και του IC που αναζητούσε για να εκπροσωπήσει αυτή τη διαδικασία.

Ο Χάρτης Αρχών όριζε το ΠΚΦ ως έναν πληθυντικό, ποικιλόμορφο, μη ομολογιακό, μη κυβερνητικό και μη κομματικό χώρο. Όριζε επίσης ότι κανείς δεν μπορεί να λάβει πολιτικές θέσεις ή να προωθήσει άμεσα διαμαρτυρίες στο όνομα του ΠΚΦ. Ορισμένα θέματα όπως η σχέση με τις κυβερνήσεις, τους πολυμερείς θεσμούς, τις στρατιωτικές οργανώσεις και τα πολιτικά κόμματα ήρθαν κατά καιρούς σε συζήτηση. Εκτός αυτού, ο Χάρτης Αρχών χρησίμευσε και χρησιμεύει ως πολιτικό πλαίσιο για τη διαδικασία του ΠΚΦ και απέφυγε η διεθνοποίησή του να έχει ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό του από πολιτική άποψη (Teivainen, 2002: 625-626).

Από το πρώτο έως το τρίτο φόρουμ η διεθνοποίηση της διαδικασίας διασφαλίσθηκε μέσω πολλών περιφερειακών και θεματικών φόρουμ κατά το

δεύτερο εξάμηνο του 2002 και μέσω ενός κεντρικού ΠΚΦ στο Πόρτο Αλέγκρε τον Ιανουάριο του 2003.

Η απόφαση για τη διεξαγωγή περιφερειακών και θεματικών φόρουμ εμβαθύνθηκε περαιτέρω στη συνεδρίαση της Διεθνούς Διάσκεψης της Βαρκελώνης, τον Απρίλιο του 2002. Τον Ιούνιο, σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στο Σάο Πάολο και συμμετείχαν εκπρόσωποι οργανωτικών επιτροπών από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, το Ασιατικό Κοινωνικό Φόρουμ, το Κοινωνικό Φόρουμ της Αμερικής, το Θεματικό Φόρουμ της Αργεντινής και το Παναμαζονικό Κοινωνικό Φόρουμ.

Μεταξύ Αυγούστου 2002 και Ιανουαρίου 2003, πραγματοποιήθηκαν τα ακόλουθα φόρουμ:

- Αργεντινή Θεματικό Φόρουμ - Κρίση του Νεοφιλελευθερισμού, Μπουένος Άιρες, 22 έως 25 Αυγούστου: είχε ως επίκεντρο την κατάσταση της Αργεντινής μετά την υποβιβασμό του λαού στις 19 και 20 Δεκεμβρίου 2001. Αυτό το φόρουμ είχε περισσότερους από 10.000 συμμετέχοντες

- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, Φλωρεντία (Ιταλία), 6 έως 9 Νοεμβρίου 2002: είχε περίπου 60.000 συμμετέχοντες, ισάριθμους από το WSF 2002

- Παλαιστινιακό Θεματικό Κοινωνικό Φόρουμ, επίλυση συγκρούσεων κατόπιν διαπραγματεύσεων, Ραμάλα (Παλαιστίνη), 26 έως 29 Δεκεμβρίου 2002

- Ασιατικό Κοινωνικό Φόρουμ, Χαϊντεραμπάντ (Ινδία), 2 έως 7 Ιανουαρίου 2003: με περίπου 20.000 άτομα

Ένα δεύτερο Αφρικανικό Κοινωνικό Φόρουμ πραγματοποιήθηκε επίσης από τις 5 έως τις 9 Ιανουαρίου 2003 στο Adis-Abeba, Ethiopia,

Το Pan Amazonic Social Forum, Belém, Βραζιλία, από τις 16 έως τις 19 Ιανουαρίου 2003 συγκέντρωσε περίπου 7.000 συμμετέχοντες

Όλος ο πλούτος της πραγματικότητας που δημιουργήθηκε από τη διαδικασία διεθνοποίησης, καθώς και οι αντιφάσεις της διαδικασίας, εκφράστηκαν στη συνάντηση του IC που πραγματοποιήθηκε ακριβώς πριν από το ΠΚΦ 2003, στο Πόρτο Αλέγκρε, στις 21 έως 22 Ιανουαρίου. Μία από τις σημαντικότερες και δυσκολότερες αποφάσεις της συναντήσεως αυτής ήταν η διεξαγωγή του ΠΚΦ το 2004 στην Ινδία. Στην ίδια συνάντηση αποφασίστηκε και η διεξαγωγή του ΠΚΦ 2005 στο Πόρτο Αλέγκρε. Από εκείνη τη συνάντηση, η Βραζιλιάνικη Οργανωτική Επιτροπή ανέλαβε

ρόλο διαμεσολαβητή της διαδικασίας και άρχισε να προσδιορίζεται σαφώς ως Γραμματεία του ΠΚΦ. Η συζήτηση για το νέο αυτό ρόλο είχε ξεκινήσει στο παρελθόν, στη συνεδρίαση του IC της Βαρκελώνης, αλλά τα καθήκοντά της οριοθετήθηκαν σε αυτή τη συνάντηση (Leite, 2006: 5).

Η βραζιλιάνικη οργανωτική Επιτροπή (BOE) του ΠΚΦ που μετεξελίχθηκε σε Διεθνή Γραμματεία (IS) αποτελούνταν από αντιπροσώπους των βραζιλιάνων οργανώσεων στο BOE, δηλαδή: Η ένωση των βραζιλιάνων επιχειρηματιών για την κοινωνία των πολιτών (CIVES), η βραζιλιάνικη ένωση των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ABONG), ΑΤΤΑC Βραζιλίας, το βραζιλιάνικο ίδρυμα οικονομικής και κοινωνικής ανάλυσης (IBASE), η Κεντρική Ένωση Εργατών (CUT), η βραζιλιάνικη Επιτροπή δικαιοσύνης και ειρήνης (που ανήκει στην εθνική συνομοσπονδία των Βραζιλιάνων επισκόπων της καθολικής εκκλησίας), το Κίνημα ακτημόνων εργατών γης (MST) και το κοινωνικό δίκτυο για τη δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όλα Βραζιλιάνοι. Όλοι, ή σχεδόν όλοι, μέλη του PT5 (Maringiò, 2006: 2).

Επιπλέον, μια έρευνα για τις πολιτικές εντάξεις των μελών της Διεθνούς Γραμματείας (IS) αποκαλύπτει ότι: δύο από τα οκτώ (ένα ανώτερο στέλεχος της CUT και ένας άλλος της ΑΤΤΑC -Βραζιλίας) συνδέονται με την τροτσικιστική τέταρτη διεθνή, δύο με το MST (και ως εκ τούτου λίγο πολύ άμεσα με το PT) ένας με την καθολική εκκλησία, και οι άλλες δύο βραζιλιάνικες ΜΚΟ συνδέονται με τον επιχειρησιακό κόσμο (που είναι το κανάλι μέσω του οποίου η χρηματοδότηση προέρχεται από τα ιδρύματα, θεσμούς και τράπεζες).

Στο Διεθνές Συμβούλιο (I.C.) που αποτελούσε μια πιο ευρύτερη και αντιπροσωπευτικότερη δομή από τη Διεθνή Γραμματεία, συναντάμε μεταξύ άλλων τους Samir Amin, τον François Houtart του φόρουμ παγκόσμιων εναλλακτικών λύσεων, την Via Campesina, το Νότιο Ιωβηλαίο που συνδέεται με την καθολική εκκλησία, η Επιτροπή για την ακύρωση του χρέους τρίτων κόσμων (CADTM) και πολλές άλλες οργανώσεις, συνολικά 80 πλήρη μέλη (στα οποία προστίθονται οι κατά διαστήματα γίνονται από τη Διεθνή Γραμματεία), συμπεριλαμβανομένου του Vittorio Agnoletto της Ιταλίας εκπρόσωπου του κοινωνικού φόρουμ της Γένοβας (Maringiò, 2006: 4).

Όπως βλέπουμε, τα μέλη του Διεθνούς Συμβουλίου είναι ένα σύνολο πολιτικά και ιδεολογικά διαφοροποιημένο: κυμαίνονται από αριστερούς διανοούμενους

όπως οι Samir Amin, François Houtart, Emir Sader και Atílio Borón, μέχρι τα σημαντικά τμήματα της καθολικής εκκλησίας, από Γάλλους και Βραζιλιάνους (μέλη PT) ηγέτες που συνδέονται με την 4η διεθνή έως τους συνδικαλιστές (CUT Brazil και άλλοι), τα κινήματα αγροτών (όπως Via Campesina) κάτω από την επιρροή των SEM Terra (MST). Μόνο δύο (ένας Κουβανός και ένας Βραζιλιάνος) συνδέονται με τα αντίστοιχα κομμουνιστικά κόμματα. Συνολικά, πέντε ή έξι συνδέονται με την 4η διεθνή, περίπου δέκα με την καθολική εκκλησία, και μια απόλυτη πλειοψηφία με διαφορετικές πολιτικές κλίσεις που όμως μπορούν να καταταχθούν σε μια νεορεφορμιστική προσέγγιση - εμβληματική μιας εφημερίδας όπως η Le Monde Diplomatique - (για την οποία ο "πιθανός νέος κόσμος" είναι βασικά μεταρρυθμισμένος καπιταλισμός) (Maringiò, 2006: 5).

Πίνακας 3
Επισκόπηση παγκοσμίου κοινωνικού φόρουμ

ΕΤΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ
2001	PORTO ALEGRE/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	20.000	420	117
2002	PORTO ALEGRE/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	60.000	622	123
2003	PORTO ALEGRE/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	100.000	1286	156
2004	MUMBAI/ΙΝΔΙΑ	115.000	1200	117
2005	PORTO ALEGRE/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	155.000	2300	149
2006	ΠΟΛΥΚΕΝΤΡΙΚΟ: CARACAS/ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ, ΒΑΜΑΚΟ/ΜΑΛΙ, KARACHI/ΠΑΚΙΣΤΑΝ	105.000	-	-
2007	NAIROBI/ΚΕΝΥΑ	40.000	1200	-
2009	BELEM/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	133.000	2310	142
2011	DHAKAR/ΣΕΝΕΓΑΛΗ	90.000	-	-
2013	TUNIS/ΤΥΝΗΣΙΑ	20.000	1000	-
2015	TUNIS/ΤΥΝΗΣΙΑ	30.000	1800	-
2016	MONTREAL/ΚΑΝΑΔΑΣ	35.000	1500	-
2018	ΒΑΗΙΑ, ΒΡΑΖΙΛΙΑ	80.000	2000	120
2022	MEXICO CITY, ΜΕΞΙΚΟ	3.000	789	30

Δεν υπήρχαν κεντρικά ΠΚΦ κατά την διάρκεια των ετών 2008, 2010, 2014, 2017 και 2018. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπήρξαν ΠΚΦ, αλλά ότι πραγματοποιήθηκαν σε άλλα επίπεδα, όπως εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό. Το 2006 το ΠΚΦ πραγματοποιήθηκε τρεις φορές σε διαφορετικές τοποθεσίες και χαρακτηρίστηκε ως πολυκεντρικό. Συνολικά έχουν διοργανωθεί 16 ΠΚΦ.

Πίνακας 4

Επισκόπηση ευρωπαϊκού κοινωνικού φόρουμ

ΕΤΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΗΛΩΣΕΙΣ
2002	FLORENCE, ΙΤΑΛΙΑ	60.000		1.000.000
2003	PARIS, ΓΑΛΛΙΑ	50.000		150.000
2004	LONDON, Μ.ΒΡΕΤΑΝΙΑ	25.000	500	70.000-100.000
2006	ATHENS, ΕΛΛΑΔΑ	35.000		80.000
2008	MALMO, ΣΟΥΗΔΙΑ	20.000		40.000
2010	ISTANBUL, ΤΟΥΡΚΙΑ			

Μετά τα πρώτα πετυχημένα φόρουμ, οι κριτικές που προέρχονταν από τους συμμετέχοντες οδήγησαν σε αρκετές οργανωτικές και τεχνολογικές αλλαγές. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το φόρουμ είχε αυξηθεί σημαντικά σε μέγεθος και μετατράπηκε από μια συγκέντρωση που συντονιζόταν κυρίως από τη Βραζιλιάνικη Οργανωτική Επιτροπή (BOE) και το Διεθνές Συμβούλιο (I.C.), σε μια συγκέντρωση που ήταν σε μεγάλο βαθμό αυτοοργανωμένη από τους συμμετέχοντες. Η μετάβαση σε έναν πιο οριζόντιο οργανωτικό σχεδιασμό αποσκοπούσε στη διατήρηση της νομιμότητας και της δέσμευσης του ΠΚΦ στις αρχές της αλληλεγγύης και της αντίστασης σε όλες τις μορφές ιεραρχίας (Byrd & Jasny, 2015: 362).

Οι αλλαγές περιλάμβαναν την αποκέντρωση του χώρου του ΠΚΦ μακριά από τη Βραζιλία, την μετάβαση σε μια πιο αυτό-οργανωμένη δομή και σε μια πιο ανοικτή θεματική διαδικασία διαβούλευσης. Αυτές οι καινοτομίες είχαν τόσο συμβολική όσο και οργανική σημασία για τους συμμετέχοντες και τους διοργανωτές του φόρουμ. Η φιλοδοξία ήταν μέσω της αποκέντρωσης του ΠΚΦ, οι συγκεντρώσεις να γίνουν πιο προσιτές σε ακτιβιστές και οργανώσεις εκτός Νότιας Αμερικής και μέσα από αυτό (με συμβολικούς όρους) να νομιμοποιηθεί ως μια πραγματικά παγκόσμια διαδικασία. Από τη άλλη μεριά, η κίνηση προς την αυτοοργάνωση και μια πιο οριζόντια

οργανωτική λογική, είχε σκοπό τη βελτίωση των εντάσεων σχετικά με την εκπροσώπηση και τον έλεγχο των εκδηλώσεων του φόρουμ και έτσι να ανοίξει ο δρόμος για περισσότερη συμμετοχή και συνεργασία (Byrd & Jasny, 2015: 363).

Παρά τις πιέσεις και αλλαγές επιβεβαιώθηκε όμως ότι η τάση προς τον συγκεντρωτισμό ενυπάρχει επίσης στα οργανωτικά δίκτυα. Στην περίπτωση της διαδικασίας του ΠΚΦ, δεν συμμετείχαν όλοι οι δρώντες με ίσους όρους ανταγωνισμού. Οι μεγαλύτερες ΜΚΟ και οι ιδρυτές της διαδικασίας, βρίσκονταν σε πιο προνομιούχες θέσεις, σε σύγκριση με τις μικρότερες οργανώσεις βάσης και εκείνες που ήταν νέες σε αυτήν. Έτσι, παρόλο που η ΒΟΕ και το Ι.Σ. μείωσαν αποτελεσματικά τον έλεγχό τους στα θέματα του προγράμματος και σε εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας στο φόρουμ, αυτοί οι οργανισμοί διατήρησαν την κυριαρχία τους επίσημα ή πιο ανεπίσημα, ως πολυοργανικό πεδίο (για παράδειγμα, με το να είναι οι πιο εξέχοντες συνεργάτες) (Byrd & Jasny, 2015: 365).

Οι κριτικοί του ΠΚΦ έχουν επισημάνει ακόμη διάφορα στοιχεία σύμφωνα με τα οποία αυτό υπολείπεται των ιδανικών του ανοίγματος και της συμπερίληψης. Στα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται εμπόδια στη συμμετοχή (έξοδα ταξιδιού, περιορισμοί θεώρησης βίζας), καθώς και πιο λεπτοί μηχανισμοί αποκλεισμού, που προκύπτουν από πολιτισμικούς κανόνες και πρακτικές λόγου. Ενώ το ΠΚΦ επέτρεψε σε μια ποικιλομορφία κινήσεων να εισέλθουν στην παγκόσμια σκηνή, την ίδια ώρα συνέχισε να κυριαρχείται από κινήματα που βασίζονται στις πολιτικές παραδόσεις της ευρωπαϊκής νεοτερικότητας (Stephansen, 2020:2).

Ένα άλλο μέρος της κριτικής επικεντρώνεται στην έλλειψη πολιτικής αποτελεσματικότητας του ΠΚΦ. Είναι η συζήτηση χώρος εναντίον κινήματος. Οι επικριτές της έννοιας του ανοιχτού χώρου έχουν υποστηρίξει ότι το ΠΚΦ δεν έχει οδηγήσει σε τίποτα περισσότερο από μία λέσχη συζητήσεων και ζητούσαν από χρόνια πριν την μετατροπή του σε μια πιο ικανή διαδικασία διατύπωσης και υποστήριξης συλλογικών προτάσεων. Η συζήτηση αυτή «οριοθετήθηκε» ως αντιπαράθεση κάθετων και οριζόντιων. Οι εντάσεις μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών πολιτισμών επεκτάθηκαν ακόμα περισσότερο την δεκαετία του 2010, με την εμφάνιση των κινήσεων των πλατειών, τα οποία διευκολύνονταν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και λειτουργούσαν με μια λογική συνδετικής δράσης (connective action), που βασιζόταν σε πιο εξατομικευμένους τρόπους πολιτικής συμμετοχής. Στα ΠΚΦ

2013 και 2015 στη Τύνιδα και το 2016 στο Μόντρεαλ, ακτιβιστές που συνδέονταν με τα κινήματα των πλατειών και με τον τίτλο «global square», κινητοποιήθηκαν προκειμένου να δημιουργήσουν τον δικό τους ανοιχτό χώρο, υιοθετώντας μια κριτική θέση απέναντι σε αυτό που αντιλαμβάνονταν ως άτυπες ιεραρχίες και έλλειψη διαφάνειας εντός του ΠΚΦ. Το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής τους είχε επικεντρωθεί στην αντιδημοκρατική φύση του διεθνούς συμβουλίου I.C., καθώς δεν εκλέγεται και θεωρείτο ανοιχτό μόνο σε οργανώσεις, οδηγώντας αρκετούς να βλέπουν μια κυριαρχία των ΜΚΟ εντός του ΠΚΦ. Η κριτική αυτή που ασκήθηκε έβαζε μια νέα οργανωτική διάσταση που μπορεί να συνδεθεί με μία ένταση ανάμεσα στη λογική της συνάθροισης που χαρακτηρίζει τα νεότερα κινήματα και η οποία περιλαμβάνει τη συγκέντρωση μη συνδεδεμένων ατόμων σε δημόσιους χώρους, και τη λογική της δικτύωσης, η οποία κυριαρχεί στο παγκόσμιο κίνημα ενάντια στη παγκοσμιοποίηση και που περιλαμβάνει τη δικτύωση σχηματισμένων συλλογικοτήτων (Stephansen, 2020: 2,3).

Γενική οργανωτική θεώρηση του ΠΚΦ

Παρότι το ΠΚΦ δεν αυτοπροσδιορίζεται ως οργάνωση, αλλά ως χώρος, αποτέλεσε το βασικότερο οργανωτικό μόρφωμα πάνω στο οποίο στηρίχτηκε και εδραιώθηκε το άπλωμα του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης. Η εξέλιξη αυτή είχε να κάνει κυρίως με την μαζική επιτυχία των εκδηλώσεων του και το άπλωμα της μορφής «κοινωνικό φόρουμ» η οποία και αποτέλεσε σταθερό σημείο αναφοράς του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος (Κανελλόπουλος, 2020: 151).

Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος ότι τα κοινωνικά φόρουμ δεν είναι τόσο τα θέματα που συζητούν ή οι στρατηγικές που χαράσσουν, αλλά κυρίως οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι προσεγγίζουν το θέμα της οργάνωσης και της λήψης αποφάσεων. Ότι πρόκειται για πειράματα οργανωτικής μορφής. Διαπιστώνονται προσπάθειες άσκησης πολιτικής με οριζόντιους ή δικτυωτούς τρόπους, με στόχο μια πιο συμμετοχική και πιο δημοκρατική διάσταση απ' ότι στις συμβατικές δομές. Η προσπάθεια υπόκειται άλλοτε σε μια παραγωγική και άλλοτε σε μια φαύλη αντιπαράθεση, και συχνά σε μια παταγώδη αποτυχία. Οι μεγάλες εντάσεις έχουν να κάνουν με τις μεθόδους, με την χειραφέτηση να αποτελεί ένα από τα σημαντικά θέματα που κουβεντιάζονται στα φόρουμ. Το πιο πρωτοποριακό στα κοινωνικά

φόρουμ και αυτό που προσελκύει τους ανθρώπους σε αυτά, είναι ο πειραματισμός με την ίδια την μορφή (Glasius & Timms, 2006:190).

Κατά την ανάλυση του ΠΚΦ πρέπει να διαχωρίσουμε τις εκδηλώσεις του ως χώρους συγκέντρωσης, από τα όργανα διακυβέρνησης που λαμβάνουν τις αποφάσεις σχετικά με την διοργάνωση των εκδηλώσεων. Αν για τις συγκεντρώσεις του ΠΚΦ μπορεί να ισχυρισθεί κάποιος ότι διατηρούν τα χαρακτηριστικά ενός

«ανοιχτού χώρου», είναι παραπλανητικό να υποστηρίξει κάποιος ότι ισχύει το ίδιο και για τα όργανά του (Teivainen, 2012: 191).

Η ανοικτότητα του χώρου δεν μεταφράστηκε σε ανοικτότητα και των εσωτερικών διαδικασιών. Η ψευδαίσθηση έλλειψης δομών συνέβαλε στην ενίσχυση των οργανωτικών δομών. Ακόμα και αν ο καταστατικός χάρτης προέβλεπε ότι το ΠΚΦ δεν αποτελεί τόπο εξουσίας, μόνο ως δήλωση επιθυμίας μπορεί να εκληφθεί, παρά ως εμπειρική καταγραφή. Στο ΠΚΦ υπήρξαν διαμάχες που εδράζονταν καταρχήν στις ιδεολογικές καταβολές (σοσιαλδημοκράτες, κομμουνιστές, τροτσικιστές) των συμμετεχόντων. Οι διαφωνίες δεν είχαν το χαρακτήρα των παραδοσιακών διαιρέσεων της ιστορικής αριστεράς, αλλά σίγουρα επηρέαζαν τις αντιλήψεις οικοδόμησης του ΠΚΦ. Η ύπαρξη πολιτικών αντιπαραθέσεων ήταν απόλυτα θεμιτή και αναμενόμενη, με δεδομένη την ετερογένεια του φόρουμ, όμως διαπιστώθηκε ότι κάποιες διαφωνίες λάμβαναν χώρα εντός των διαδικασιών, π.χ. του I.C., αλλά συχνά πυκνά οι διαφωνίες κουβεντιάζονταν στους διαδρόμους, ή μέσω e-mail, κρυμμένες πάντως από τα φώτα της δημοσιότητας.

Σε μια μαζική διαδικασία όπως το ΠΚΦ, η συζήτηση για το θέμα της οργάνωσης και τη λήψης αποφάσεων χαρακτηρίζονταν από συγκρούσεις, καθώς από τη μια απορρίπτονταν οι παλιομοδίτικες τυπικά δημοκρατικές κάθετες δομές, αλλά την ίδια ώρα δεν είχαν ανακαλυφθεί οι συνταγές για οριζόντια και συναινετική λήψη αποφάσεων με τη συμμετοχή χιλιάδων ανθρώπων. Ξεσπάσματα δημοκρατίας

οριζοντιότητας και συναίνεσης, βιώθηκαν περιστασιακά, μόνο στα μικρότερα σε μέγεθος φόρουμ (Glasius & Timms, 2006: 223).

Όσο υπήρχαν οι μαζικές πετυχημένες εκδηλώσεις του ΠΚΦ, κανείς δεν έδινε σημασία στο εσωτερικό τρόπο λειτουργίας του. Παρόλα αυτά χρειάζεται να ειπωθεί ότι το ΠΚΦ δεν είχε ποτέ μια «δημοκρατική ιστορική στιγμή» που θα έδινε μια σαφή δημοκρατική εντολή. Εκτός αν θεωρηθεί ως τέτοια, η επιτυχία των πρώτων φόρουμ.

Την μη ύπαρξη «δημοκρατικής ιδρυτικής στιγμής» ως το παράδοξο της δημοκρατίας, το συναντάμε και στις περισσότερες πραγματικές διαδικασίες στις οποίες έχουμε την εγκαθίδρυση μιας σχετικά δημοκρατικής τάξης. Και δε σημαίνει ότι θα εμπόδιζε τη διαρκή προσπάθεια εκδημοκρατισμού της εσωτερικής λειτουργίας (Teivainen, 2012: 190,192).

Η πρόκληση για τα κοινωνικά φόρουμ δεν ήταν μόνο η ανάπτυξη εναλλακτικών λύσεων απέναντι στις υπάρχουσες πολιτικές. Αλλά και η εξεύρεση νέων εφαρμόσιμων διαδικασιών και μεθόδων οργάνωσης, για την ανάπτυξη αυτών των εναλλακτικών λύσεων. Ως εκ τούτου τα κοινωνικά φόρουμ δεν ξεκίνησαν σε ένα πολιτικά ουδέτερο περιβάλλον και ο χώρος που επιθυμούσαν να καταλάβουν, είχε ήδη διεκδικηθεί από μακροχρόνιες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, με μακροχρόνιες πεποιθήσεις οργάνωσης, δομών και διαδικασιών. Αυτές οι διαφορετικές παραδόσεις ήταν ικανές να μετατρέψουν τα φαινομενικά τετριμμένα οργανωτικά ζητήματα, σε βαθιά διχαστικά.

Μία από τις κεντρικές ιδεολογικές συγκρούσεις που εξελίχθηκε στα κοινωνικά φόρουμ μπορεί να θεωρηθεί το πρόβλημα των «οριζόντιων» έναντι των «κάθετων». Οι «κάθετοι» προέρχονται από συνδικαλιστικές οργανώσεις, πολιτικά κόμματα και μεγάλες ΜΚΟ, ενώ οι «οριζόντιοι» προέρχονται από μικρές ομάδες αλληλεγγύης, αναρχικών, απογοητευμένων ακτιβιστών κομμάτων, φοιτητών και ακαδημαϊκών. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι έννοιες «οριζόντιος» ή «κάθετος» είναι ιδανικοί τύποι και η πραγματική διαίρεση μεταξύ τους, μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο μέσω της γνώσης συγκεκριμένων πλαισίων (Glasius & Timms, 2006: 222).

Η τάση προς την οριζοντιότητα και η ανάδειξη της διαφορετικότητας στο ΠΚΦ αποτελούν κληροδοτήματα των κινημάτων του 1968. Το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης και η σχετική εκδήλωσή του μέσω του κοινωνικού φόρουμ, απέρριπτε την ιδέα της ηγεσίας. Αυτό δημιούργησε δύο «ατυχείς» παρενέργειες.

Πρώτον οι διοργανωτές πίσω από τα μεγάλα παγκόσμια ή περιφερειακά φόρουμ παρέμεναν σκιώδεις φιγούρες και δεύτερον οι πιθανοί συμμετέχοντες στα φόρουμ μπορεί να ανακάλυπταν ότι το επόμενο ΠΚΦ θα γίνει στη Χ πόλη ή θα είναι αποκεντρωμένο, ή ότι το επόμενο ευρωπαϊκό φόρουμ θα γίνει στη Χ πόλη, αλλά την ίδια ώρα η συντριπτική πλειοψηφία θα ήταν δύσκολο να κατονομάσει οποιοδήποτε από τα μέλη του διεθνούς συμβουλίου ή της οργανωτικής επιτροπής. Το φαινόμενο αυτό επιχειρήθηκε να λειανθεί αρκετά στο επίπεδο του τοπικού κοινωνικού φόρουμ. Στη πράξη όμως το ΠΚΦ δεν ήταν μια ζώνη χωρίς ηγέτη. Αντίθετα, βλέπουμε να αποτελούν βασικούς παράγοντες, βετεράνοι ηγέτες παλιότερων κοινωνικών κινήματων, μακροχρόνια αγαπημένοι της αριστεράς, με μέσο όρο ηλικίας τα 60 ή 70 έτη (Glasius & Timms, 2006: 224,225).

Θα ήταν προτιμότερο αν το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης είχε δώσει μεγαλύτερη έμφαση στη καλύτερη και πιο συμμετοχική ηγεσία, αντί να «πανηγυρίζει» για την έλλειψή της (Glasius & Timms, 2006: 225).

Το ΠΚΦ χαρακτηρίστηκε από πολλούς, ως ένα πείραμα στη κατεύθυνση της οικοδόμησης ενός διεθνικού ακτιβισμού, που θα πρέπει όμως να στερείται σταθερής διοίκησης ή σταθερής ηγετικής δομής. Από την ίδρυσή του, οι πρωταγωνιστές στόχευαν σε έναν μη ιεραρχικό χώρο, για στοχαστική σκέψη, διατύπωση προτάσεων, δημοκρατική συζήτηση ιδεών, ελεύθερη ανταλλαγή εμπειριών και διασύνδεση για αποτελεσματική δράση. Αυτό το μοντέλο σύγκλισης προϋπόθετε τη συναίνεση ως προϊόν μιας διαδικασίας διαβούλευσης. Το ζήτημα της συναίνεσης αποτελούσε μία πρόκληση για αποφάσεις σχετικές με οργανωτικά ζητήματα ή με προτάσεις μεταρρύθμισης του ΠΚΦ. Ο πλειοψηφικός τρόπος λήψης αποφάσεων είχε επίσης αποκλειστεί από την χάρτα αρχών του ΠΚΦ, καθώς περιέγραφε συγκεκριμένα πως το ΠΚΦ δεν θα είναι μια εξουσία σε μια δομή εξουσίας και δεν θα έχει μηχανισμούς για ψηφοφορία (Fiedlschuster, 2018: 218).

Στις συνεδριάσεις του I.C. οι συναινετικές αποφάσεις σπάνια λαμβάνονταν δια βοής. Η συναίνεση επιδιώκονταν συνήθως, όταν δεν υπήρχαν πλέον σημαντικές αντιρρήσεις κατά μίας πρότασης. Ο Teivainen που ήταν μέλος του IC είχε περιγράψει τη συνήθη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Η οργανωτική επιτροπή υπέβαλε την πρόταση για ένα θέμα. Στη συνέχεια το I.C. συζητούσε αυτό το θέμα υπό την προεδρεία της οργανωτικής επιτροπής. Στην περίπτωση που δεν υπήρχε συναίνεση,

η οργανωτική επιτροπή συνεδρίαζε εκ νέου προκειμένου να επανεξετάσει την αρχική της πρόταση, η οποία θεωρητικά λάμβανε υπόψη την προηγούμενη συζήτηση και η καινούρια πρόταση θα ήταν τέτοια, ώστε να συμφωνήσουν λίγο ή πολύ, όλοι. Η περιγραφόμενη αυτή τακτική δεν παραβίαζε το γενικότερο ορισμό της συναίνεσης, αν θεωρήσουμε ότι η κεντρική ιδέα της συναινετικής διαδικασίας ψηφοφοριών ήταν να υπάρχει μια διαρκής προσπάθεια δημιουργίας αποδεκτών προτάσεων απ' όλους, ή αν μη τι άλλο όχι ιδιαίτερα απαράδεκτες για κανέναν. Το προβληματικό στοιχείο στη διαδικασία συναίνεσης του I.C., είναι ότι όλα αυτά αφορούν συζητήσεις μίας αίθουσας, όπου ένας στενός κύκλος επιλύει τα ζητήματα που υπάρχουν (Fiedlschuster, 2018: 219).

Από την εμπειρία του ΠΚΦ διαφαίνεται ότι σε μεγάλο μέρος του ακαδημαϊκού και ακτιβιστικού λόγου, χαρακτηριστικά όπως «οριζοντιότητα», έτειναν να μονοπωλήσουν τους χώρους των κοινωνικών κινήματων, ενώ αντίθετα σχέσεις εξουσίας και ιεραρχίες μεταξύ των παραγόντων αυτών των χώρων, έμειναν απλώς να υποτίθονται. Σε ένα μεγάλο μέρος την ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας η τάση προβολής επιθυμητών ιδιοτήτων στο αναλυόμενο φαινόμενο του ΠΚΦ, ήταν πολύ ισχυρή (Teivainen, 2012: 184).

Διεθνές συμβούλιο (I.C.)

Τα κινήματα διαμαρτυρίας προκύπτουν όταν κάποιος, όπως μια μικρή ομάδα δρώντων καλέσει σε μια διαμαρτυρία ή διοργανώσει μια εκδήλωση διαμαρτυρίας και προσπαθήσει να κινητοποιήσει και άλλους παράγοντες για τον ίδιο σκοπό. Αυτό απαιτεί έναν ορισμένο ελάχιστο βαθμό οργάνωσης εντός της ομάδας. Ίχνη οργάνωσης μπορούν λοιπόν να βρεθούν σε κάθε κίνημα διαμαρτυρίας. Αν δε διοργανωθούν περισσότερες από μία εκδηλώσεις διαμαρτυρίας από την ίδια ομάδα, τότε μπορούν να υπάρξουν και υποστηρικτικές δομές ενός κινήματος. Το ερώτημα για το πως είναι δομημένα τα κινήματα διαμαρτυρίας και πως οργανώνονται για να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους, προκύπτουν ιδίως στη περίπτωση του ΠΚΦ, πρώτον επειδή είναι ένα κίνημα που επεκτείνεται παγκοσμίως, και δεύτερον γιατί υπάρχει και συνεχίζει να λειτουργεί για πάνω από μια εικοσαετία (Schroder, 2015: 138).

Απατώντας στο ερώτημα για το ποιες δομές υπάρχουν μεταξύ των γεγονότων τα οποία συμβάλουν στη συνέχιση του ΠΚΦ ως κινήματος διαμαρτυρίας, μπορούμε να διακρίνουμε δύο τύπους: α) Οι «ρευστές» δομές που δημιουργούνται για την διοργάνωση ενός τοπικού, εθνικού, περιφερειακού ή διεθνούς φόρουμ και μετά διαλύονται. Για κάθε τέτοια διοργάνωση μπορούν να συσταθούν νέες οργανωτικές επιτροπές, οι οποίες αποτελούνται από εντελώς διαφορετικούς φορείς. β) «Στέρεες» δομές είναι αυτές που λειτουργούν μόνιμα, δημιουργώντας έναν περαιτέρω δεσμό μεταξύ των οργανωτικών επιτροπών, φέρνοντας σε επαφή τους διοργανωτές των κοινωνικών φόρουμ στις συναντήσεις του IC και διατηρώντας την επικοινωνία μεταξύ τους (I.C., επιτροπές, γραφείο). Ειδικότερα οι συνεδριάσεις του I.C. που πραγματοποιούνται αρκετές φορές ετησίως, προσδίδουν στο ΠΚΦ μία χωρική και χρονική δομή μεταξύ των εκδηλώσεών του (Schroder, 2015: 141-143).

Παρά την βασική περιγραφή του ΠΚΦ ως μη ιεραρχικού, δημιουργήθηκε και εξακολουθεί να υπάρχει μια οργανωτική δομή που περιλαμβάνει το Διεθνές Συμβούλιο (I.C.) και τις Τοπικές Οργανωτικές Επιτροπές (LOC). Το I.C. είναι ένας χώρος λήψης αποφάσεων στον τόπο διεξαγωγής του κάθε ΠΚΦ, για την πρόσκληση ομιλητών, για την αντιμετώπιση των εσωτερικών θεμάτων του ΠΚΦ. Στην αρχή αποτελούνταν από 150 μέλη, με τον αριθμό αυτόν σήμερα να έχει μειωθεί στους περίπου 50. Κάθε συνάντηση του ΠΚΦ είχε την δική της τοπική οργανωτική επιτροπή. Σε αυτές τις ετήσιες συναντήσεις διοργανώνονταν μεγάλες, μεσαίες και μικρές συναντήσεις. Οι μεγάλες συναντήσεις που ονομάζονταν και ολομέλειες, διοργανώνονταν από το I.C. και την LOC, ενώ οι μεσαίες και οι μικρές, αυτοοργανώνονταν συχνά από άτομα ή οργανώσεις (Vargas, 2020: 11).

Το διεθνές συμβούλιο (I.C.) συνεδρίαζε δύο με τρεις φορές το χρόνο και παρακολουθούσε την διαδικασία προετοιμασίας του ΠΚΦ. Κάθε συνεδρίαση ξεκινούσε με μια συζήτηση σχετικά με την κατάσταση στη χώρα υποδοχής του I.C. και ξοδεύονταν μισή μέρα συζητώντας την πολιτική της παγκόσμιας κατάστασης. Σε κάθε I.C. οριζόταν μια ομάδα πέντε ή έξι ατόμων για την προετοιμασία του επόμενου, με βάση τις προτάσεις των μελών του. Καταρτιζόταν κατάλογος αποφάσεων με τα ονόματα των υπευθύνων για την παρακολούθηση της κάθε απόφασης. Οι μόνιμες επιτροπές αποτελούνταν από τέσσερα ή πέντε μόνιμα μέλη (Massiah, 2012).

Τα μέλη του I.C. θεωρούσαν ο ένας τον άλλον, πρωτίστως ως εμπειρογνώμονες για την κατάσταση των χωρών καταγωγής τους. Αυτό φαινόταν στο τυπικό μοτίβο ιδεών στο I.C. (όνομα, χώρα, οργάνωση), σε συνομιλίες στο μεσημεριανό γεύμα ή το δείπνο και κατά τη διάρκεια συναντήσεων I.C., στις οποίες οι άνθρωποι ανταλλάσσαν απόψεις σχετικά με την πολιτική κατάσταση στις χώρες τους, κυρίως όμως από το γεγονός ότι τους είχαν ανατεθεί θέσεις ομιλητών στις συναντήσεις, στις οποίες ανέφεραν τρέχοντα γεγονότα διαμαρτυρίας από την πατρίδα τους (Schröder, 2015: 146).

Πίνακας 6

Συνεδριάσεις διεθνούς συμβουλίου (I.C.)

ΠΟΛΗ/ΧΩΡΑ	ΕΤΟΣ
SAO PAOLO/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	2000
DHAKAR/ΣΕΝΕΓΑΛΗ	2001,2011
PORTO ALEGRE/ΒΡΑΖΙΛΙΑ	2002,2003,2005
BARCELONA/ΙΣΠΑΝΙΑ	2002
BANGKOK/ΤΑΪΛΑΝΔΗ	2002
FLORENCE/ΙΤΑΛΙΑ	2002
BARCELONA/ΙΣΠΑΝΙΑ	2002,2005
BANGKOK/ΤΑΪΛΑΝΔΗ	2002
MIAMI/ΗΠΑ	2003
MUMBAI/ΙΝΔΙΑ	2004
PERUGIA/ΙΤΑΛΙΑ	2004
UTRECHT/ΟΛΛΑΝΔΙΑ	2005
NAIROBI/ΚΕΝΥΑ	2006,2007
PARMA/ΙΤΑΛΙΑ	2006
BERLIN/ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2007
BERLIN/ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2007,2009
ABUJA/ΝΙΓΗΡΙΑ	2008
RABAT/ΜΑΡΟΚΟ	2009
MONTREAL/ΚΑΝΑΔΑΣ	2009
MEXICO CITY/ΜΕΞΙΚΟ	2010
PARIS/ΓΑΛΛΙΑ	2011
DIYARBAKIR/ΤΟΥΡΚΙΑ	2011
DHAKA/ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	2011
MONASTIR/ΤΥΝΗΣΙΑ	2012

Η ίδρυση του I.C. πραγματοποιήθηκε λίγο μετά το πρώτο ΠΚΦ, από τις 9 έως τις 11 Ιουνίου το 2001 στο Σάο Πάολο. Οικοδεσπότης ήταν η βραζιλιάνικη οργανωτική επιτροπή. Συμπεριλαμβάνοντας και τους 55 οργανισμούς που προσκλήθηκαν από αυτή την επιτροπή, η Εθνική Οργανωτική Επιτροπή στο Διεθνές Συμβούλιο επρόκειτο να επεκταθεί. Τα πρακτικά αναφέρουν: «Το I.C. (Διεθνές Συμβούλιο) αποτελείται από έναν βασικό πυρήνα όπου εξακολουθούν να υπάρχουν περιφερειακές ανισότητες (αραιή συμμετοχή της Αφρικής, της Ασίας και του αραβικού κόσμου), καθώς και τομεακές ανισορροπίες (νέοι, μαύροι, μεταξύ άλλων), οι οποίες πρέπει να εξαλειφθούν» (Schröder, 2015: 148).

Βλέπουμε λοιπόν να «κατασκευάζεται» ένα έλλειμμα εκπροσώπησης, το οποίο δικαιολογείται από το γεγονός ότι δεν εκπροσωπούνταν εξίσου όλες οι περιοχές του κόσμου. Υπήρχε επίσης ανισορροπία στους εκπροσώπους, η οποία καθοριζόταν με βάση ορισμένες κατηγορίες που αναγνωρίζονταν ως σχετικές, π.χ. ανά χρώμα ή ηλικία. Αυτό το πρόβλημα εκπροσώπησης πρόκυπτε αφενός από τον ισχυρισμό ότι είναι ένα παγκόσμιο φόρουμ, καθώς και από την προσπάθεια να αντικατοπτριστεί η ετερογένεια του παγκόσμιου πληθυσμού στο I.C. Η αντιμετώπιση του ελλείμματος εκπροσώπησης ήταν μια σχεδόν ατελείωτη αποστολή, η οποία συνίστατο στην επέκταση προς την πολιτικά αποδεκτή αντιπροσωπευτικότητα με την αποδοχή νέων μελών. Οι υποψήφιοι γίνονταν δεκτοί με συναίνεση όλων των μελών που ήταν παρόντα στη συνεδρίαση του I.C. Τα κριτήρια για την εισδοχή νέων μελών πρόκυπταν αναλόγως από τα γεωγραφικά ελλείμματα και τα ελλείμματα που σχετίζονται με ομάδες στην I.C. Η διατύπωση των στόχων για τη δημιουργία της πιο αντιπροσωπευτικής δυνατής εκπροσώπησης ήταν διαθέσιμη από την ίδρυση του I.C. και συζητείτο ξανά και ξανά. Τα πρακτικά της πρώτης συνεδρίασής του, αναφέρουν για παράδειγμα: Η αποστολή «αντικατοπτρίζει την έννοια του ΠΚΦ ως μόνιμη, μακροπρόθεσμη διαδικασία» (Schröder, 2015: 149).

Επομένως, το καθήκον του I.C. ήταν να λύσει αυτό το (αυτοπιστοποιημένο) πρόβλημα εκπροσώπησης. Με άλλα λόγια, νομιμοποιούσε τη συνέχισή του, αφού σε κάποιο βαθμό, το I.C. ήταν αυτάρκες.

Η στρατηγική επέκτασης του I.C. φαίνεται πρώτον σε αριθμούς, από το γεγονός ότι το 2003, 58 περισσότερες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών έλαβαν καθεστώς μέλους. Δεύτερον, στο I.C. αποφασίστηκε ότι από το 2004, το ΠΚΦ θα πραγματοποιείται όχι μόνο στη Βραζιλία, αλλά και σε άλλες χώρες. Και τρίτον, περιγράφονται οι συνεδριάσεις διεθνών σχέσεων σε διάφορες χώρες. Αν και δεν είχε πραγματοποιηθεί (μέχρι το 2013) ΠΚΦ στον Παγκόσμιο Βορρά, από τις συνολικά 25 συναντήσεις του I.C., περίπου οι μισές πραγματοποιήθηκαν στο Βόρειο Ημισφαίριο: έντεκα στην Ευρώπη, μία στον Καναδά και μία στις ΗΠΑ. Αυτό δείχνει ότι η προέλευση των κινημάτων που επικρίνουν την παγκοσμιοποίηση και οι εκπρόσωποί του βρίσκονται μέχρι στιγμής κυρίως στον παγκόσμιο Βορρά. Οι διαδηλώσεις στο Σιάτλ (ΗΠΑ) το 1999, οι οποίες έγιναν διάσημες ως το προοίμιο του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης, ακολουθήθηκαν από μαζικές διαδηλώσεις σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Το I.C. ακολούθησε αυτό το «μονοπάτι» διαμαρτυρίας. Οι συναντήσεις του I.C. για παράδειγμα, πραγματοποιήθηκαν στη Βαρκελώνη της Ισπανίας το 2002, σε μια μεγάλης κλίμακας διαδήλωση κατά του καπιταλισμού και του πολέμου κατά τη διάρκεια μιας συνόδου κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συνάντηση του I.C. το 2003 πραγματοποιήθηκε εγκαίρως για να συμπέσει με μια συνάντηση της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών της Αμερικής (FTAA) στο Μαϊάμι των ΗΠΑ. Και η συνάντηση στην Περούτζια (Ιταλία) συνέπεσε με τη διαμαρτυρία κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον πόλεμο στο Ιράκ.

Με στόχο την ισχυρότερη κινητοποίηση των συμμετεχόντων από άλλες περιοχές του κόσμου, το I.C. αντιμετώπισε ήδη το 2002 το καθήκον της ενίσχυσης των περιφερειακών και ηπειρωτικών κοινωνικών φόρουμ. Τα πρακτικά του αναφέρουν: «Το Διεθνές Συμβούλιο αποφάσισε ότι καθώς το ΠΚΦ αποκτά παγκόσμιο χαρακτήρα και αποκτά περισσότερη υποστήριξη, πρέπει να υπάρξει περισσότερη κινητοποίηση στις περιοχές για να ενθαρρυνθεί περισσότερη συμμετοχή από όλες τις ηπείρους» (I.C. Πόρτο Αλέγκρε 2002). Έτσι, οι συναντήσεις του I.C. πραγματοποιούνταν σε εκείνους τους χώρους όπου διοργανώνονταν κοινωνικά φόρουμ, π.χ. στη Φλωρεντία το 2002 (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ) ή το 2011 στο Diyarbakir (Κοινωνικό Φόρουμ της Μεσοποταμίας). Η στρατηγική του I.C. ήταν προφανώς η διάθεση να υποστηρίξει και να οικοδομήσει σχέσεις με εκείνες τις διαμαρτυρίες που είχαν πλέον ονομαστεί διαμαρτυρίες κατά της παγκοσμιοποίησης.

Από κοινωνικο-ψυχολογική άποψη, οι κοινές εμπειρίες που προκύπτουν από αυτές τις συναντήσεις είναι κεντρικής σημασίας για τη συνοχή των μελών του I.C. Τόσο το ταξίδι σε μια ξένη χώρα, όπου συναντά κανείς τα άλλα μέλη του I.C. (ξανά), όσο και η κοινή, αλληλέγγυα διαμαρτυρία, έχουν αποτέλεσμα διαμόρφωσης ταυτότητας. (Schröder, 2015: 149-151).

Όπως επισημάναμε παραπάνω, το I.C. επιδίωκε σκόπιμα να δεχθεί περισσότερα μέλη από περιφέρειες ή ομάδες ατόμων που τότε εκπροσωπούσαν ή δεν εκπροσωπούσαν στο Συμβούλιο, φτάνοντας έτσι τα 160 περίπου μέλη. Δεδομένου ότι όλα τα μέλη έπρεπε να έχουν λόγο στη διαδικασία αποφάσεων συναίνεσης, ο μεγάλος αριθμός μελών μπορεί να είχε αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνική, πραγματική και χρονική ικανότητα λήψης αποφάσεων.

Αυτό είχε ως συνέπεια οι αποφάσεις που δεν είχαν ληφθεί να πρέπει να αναβληθούν και μια άλλη συνάντηση να καθίσταται απαραίτητη. Με την επέκταση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε πολλές συνεδριάσεις, οι σχέσεις στο I.C. και στις επιτροπές του, σταθεροποιούνταν. Εάν όλες οι αποφάσεις λαμβάνονταν σε σύντομο χρονικό διάστημα, δεν θα υπήρχαν σχεδόν καθόλου συναντήσεις στις οποίες θα μπορούσαν να σταθεροποιηθούν οι συναισθηματικοί δεσμοί. Όμως οι αποφάσεις στο I.C. έπρεπε να λαμβάνονται σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, π.χ. όταν θα διεξάγονταν το επόμενο ΠΚΦ. «Όλοι συμφωνούμε ότι δεν συμφωνούμε». Η δήλωση που αναφέρεται εδώ έγινε στο τέλος μιας συνάντησης του I.C. στο Παρίσι. Μια μακρά συζήτηση σχετικά με το πού θα πρέπει να πραγματοποιηθεί η επόμενη ΠΚΦ, τερματίστηκε έτσι. Η παράδοση διατύπωση συμφωνίας επί των διαφωνιών καταδεικνύει ένα χαρακτηριστικό της λήψης αποφάσεων στο ΠΚΦ. (Schröder, 2015: 152).

Η εξουσία λήψης αποφάσεων του I.C., αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες διαμάχες του ΠΚΦ. Η κριτική επικεντρώνεται στο σε ποιο βαθμό ένας μη ιεραρχικός χώρος απαιτεί μια αποκλειστική και ιεραρχική δομή, προκειμένου να επιτελέσει τις απαραίτητες υλικοτεχνικές και διοικητικές λειτουργίες. Υπήρξαν βέβαια και υποστηρικτές της αντίληψης ότι το ΠΚΦ χρειάζεται μια κεντρική επιτροπή ηγεσίας, που να βασίζεται όμως σε μια σαφή δομή η οποία θα διασφαλίζει τη λειτουργία της διαδικασίας.

Τα μέλη όμως του I.C. δεν υιοθέτησαν ούτε έναν ανοιχτό και χωρίς αποκλεισμούς τρόπο εργασίας, ούτε από την άλλη συμφώνησαν σε μια ηγετική δομή, με σαφείς ευθύνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ήταν ακριβώς αυτή η κατάσταση όπου ενίσχυσε την ανησυχία ότι το I.C. αντιπροσωπεύει μια αντιδημοκρατική τάση του ΠΚΦ (Fiedlschuster, 2018: 201,202). Για πολλούς, το I.C. αποτελούταν από έναν εσωτερικό κύκλο ακτιβιστών, 15 έως 20 μελών, το οποίο χρησιμοποιώντας άτυπες συμφωνίες και διαδικασίες, επωφελούνταν από την αδιαφάνεια και «υπονόμευαν» την επίσημη οργανωτική δομή του. Δημιουργήθηκε έτσι η εικόνα ενός οργάνου, το οποίο όμως δεν εφάρμοζε τα δημοκρατικά ιδανικά που ευαγγελίζονταν. Για τον Micha Fiedlschuster, το I.C. αποτελεί το μέρος όπου έγινε πιο ορατός ο αμφίθυμος χαρακτήρας το ΠΚΦ ως μερικής οργάνωσης. Υποστηρίζει μάλιστα ότι στο I.C. υπήρχε μια συνεχής και παράλληλα αποτυχημένη προσπάθεια, προκειμένου να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ της λογικής της οργάνωσης και της λογικής του δικτύου (Fiedlschuster, 2018: 202).

Θεωρητικά οι οργανωτικές επιλογές του ΠΚΦ προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον «σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας» του Michels. Είναι βάσιμος ο ισχυρισμός ότι εκ πρώτης όψεως ο νόμος του Michels είχε μικρή ερμηνευτική αξία για το ΠΚΦ, λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτό δεν είχε μια τέτοια γραφειοκρατική δομή η οποία να προσφέρει καλά αμειβόμενες θέσεις, οπότε είναι λίγο απίθανο να προκύψει μια ολιγαρχία. Όμως αυτό το ιεραρχικό οργανωτικό στυλ που εμφανίσθηκε ήδη από τα πρώτα ΠΚΦ, έγινε αντιληπτό από τους οπαδούς της οριζοντιότητας ως μια αναπαραγωγή καταπιεστικών δομών της κυρίαρχης κοινωνίας και εξ' αυτού παρόμοιο με έναν ολιγαρχικό κανόνα (Fiedlschuster, 2018: 203).

Η προσπάθεια αποφυγής του νόμου του Michels οδήγησε στην «τυραννία της έλλειψης δομής», την οποία είχε αναλύσει η Jo Freeman προκειμένου να ασκήσει κριτική στις άτυπες ελίτ που εμφανίσθηκαν στο αμερικάνικο φεμινιστικό κίνημα. Η έλλειψη δομής προτιμάται από τους ακτιβιστές, καθότι θεωρούν ότι αποτελεί ένα κοινωνικό περιβάλλον που ενθαρρύνει την ισότητα μεταξύ των συμμετεχόντων. Ωστόσο, όπως αποδείχθηκε και στη πράξη (και στην περίπτωση του ΠΚΦ), οι απαιτήσεις συντονισμού ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων είχαν ως κατάληξη, ένας στενός κύκλος ακτιβιστών που είχε τη γνώση, να μονοπωλήσει εν τέλει την λήψη αποφάσεων (Fiedlschuster, 2018: 203,204).

Όταν αποφασίσθηκε η διοργάνωση του πρώτου ΠΚΦ, ενώ οι ιδρυτές του περίμεναν 3.000 συμμετέχοντες, η συμμετοχή εξελίχθηκε σε δεκαπλάσια, γεγονός που δημιούργησε ενθουσιασμό. Οι γενικές δημοκρατικές αρχές όμως που διατυπώθηκαν στον χάρτη αρχών του ΠΚΦ, δεν διευκρίνιζαν με κάθε λεπτομέρεια ποιες επιπτώσεις έχει στην οργανωτική διαδικασία και δεν επιχείρησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, την ανάπτυξη κάποιων επίσημων κανόνων (Fiedlschuster, 2018: 204).

Τα μέτρα που πάρθηκαν προκειμένου να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα της πρώτης περιόδου, ήταν καταρχήν η ίδρυση της επιτροπής επέκτασης. Πάλι όμως η έλλειψη σαφών κριτηρίων για την εισαγωγή νέων μελών στο I.C. οδηγούσε την τελική απόφαση στα χέρια της επιτροπής. Το άλλο μέτρο που ελήφθη ήταν η ίδρυση του ταμείου αλληλεγγύης, ώστε να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της υποεκπροσώπησης, κυρίως από την Ασία και την Αφρική, καθώς είχε κριτικά εντοπισθεί ότι τόσο στο ΠΚΦ όσο και στο I.C., υπάρχει υπερεκπροσώπηση από την Λατινική Αμερική και την Ευρώπη (Fiedlschuster, 2018: 208,209).

Γενικά μιλώντας, η λογοδοσία και η διαφάνεια συμβάλλουν στη δημοκρατική ποιότητα ενός οργανισμού και δύναται να αποτελέσουν το αντίδοτο κατά της ανάπτυξης άτυπων ελίτ. Ο δικτυακός χαρακτήρας και οι χαλαρές συναντήσεις του I.C. καθιστούν όμως δύσκολη την επίτευξη διαφάνειας και λογοδοσίας, με αποτέλεσμα την κυριαρχία ενός εσωτερικού κύκλου στους κόλπους του. Οι επικρίσεις επέφεραν κάποιες αντιδράσεις από πλευράς των μελών του I.C., προκειμένου να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα. Αποφασίσθηκε μέσω του γραφείου του ΠΚΦ στο Σάο Πάολο να διανέμονταν τα πρακτικά των συναντήσεων του I.C. ή να στέλνονταν ενημερωτικά σημειώματα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Πολύ αργότερα (2015) η προσπάθεια επεκτάθηκε στην ζωντανή μετάδοση των συναντήσεων μέσω διαδικτύου, δίνοντας τη δυνατότητα της ζωντανής συνομιλίας (Fiedlschuster, 2018: 215).

Προφανώς αφού το I.C. ξεκίνησε ως επιτροπή διοργάνωσης των σεμιναρίων και δεν σχεδιάστηκε ποτέ για την οργανωτική δουλειά που έκανε στην πορεία, ίσως είναι και ο λόγος που την έκανε αρκετά άσχημα (Fiedlschuster, 2018: 221,222).

Οι τρόποι λήψης απόφασης στο διεθνές συμβούλιο (I.C.)

Η ποικιλομορφία στο ΠΚΦ είχε υψηλή προτεραιότητα στον Χάρτη Αρχών. Για παράδειγμα, κανένα έργο δεν μπορούσε να εκτελεστεί για λογαριασμό όλων των μελών του I.C. ή για λογαριασμό του ΠΚΦ. Μια απόφαση, ακόμη και αν υποστηρίζονταν από όλους τους παρόντες, ενείχε τον κίνδυνο αποκλεισμού δυνητικών ή απόντων μελών που δεν συμφωνούσαν ή δεν θα μπορούσαν να συμφωνήσουν με την απόφαση. Οποιαδήποτε επίσημη απόφαση για μια πλευρά, όπως υπέρ ή κατά του πολέμου στο Ιράκ το 2003, θα ήταν μια καθήλωση, δηλαδή κάτι που πρέπει να είχε αποφευχθεί σύμφωνα με τον Χάρτη. Ο Nunes (2005) το θέτει με έμφαση: «Κάθε φορά που αποφασίζεται κάτι, η ποικιλομορφία μειώνεται» (Schroder, 2015:152).

Όπως αναφέρθηκε όμως, οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται ξανά και ξανά. Πώς αντιμετωπίζεται αυτό το δίλημμα στην πράξη; Προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμετοχή όλων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οι αποφάσεις στο I.C. θα έπρεπε να λαμβάνονται με συναίνεση. Οι συναινετικές αποφάσεις διαφέρουν από τις πλειοψηφικές και ιεραρχικές αποφάσεις, καθότι απαιτούν τη συναίνεση όλων. Αν και μερικοί άνθρωποι μπορεί να εκφράσουν ανησυχίες ή ακόμη και να διαφωνήσουν με την πρόταση, μπορεί να ληφθεί απόφαση εάν οι επικριτές δεν αντιτίθενται (ή δεν αντιτίθενται πλέον). Το δικαίωμα ωστόσο αρνησικυρίας ενός ατόμου μπορεί να εμποδίσει τη λήψη αποφάσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, ο πρωταρχικός κανόνας επικοινωνίας για τις συναινετικές αποφάσεις στο I.C. μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: Όλοι οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους και, εάν είναι απαραίτητο, να απορρίψουν την πρόταση και έτσι να αποτρέψουν τη λήψη απόφασης. Ένας τρόπος για να διασφαλιστεί αυτό είναι ότι κάθε μέλος μπορεί να εισαχθεί από την ομάδα συντονιστή σε μια λίστα ομιλητών, η οποία στη συνέχεια υποβάλλεται σε επεξεργασία. Ο χρόνος αγόρευσης ορίζονταν σε τρία λεπτά για κάθε άτομο. Αυτή η λίστα ομιλητών σε μια συνάντηση του I.C., μπορεί μερικές φορές να ήταν τόσο μεγάλη που χρειάζονταν αρκετές ώρες για την επεξεργασία (Schroder, 2015: 153).

Οι συνεδριάσεις του I.C. έμοιαζαν με μια χαλαρή ακολουθία διαφορετικών δηλώσεων, στις οποίες η συναίνεση φαίνεται απελπιστική, και ούτε καν μια ορισμένη συνοχή των συνεισφορών δεν είναι διακριτή.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το 2015 μέλη του I.C. όπως η Francine Mestrum μαζί με τους Boaventura de Sousa Santos, Roberto Savio, Leo Gabriel, Oscar Gonzalez, Norma Fernandez δημιούργησαν τη διεθνή ομάδα και την ιστοσελίδα www.foranewwsf.org, προβάλλοντας προτάσεις για ένα νέο ΠΚΦ και μια αλλαγή στο τρόπο λήψης των αποφάσεων, μιλώντας για τον επαναπροσδιορισμό της συναίνεσης. Οι θέσεις τους είναι οι παρακάτω:

Το I.C. δημιουργήθηκε τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του ΠΚΦ και αριθμούσε 150 μέλη. Μέχρι το 2015 παρέμειναν σε αυτό μια ομάδα το πολύ 50 μελών, άρα χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουμε τη «συναίνεση» και προτείνουμε λοιπόν:

1. Διαβάζοντας για άλλη μια φορά τον Χάρτη των Αρχών, αναρωτιόμαστε από πού προέρχονται όλα τα προβλήματά μας. Ο Whitaker μιλά για «προγραμματική συμφωνία» που υπέγραψαν οκτώ οργανισμοί. Αυτό δύσκολα μπορεί να είναι αντιπροσωπευτικό. Πουθενά το κείμενο του Χάρτη των Αρχών δεν μιλάει για το I.C. Λέει μόνο στην αρχή 6 ότι «οι συνεδριάσεις του ΠΚΦ δεν γίνονται για λογαριασμό του ΠΚΦ» και ότι κανείς δεν θα εξουσιοδοτηθεί να μιλήσει στο όνομα του φόρουμ. Γιατί πρέπει, λοιπόν, να σεβαστούμε μια συναίνεση στο IC; Ποιος το αποφάσισε;

2. Η διαφορά μεταξύ του «μιλώντας στο όνομα» και της δημοσίευσης ενός κειμένου με τις υπογραφές ορισμένων οργανώσεων είναι τεράστια. Το ΠΚΦ και το I.C. του έχουν εξουσία, είναι γνωστά σε ολόκληρο τον κόσμο, η φωνή του λαμβάνεται υπόψη και μπορεί να έχει ηγετική θέση για άλλα κινήματα και οργανώσεις.

3. Ωστόσο, δεδομένου ότι τώρα φαίνεται να προκύπτει μια συμφωνία για αλλαγή του κανόνα εφαρμογής μιας συναίνεσης που –μέχρι τώρα– σημαίνει ομοφωνία και καθιστά δυνατή την άσκηση ατομικού βέτο, μπορούν να προταθούν τα εξής:

A. Θα πρέπει να επιδιωχθεί συναίνεση σε όλες τις περιπτώσεις, με επέκταση των συζητήσεων σε περίπτωση διαφωνίας, με την ελπίδα να επιτευχθεί η συμφωνία όλων

B. Όταν αυτή η γενική συμφωνία δεν είναι δυνατή, η συναίνεση μπορεί να γίνει κατανοητή ως ειδική πλειοψηφία, με ένα πολύ υψηλό ποσοστό ψήφων που είναι απαραίτητο για να θεωρηθεί κάτι ως «αποδεκτό» (75 – 80 – 85%);

Γ. Εάν επιτευχθεί ειδική πλειοψηφία (75 – 80 – 85 %), μπορεί να δημοσιευτεί μια θέση στο όνομα του I.C. (ή του ΠΚΦ)

Δ. Εάν μια μειονοτική ομάδα συγκεντρώσει περισσότερο από 5% των ψήφων, θα είναι πάντα δυνατό να δημοσιευθεί ως μειοψηφική θέση, με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται σεβαστή η ποικιλομορφία εντός του Ι.Σ./ΠΚΦ

Ε. Κάθε θέση μπορεί πάντα να δημοσιεύεται στο όνομα αυτών που την υπερασπίζονται.

Ζ. Η ειδική πλειοψηφία θα είναι δυνατή μόνο σε περιπτώσεις όπου η συναίνεση πλησιάζει στον κόσμο των προοδευτικών κινήσεων, όπως αυτά που γνωρίζουμε στο παρελθόν: καταδίκη του πραξικοπήματος κατά της Ντίλμα Ρούσεφ, δολοφονία της Μαριέλ Φράνκο, καταδίκη ένοπλων συγκρούσεων/πολέμων γενικά. Κινήματα που δεν συμφωνούν στην πραγματικότητα δεν έχουν θέση στο ΠΚΦ. Σε πιο λεπτές περιπτώσεις, που ο διχασμός στις απόψεις είναι σημαντικός, οι ψήφοι με ειδική πλειοψηφία θα αποφευχθούν. Μια ειδική πλειοψηφία 55 ή 65% θα ήταν πολύ διχαστική.

Η. Μια ειδική πλειοψηφία 75 – 80 – 85 % δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ότι «μιλά στο όνομα άλλων». Με αυτόν τον τρόπο το ΠΚΦ και το Ι.Σ. θα έχουν πάντα μια φωνή, πιθανώς ακόμη και δύο ή τρεις φωνές, συμφωνημένες με δημοκρατικό τρόπο, με σεβασμό στη διαφορετικότητα. Η συμφωνία με μια νέα «συναίνεση» συνεπάγεται πράγματι μια διαφορετική ερμηνεία του άρθρου 6 (Mestrum, 2020).

Οι δύο πρακτικές

Οι δύο πρακτικές (περί συναίνεσης) που ακολουθήθηκαν στο Ι.Σ. (συνειδητά ή ασυνειδητά), ήταν πρώτον, αυτή της στρατηγικής της διαίρεσης της ομάδας και της συζήτησης ορισμένων θεμάτων σε ομάδες εργασίας, οι προτάσεις των οποίων μπορούν στη συνέχεια να αποφασιστούν με συναίνεση στην Ολομέλεια και δεύτερον, ότι ο αριθμός των μελών που ταξίδευαν τακτικά στις συνεδριάσεις του Ι.Σ. και μπορούσαν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία δεν αντιστοιχούσε στον επίσημο αριθμό των μελών του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειώνει το μέγεθος της ομάδας, γεγονός που απλοποιούσε σημαντικά τη συναίνεση (Schröder, 2015: 153-155).

Ομάδες εργασίας

Η οργανωτικά προφανής λύση ήταν η πρώτη. Ο σχηματισμός ομάδων εργασίας που εργάζονταν σε ορισμένα θέματα για όλα τα μέλη του I.C. και έθεταν τις λύσεις τους για συζήτηση στην ολομέλεια, η οποία στη συνέχεια αποφάσιζε για αυτά. Στη συνάντηση του I.C. στη Βαρκελώνη το 2002, τέτοιες ομάδες εργασίας σχηματίστηκαν για πρώτη φορά για να ασχοληθούν με τις οργανωτικές δομές του ΠΚΦ. Αυτές περιλάμβαναν τις λεγόμενες επιτροπές επικοινωνίας, εσωτερικού κανονισμού και κριτήριων συμμετοχής στο I.C., καθώς και ζητήματα μεθοδολογίας και θεματολογίας.

Η δημιουργία τέτοιων δομών ήταν αρχικά προσεκτική. Δεν έπρεπε να δοθεί υπερβολική εξουσία από την ολομέλεια στις μικρές ομάδες. Έτσι, οι επιτροπές θα έπρεπε να εργάζονταν μόνο μέχρι την επόμενη συνεδρίαση και στη συνέχεια να διαλύονταν ξανά. Οι κεντρικές αποφάσεις, όπως αυτές για την οργάνωση και τη χρηματοδότηση του ΠΚΦ, εξακολουθούσαν να λαμβάνονται στην ολομέλεια του I.C. Μόνο όταν το I.C. δέχτηκε 58 ακόμη μέλη σε μια συνάντηση στο Μαϊάμι το 2003, επικράτησε η συνειδητοποίηση ότι είχε πλέον καταστεί σχεδόν αδύνατο να αντιμετωπιστούν όλα τα θέματα στην ολομέλεια. Δημιουργήθηκαν και άλλες αναθέσεις, χωρίς χρονικό περιορισμό για το έργο. Από τώρα και στο εξής, πέντε επιτροπές επρόκειτο να είναι μόνιμα ενεργές στο I.C.: Στρατηγική, Περιεχόμενο & Μεθοδολογία, Επέκταση, Επικοινωνία και Οικονομικά.

Τα πρακτικά αναφέρουν ότι μέχρι την επόμενη συνεδρίαση του I.C., οι επιτροπές θα πρέπει να καθορίσουν τις μεθόδους εργασίας τους και να αποστείλουν περιγραφή στα μέλη του. Σταδιακά ωστόσο, οι επιτροπές ανέλαβαν όλο και περισσότερα καθήκοντα και οργάνωσαν τις δικές τους συνεδριάσεις πριν από τις συνεδριάσεις του I.C., προκειμένου να παρουσιάσουν τα αποτελέσματά τους αργότερα στην ολομέλεια. Οι μικρές ομάδες δημιούργησαν έτσι δομές και η θέση τους ενισχύθηκε επίσης από το I.C., αναθέτοντας όλο και περισσότερο καθήκοντα στις επιτροπές στο πλαίσιο των οποίων μπορούσαν να αποφασίσουν χωρίς τη συγκατάθεση του I.C.

Στη συνεδρίαση του I.C. στην Περούτζια το 2004, το I.C. έδωσε νέες εντολές στις επιτροπές. Ζητήθηκε από τις επιτροπές επέκτασης, μεθοδολογίας και οικονομικών να καταρτίσουν πρόταση σχετικά με τη μορφή με την οποία θα

μπορούσε να διοργανωθεί η εκδήλωση του 2006. Επιπλέον, οι Επιτροπές Επέκτασης, Στρατηγικής, Μεθοδολογίας και Οικονομικών θα έπρεπε να συνεργαστούν σε ένα «σχέδιο για την αρχιτεκτονική του ΠΚΦ, για το I.C., τη Γραμματεία και όλη τη διαδικασία του ΠΚΦ.

Με την εμφάνιση των επιτροπών, οι αστερισμοί εξουσίας μετατοπίζονται. Οι εξουσίες λήψης αποφάσεων, όπως αυτές για τις σχέσεις με τα μέσα ενημέρωσης ή τη διαχείριση εκδηλώσεων του ΠΚΦ, οι οποίες ήταν προηγουμένως ευθύνη των διοργανωτών εκδηλώσεων (από το 2001-2005 το γραφείο στη Βραζιλία), αναλαμβάνονται τώρα όλο και περισσότερο από το I.C. και τις επιτροπές του (Schröder, 2015: 155-157).

Ποιός αποφασίζει;

Έτσι, τέθηκε το ερώτημα ποια ζητήματα αποφασίζονται ή μπορούν να αποφασιστούν στην ολομέλεια του I.C. (με συναίνεση). Εδώ εισέρχεται στη σκηνή ένας άλλος μηχανισμός. Παρά την τυπικά ισχυρή θέση των επιτροπών στο I.C., φαίνεται να ήταν (εξίσου ισχυρές) ιδιαίτερα μεμονωμένες χαρισματικές προσωπικότητες που επηρέαζαν τον στρατηγικό προσανατολισμό του I.C. καθώς επίσης και σε μεγάλο βαθμό σημαντικές αποφάσεις, όπως το πού θα πρέπει να πραγματοποιηθεί το επόμενο ΠΚΦ. Η απάντηση του I.C. στο αυξανόμενο μέγεθος της ομάδας, ήταν η σύνδεση των αποφάσεων με τις συνεδριάσεις. Αυτό άφηνε τις αποφάσεις σε έναν μικρότερο κύκλο αφοσιωμένων και τακτικά παρόντων ανθρώπων. Αν και οι λίστες αλληλογραφίας και οι διαδικτυακές τηλεδιασκέψεις χρησίμευαν επίσης ως προετοιμασία, η συμμετοχή στις συνεδριάσεις των ομάδων εργασίας ήταν σημαντική, καθώς μόνο εκεί μπορούσαν να ληφθούν αποφάσεις. Για παράδειγμα, ένα μέλος του I.C. έπρεπε να περιμένει μέχρι την επόμενη συνεδρίαση, για να καταλήξει σε μια απόφαση.

Ο υψηλότερος αριθμός συμμετεχόντων καταγράφηκε στις συναντήσεις του I.C. στην Κένυα το 2007 και στη Σενεγάλη το 2011. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι συναντήσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν αμέσως μετά από ένα ΠΚΦ. Σε όλες τις άλλες συνεδριάσεις, ήταν κατά μέσο όρο παρόντα περίπου 50 μέλη. Ωστόσο, ο επίσημος αριθμός των μελών αυξήθηκε από 130 στην Ουτρέχτη

σε 163 στο Παρίσι, μεταξύ 2005 και 2011. Έτσι, συνήθως ήταν παρόντα πολύ λιγότερα από τα μισά από τα επίσημα καθοδηγούμενα μέλη. Μια πιο λεπτομερής ανάλυση των καταλόγων παρουσιών δείχνει ότι 141 μέλη απαρριθμούνται στην προαναφερθείσα περίοδο. Σχεδόν το ένα τρίτο (29% και 40 μέλη) εμφανίζονταν σε μία μόνο συνεδρίαση. Τα δύο τρίτα (67% και 93 μέλη) παρακολουθούσαν λιγότερες από τις μισές από τις έντεκα συνεδριάσεις του I.C. κατά τη διάρκεια της περιόδου μελέτης. Λιγότερο από το ένα τέταρτο (21% και 30 μέλη) των οργανώσεων μελών εμφανίζονταν τακτικά – για εννέα ή περισσότερες συνεδριάσεις. Αυτό δείχνει ότι υπήρχε ένας σκληρός πυρήνας μελών, μια ορισμένη «οικογενειακή» ατμόσφαιρα μπορούσε πράγματι να παρατηρηθεί στις συναντήσεις του. Οι παρευρισκόμενοι χαιρετούσαν ο ένας τον άλλον με αγκαλιές σαν παλιοί γνώριμοι. Τα μέλη του I.C. που παρευρίσκονταν τακτικά στις συνεδριάσεις γνωρίζονταν καλύτερα, και ήταν επίσης πιο πιθανό να υποστηρίζουν το ένα το άλλο στις απόψεις τους (ή να ηγούνται παλαιών συζητήσεων ξανά και ξανά) (Schröder, 2015: 159).

Οι προτάσεις που γίνονταν από μέλη που βρίσκονταν περισσότερο σε θέση «ξένου» (λόγω μικρής συμμετοχής ή πρόσφατης ένταξης), ακούγονταν αρχικά λιγότερο και εν τέλει έτειναν να αγνοούνται. Τα μέλη που γνωρίζονταν μεταξύ τους καλύτερα και εμπιστευόνταν το ένα το άλλο περισσότερο και μέσω του δικτύου συνομιλιών Net-Talk. Το Net-talk μπορούσε εύκολα να οδηγήσει σε μια ηγεμονία άτυπων ηγετών ή άλλων δομών κυριαρχίας σε συναντήσεις δικτύου. Αυτή η συζήτηση είχε επικρατήσει, παρά το γεγονός ότι όλοι εξακολουθούσαν θεωρητικά να έχουν το δικαίωμα να μιλούν στο I.C. Αυτό διευκολύνθηκε και από το γεγονός ότι δεν ενοχλούσε κανέναν αν στο I.C. δεν μπορούσαν έρθουν λόγω ανεπαρκών πόρων στο Ταμείο Αλληλεγγύης, πολλά από τα μέλη του. (Schröder, 2015: 160).

Κρίσιμες συμφωνίες επιτυγχάνονταν εκτός της επίσημης συνάντησης σε μικρές ομάδες. Τα μέλη που είχαν ισχυρότερους δεσμούς μεταξύ τους μέσω και του Net-Talk, μοιάζουν με τον «εσωτερικό κύκλο», που περιέγραφε η Freeman. Αυτός ο «εσωτερικός κύκλος» αποτελούνταν από περίπου 15-20 μέλη του I.C. Περιλάμβαναν τα βραζιλιάνικα ιδρυτικά μέλη, καθώς και ινδικά, αφρικανικά, καναδικά και ευρωπαϊκά μέλη του I.C., τα περισσότερα από τα οποία έχουν δραστηριοποιηθεί σε αυτό, αλλά και στο ΠΚΦ, από την αρχή. Με βάση τα πολλά χρόνια κοινής εμπειρίας και εμπειριών, δημιουργήθηκαν φιλικές σχέσεις, από τις οποίες προέκυψε αυτός ο

κύκλος. Είχαν μεγάλη επιρροή στις αποφάσεις στο I.C., η οποία οφείλονταν κυρίως στις σχέσεις με τους χρηματοδότες, τη μακροχρόνια εμπειρία με εκδηλώσεις του ΠΚΦ, καθώς και την αμοιβαία υποστήριξη και συνοχή στις συζητήσεις στο I.C. Η δημιουργία αυτού του «εσωτερικού» κύκλου και τα σχετικά αποτελέσματα, γίνονταν ιδιαίτερα σαφή όταν παρατηρούσε κανείς πώς νέα μέλη να προσπαθούσαν να βρουν το δρόμο τους στο I.C. (Schröder, 2015: 161).

Την ίδια εικόνα εντοπίζει και η Menstrum για το ΕΚΦ καθώς αναφέρει ότι... *κύρια διαφορά που εντόπισα ανάμεσα στο κοινωνικό φόρουμ των ΗΠΑ και το ευρωπαϊκό κοινωνικό φόρουμ είχε να κάνει με την συμπεριφορά και την κουλτούρα των ανθρώπων. Οι περισσότεροι από τους εμπλεκόμενους στο ΕΚΦ έχουν μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ τους, ενώ συμμετέχουν και στην προπαρασκευαστική διαδικασία. Οι πιο πολλοί, συνειδητά ή ασυνείδητα, είναι φορείς μιας ταυτότητας η οποία παίζει σημαντικότερο ρόλο από το ίδιο το επιχείρημα που διατυπώνει. Οι λέξεις που μεταχειρίζονται ασκούν συμβολική εξουσία, με σκοπό την κατοχύρωση ενός χώρου. Οι πρακτικές αυτές εμποδίζουν την ανάδυση νέων ιδεών και το ενδεχόμενο συγκλίσεων. Η πιο σημαντική διαφορά είναι ότι το ΕΚΦ είναι μια διαδικασία σαφώς από τα πάνω, από έναν κύκλο ανθρώπων που υπερασπίζονται περισσότερο τις προεπιλημμένες αποφάσεις τους, παρά την ίδια την διαδικασία και τις δυνατότητες συγκλίσεων που υπάρχουν σε αυτή (Mestrum, 2010: 6).*

Η άτυπα τυπική ηγεσία

Ακόμη και αν η σημασία των επιτροπών στο I.C. είχε φανεί να αυξάνεται, οι προτάσεις που συζητούνταν συνήθως υποβάλλονταν από (μεμονωμένα) πρόσωπα, τα οποία αναφέρονται επίσης ως τέτοια στα πρακτικά. Το γεγονός ότι αυτές οι προτάσεις προέρχονταν από άτομα ιδιαίτερα γνωστά στο I.C., όπως ο F. Whitaker, ο W. Bello ή ο G. Massiah, μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι κατείχαν μια ιδιαίτερη θέση στο λόγο. Ο Nunes περιγράφει αυτή την υπερ-κανονικότητα ως εξής: «Μερικά άτομα είναι πιο δικτυωμένα από άλλα, μια ποιότητα που μπορεί να προέλθει από υλικές συνθήκες (υψηλή κινητικότητα, ευελιξία χρόνου κ.λπ.) και άλλες που είναι πιο εξαρτημένες, όπως η γνώση των ανθρώπων που είναι ιδιαίτερα σημαντική σε μια κατάσταση, έχοντας περάσει περισσότερο χρόνο μαζί να είναι φίλοι με άλλα άτομα

ή οτιδήποτε άλλο. Σε αυτά θα μπορούσε κανείς να προσθέσει προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως το να είναι καλός ομιλητής, έχει ρητορικό χάρισμα, κλπ».

Οι «διάσημοι» ήταν κατά κάποιον τρόπο, οι κορυφαίες προσωπικότητες σε έναν εσωτερικό κύκλο που συνδέονταν με το Net-Talk. Παρά τον αυξανόμενο καταμερισμό εργασίας στο I.C., διατηρούσαν κεντρικό ρόλο στη δυναμική λήψης αποφάσεων. Για τα πρόσωπα αυτά, το ΠΚΦ ήταν μέρος του επαγγέλματός τους. Ασχολούνταν με το ΠΚΦ ως επαγγελματίες ακτιβιστές ή ως επιστήμονες. Αυτό τους έδινε το χρόνο και τους οικονομικούς πόρους για να εμπλακούν και να ασχοληθούν με θέματα όπως της οργάνωσης του ΠΚΦ (Schröder, 2015: 162,163).

Με τις προτάσεις τους, καθοδηγούσαν τον πνευματικό λόγο και έδιναν στο ΠΚΦ τη στρατηγική του κατεύθυνση. Προσέφεραν τις σχετικές εναλλακτικές λύσεις και δημιουργούσαν μια κατάσταση λήψης αποφάσεων. Στη συνέχεια, τα μέλη μπορούσαν να επιλέξουν μεταξύ δύο (ή περισσότερων) εναλλακτικών λύσεων. Για μια διαδικασία συναίνεσης στο I.C. - μια ομάδα με περισσότερα από 160 επίσημα μέλη - αυτή η κεντρική ομάδα ανθρώπων έκανε λειτουργικά σημαντικό έργο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ολόκληρη η πολυπλοκότητα μιας συναινετικής απόφασης περιοριζόταν σε έγκριση ή απόρριψη, η οποία μπορούσε να αποφασιστεί στην ολομέλεια (Schröder, 2015: 163).

Η Διεθνής Γραμματεία (I.S.), ή πιο συγκεκριμένα η βραζιλιάνικη οργανωτική επιτροπή

Τα μέλη της BOE, ειδικά η Κεντρική Ένωση Εργαζομένων της Βραζιλίας (CUT), το Κίνημα Εργατών Γης (MST), η ΑΤΤΑC και η IBASE, αποτέλεσαν εξέχοντες παράγοντες στο ΠΚΦ. Το 2003 πέντε από τα οκτώ μέλη της BOE βρίσκονταν στις είκοσι πρώτες οργανώσεις σε βαθμό κεντρικής σημασίας και το 2005 υπήρχαν έξι μέλη της σε αυτήν τη λίστα. Είναι σαφές ότι τα μέλη της BOE συνεργάζονταν με πολλές άλλες οργανώσεις και έφεραν και νέες οργανώσεις στο δίκτυο του ΠΚΦ. Στην πραγματικότητα, ο εξέχων ρόλος τους λειτούργησε για να διευκολύνει την εξάπλωση του ΠΚΦ, όχι μόνο στο πλαίσιο μεταξύ των δύο φόρουμ, αλλά και σε άλλες περιοχές του κόσμου και σε άλλες οργανώσεις που μπορούσαν να αναπαράγουν τη διαδικασία. Από τις 432 οργανώσεις με τις οποίες συνεργάστηκαν τα μέλη της BOE το

2005, τουλάχιστον 346 από αυτούς τους συνεργάτες δεν ήταν μέλη ούτε της ΒΟΕ ούτε του Ι.Σ. (432 - 86 μέλη του Ι.Σ. = 346 οργανώσεις) και από τις 491 οργανώσεις με τις οποίες αυτό συνεργάστηκε, τουλάχιστον 405 οργανώσεις ήταν εκτός του Ι.Σ. και της ΒΟΕ. Η ΒΟΕ είχε μόνο 8 μέλη και το Ι.Σ. είχε 86. Έτσι, η ΒΟΕ έφερε πολύ περισσότερες βασικές οργανώσεις στο ΠΚΦ ανά οργανωτικό μέλος, από ότι το Ι.Σ. Η ΒΟΕ ως βασικός οργανισμός πρώιμης υιοθέτησης των ιδεών του ΠΚΦ ήταν πιο κεντρικός και πιο συνδεδεμένος στο δίκτυο του ΠΚΦ, και ο ρόλος του μπορεί να χαρακτηριστεί καλύτερα ως μεσίτης δικτύων και οργανώσεων που φέρνει νέους οργανισμούς.

Αυτή η ομάδα διοργάνωσε τις πρώτες εκδηλώσεις του ΠΚΦ, αυτοαποκαλούνταν Βραζιλιάνικη Οργανωτική Επιτροπή και ίδρυσε ένα γραφείο υποστήριξης, τη λεγόμενη Γραμματεία του ΠΚΦ. Όταν ιδρύθηκε το Ι.Σ., μετά το δεύτερο ΠΚΦ και όταν η ιδέα του εξαπλώθηκε διεθνώς με θεματικά και περιφερειακά κοινωνικά φόρουμ, αυτή η ομάδα ονομάστηκε Γραμματεία του ΠΚΦ. Με τον τρόπο αυτό, υιοθέτησε το όνομα που είχε χρησιμοποιηθεί προηγουμένως από το γραφείο, το οποίο με τη σειρά του αναφερόταν στο εξής ως Γραφείο ΠΚΦ (Schröder, 2015: 164).

Από το ΠΚΦ του 2004, το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Βομβάη (Ινδία), αυτή η ομάδα αναφέρεται επίσης ως Διεθνής Γραμματεία. Με το γραφείο του ΠΚΦ στο Σάο Πάολο, ο βραζιλιάνικος όμιλος και το δίκτυο των ιδρυτών του ΠΚΦ διατήρησαν μια ισχυρή θέση στο Ι.Σ. Έτσι, η σύνθεση του εσωτερικού κύκλου ήταν σε μεγάλο βαθμό βραζιλιάνικη.

Προκειμένου να αλλάξουν αυτές οι άτυπες δομές, μια ομάδα εργασίας στο Ι.Σ. του Ναϊρόμπι το 2007, πρότεινε τη δημιουργία μιας ομάδας συνδέσμου, για την υποστήριξη της επικοινωνίας μεταξύ των ομάδων και των μελών του Ι.Σ. Στη συνοπτική περιγραφή της σύνθεσης της ομάδας στο πρωτόκολλο, έγινε ρητή αναφορά στον ρόλο των βραζιλιάνικων οργανώσεων: «Ένας από αυτούς θα μπορούσε να εκπροσωπήσει τη Βραζιλιάνικη Συλλογικότητα που έχει ξεκινήσει τη διαδικασία του ΠΚΦ, [...]Μέχρι στιγμής, αυτές οι βραζιλιάνικες οργανώσεις, δεν θα συνεχίσουν ως ομάδα διευκόλυνσης της διαδικασίας του ΠΚΦ. Θα μπορούσαν, με συλλογικό τρόπο, να εκπροσωπούνται στην Ομάδα Συνδέσμου/ Διευκόλυνσης, με ειδική ευθύνη τη διαχείριση του γραφείου του ΠΚΦ, που εδρεύει στο Σάο Πάολο» (Schröder, 2015: 164).

Η Ομάδα Συνδέσμου, η οποία τελικά ιδρύθηκε, είχε ως στόχο να υποκαταστήσει τον ρόλο της βραζιλιάνικης ομάδας, ως ομάδας διευκόλυνσης. Διευκόλυνση σημαίνει αφενός, ότι η ομάδα θα πρέπει να υποστηρίζει τη διαδικασία και να υποστηρίζει την επικοινωνία μεταξύ των μελών ή των επιτροπών. Από την άλλη, η διευκόλυνση υπαινίσσεται σε αυτό το πλαίσιο την κοινή ευθύνη για το ΠΚΦ, η οποία θα πρέπει στο εξής να κατανέμεται σε περισσότερους ώμους. Όπως εξηγείται ανωτέρω, η Επιτροπή απέκτησε μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση από το 2007 και μετά. Αυτή η εξέλιξη αντιμετωπίστηκε μάλλον ύποπτα από ορισμένες βραζιλιάνικες ομάδες. Η πρωτοβουλία της Επιτροπής Επικοινωνιών να ανανεώσει τον ιστότοπο του ΠΚΦ, τελικά απέτυχε λόγω της συνεργασίας με το γραφείο στο Σάο Πάολο. Επιπλέον, παρατηρείται η τάση ορισμένων βραζιλιάνικων ομάδων να αποσύρονται από το ΠΚΦ (Schröder, 2015: 165).

Ορισμένα από τα βραζιλιάνικα μέλη του στενού κύκλου ένωσαν επίσημα τις δυνάμεις τους το 2009 και ίδρυσαν τη MKO GRAP (Grupo de Reflexão e Apoio ao Processo Fórum Social Mundial). Το GRAP δεν αποτελείται κυρίως από εκπροσώπους οργανώσεων, αλλά από άτομα που συμμετείχαν στην ίδρυση του ΠΚΦ. Αυτό το βραζιλιάνικο δίκτυο ανθρώπων συνοδεύει το ΠΚΦ μέχρι σήμερα, αλλά άλλαξε το όνομά του αρκετές φορές ως ομάδα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ιδρύθηκε η GRAP, ομάδα που μεταξύ άλλων διοργάνωσε το θεματικό φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε το 2010. Τόσο από τη βραζιλιάνικη πλευρά όσο και από τη «διεθνή» πλευρά – από τις επιτροπές – υπήρχαν προφανώς αμφιβολίες σχετικά με το ποιος θα μπορούσε να εγγυηθεί τη συνέχιση της ύπαρξης του ΠΚΦ στο μέλλον. Σύμφωνα με τις δικές της δηλώσεις, η ομάδα GRAP «ανησυχεί» για το ΠΚΦ. Αυτή η ανησυχία αντικατοπτρίστηκε επίσης οργανωτικά στην επέκταση των δομών της GRAP. Στο Σάο Πάολο, η GRAP απασχολούσε δύο υπαλλήλους των οποίων το γραφείο βρίσκονταν ακριβώς δίπλα στις εγκαταστάσεις του γραφείου του ΠΚΦ. Αυτό οδήγησε σε στενή ανταλλαγή και εκτεταμένο συντονισμό μεταξύ των εργαζομένων, έτσι ώστε η GRAP να μπορεί εκ των πραγμάτων να έχει επίσης ισχυρή επιρροή στο έργο του γραφείου του ΠΚΦ και να ενημερώνεται πάντα για τις τελευταίες εξελίξεις. Επομένως, η αποχώρηση των βραζιλιάνικων ομάδων αναφέρεται κυρίως στα διεθνή πλαίσια, αλλά όχι στο ΠΚΦ στη Βραζιλία. Από το 2010, ο Όμιλος GRAP διοργανώνει ένα θεματικό κοινωνικό φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε, μία φορά το χρόνο. Αν ρίξει κανείς

μια πιο προσεκτική ματιά στα καθήκοντα και τη σύνθεση της ομάδας συνδέσμου στο I.C., γίνεται σαφές ότι η Βραζιλία είχε επίσης μια διαρθρωτικά ισχυρή θέση σε αυτήν την ομάδα. Από τα έντεκα μέλη της ομάδας συνδέσμου, τέσσερα προέρχονται από τη Βραζιλία, δύο άλλα από τη Λατινική Αμερική (Μεξικό και Κούβα), δύο από την Ευρώπη (Βέλγιο και Ιταλία), δύο από την Αφρική (Νότια Αφρική και Σενεγάλη) και ένα από την Ασία (Ινδία) (Schröder, 2015: 166).

Τα παράπλευρα οργανωτικά μοντέλα

Τα τοπικά κοινωνικά φόρουμ

Τα τοπικά κοινωνικά φόρουμ συνέβαλαν στη διάδοση συναινετικών πρακτικών λήψης αποφάσεων και πολλαπλών, ανεκτικών ταυτοτήτων, που ανέπτυξαν εκφράσεις του ΠΚΦ σε τοπικό επίπεδο. Συνέβαλαν στη γεφύρωση διαφορετικών εδαφικών επιπέδων, καλλιέργησαν μια δικτυωμένη δομή, ορίζοντας τους εαυτούς τους ως αρένες αμοιβαίας μάθησης μεταξύ ατόμων και ομάδων με διαφορετικές προηγούμενες πολιτικές και κοινωνικές εμπειρίες.

Η φόρμουλα του τοπικού φόρουμ συνέβαλε στη διάδοση μιας λογικής δικτύωσης και πολυθεματικής συμμετοχής (πολιτικής και κοινωνικής ταυτόχρονα), που έγινε κεντρική σε πολλές κινηματικές οργανώσεις. Ο επισφαλής χαρακτήρας ορισμένων *ad hoc* εμπειριών - οι οποίες προέκυψαν για να συντονίσουν συγκεκριμένες εκστρατείες και στη συνέχεια διαλύθηκαν - δεν θεωρήθηκε ως αδυναμία αλλά περισσότερο ανέδειξαν τις δυσκολίες οικοδόμησης μόνιμων αρένων συναντήσεων (Della Porta & Mosca 2015: 261).

Κατά την πρώτη συνάντηση ενός ευρωπαϊκού δικτύου τοπικών φόρουμ που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του τρίτου ΕΚΦ (Λονδίνο, 2004), άτομα από διάφορα τοπικά φόρουμ από όλη την Ευρώπη (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ουγγαρία, Ισπανία, Σουηδία, Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο), τόνισαν τη σημασία της οριζόντιας δικτύωσης, όπου ακολουθώντας τη στρατηγική «ένα πόδι μέσα, ένα πόδι έξω», διοργάνωσαν σεμινάρια και έναν ανοιχτό χώρο. Η αντίληψη του κοινωνικού φόρουμ ως πειραματικού πεδίου ανταλλαγής ιδεών, θεωρήθηκε ως η πλέον κατάλληλη και για το υπερεθνικό επίπεδο.

Αυτή η ανησυχία για ένα συγκεκριμένο όραμα δημοκρατίας αντικατοπτρίστηκε επίσης στην έκκληση για εκδημοκρατισμό της διαδικασίας του

ΕΚΦ του Λονδίνου, που προωθήθηκε μεταξύ άλλων, από τους ακτιβιστές που συμμετείχαν στο ευρωπαϊκό δίκτυο τοπικών κοινωνικών φόρουμ. Η πρόσκληση ζητούσε μια πιο περιεκτική διαδικασία και επέκρινε την οργάνωση του τρίτου ΕΚΦ, υποστηρίζοντας ότι οι βασικές αρχές του χάρτη του ΠΚΦ αντιμετωπίστηκαν με περιφρόνηση, με τους διοργανωτές να χρησιμοποιούν μια αδιαφανή και συγκεχυμένη «ψεύτικη συναίνεση», να αναθέτουν τις λειτουργίες του ΕΚΦ σε ιδιωτικές εταιρείες και να καθιστούν τη διαδικασία οργάνωσης, απρόσιτη.

Το ευρωπαϊκό δίκτυο τοπικών κοινωνικών φόρουμ διοργάνωσε ένα άλλο σεμινάριο κατά τη διάρκεια του τέταρτου ΕΚΤ (Αθήνα, 2006), το οποίο κατέληξε σε ένα κείμενο που διαβάστηκε κατά τη διάρκεια της Συνέλευσης των Κοινωνικών Κινήματων. Σε αυτό τονίζονταν ο ρόλος των τοπικών φόρουμ στην οργανωτική διαδικασία του ΕΚΦ και καλούνταν όλοι οι συμμετέχοντες, να συμβάλουν περισσότερο στη διαδικασία του Κοινωνικού Φόρουμ σε τοπικό επίπεδο. Τα τοπικά φόρουμ παρουσιάστηκαν ως ικανά να γεφυρώσουν το τοπικό και το παγκόσμιο επίπεδο, παρέχοντας ευκαιρίες συμμετοχής και δημιουργώντας εναλλακτικές λύσεις. Το δίκτυο των τοπικών κοινωνικών φόρουμ ήταν επίσης παρόν στο πέμπτο ΕΚΦ (Malmö 2008), όπου και διοργάνωσε δύο εργαστήρια.

Με αυτόν τον τρόπο, τα τοπικά κοινωνικά φόρουμ δεν μετέφρασαν μόνο το παγκόσμιο μήνυμα σε τοπικό επίπεδο, αλλά και δίδαξαν σε υπερεθνικό επίπεδο, τις εμπειρίες που αποκτήθηκαν στο τοπικό. Ο αγώνας τους για ένα οριζόντιο και δικτυωμένο όραμα της δημοκρατίας, υπήρξε σημαντική συμβολή στη μόνιμη συζήτηση για τα δημοκρατικά οράματα που (αν και όχι πάντα ρητά) χαρακτηρίζει μεγάλο μέρος της δραστηριότητας του ΕΚΦ και του ΠΚΦ (Della Porta & Mosca 2015: 264,265).

Οι συνελεύσεις του κινήματος

Ενώ το κύριο οργανωτικό έργο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ ήταν η δημιουργία ανοιχτών χώρων και οι διοργανωτές είχαν αντισταθεί σε επίσημες δομές και ιεραρχίες, η όλη διαδικασία είχε αναγκαστικά δημιουργήσει διεθνικές δομές που με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκαν. Αυτό ενίσχυε την κοινή αίσθηση των ακτιβιστών για το «ποιοι είμαστε» και τι είδους κόσμου «θέλουμε» και πιστεύουμε ότι είναι δυνατός. Με βάση τους προϋπάρχοντες δεσμούς δικτύου, οι ακτιβιστές στη

διαδικασία του ΠΚΦ εργάστηκαν πολύ για να επεκτείνουν τους δεσμούς σύνδεσης πέρα από τα εθνικά σύνορα. Αυτό συχνά σήμαινε την ανάπτυξη νέων οργανωτικών μοντέλων και πρακτικών, όπως τα Θεματικά Φόρουμ και τις Συνελεύσεις του Κινήματος (peoples movements assemblies).

Ως μια νέα μορφή δημοκρατικής πρακτικής, οι Συνελεύσεις του Κινήματος εισήχθησαν ως μέρος του Ευρωπαϊκού και του Αμερικανικού Κοινωνικού Φόρουμ. Αυτές οι συνελεύσεις βοήθησαν να επιλυθεί ένας βασικός διχασμός μεταξύ των ακτιβιστών, σχετικά με το αν το φόρουμ πρέπει να παραμείνει ένας ανοιχτός χώρος για συζήτηση ή αν οι συμμετέχοντες θα πρέπει να αναπτύξουν και να επικυρώσουν ενιαίες θέσεις ή δράσεις κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης (Smith & Doerr, 2015: 346).

Οι Συνελεύσεις του Κινήματος ήταν ένας αμφιλεγόμενος μηχανισμός λήψης αποφάσεων εντός του χώρου του φόρουμ. Ο Χάρτης Αρχών καθιστούσε σαφές ότι το ΠΚΦ δεν ήταν παράγοντας κινήματος και οι διοργανωτές του προειδοποιούσαν επίσης ότι καμία ομάδα εμπειρογνομόνων ή διανοουμένων δεν θα μιλούσε ή θα αποφάσιζε εξ ονόματος του ΠΚΦ. Και όμως την ίδια στιγμή, έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις σχετικά με την τοποθεσία, τις δομές, τα θέματα και τα οικονομικά των μεγάλων εκδηλώσεων του φόρουμ και των ημερών διακρατικής συλλογικής δράσης. Αυτό το εγγενές οργανωτικό παράδοξο αντιμετωπίστηκε συχνά σε προπαρασκευαστικές συναντήσεις για κοινωνικά φόρουμ σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεντρώνοντας εκατό ή μερικές εκατοντάδες διοργανωτές, οι συνεδριάσεις της εθνικής προπαρασκευαστικής συνέλευσης των ΗΠΑ και οι Ευρωπαϊκές προπαρασκευαστικές συνελεύσεις, αποτελούν ίσως λιγότερο ορατό αλλά ακόμη πιο σημαντικό «παρασκήνιο» για το έργο καθορισμού πολιτικής ατζέντας και τη δικτύωση στο ΠΚΦ (Smith & Doerr, 2015: 352).

Στα περιφερειακά φόρουμ αλλά και στο ΠΚΦ, ακτιβιστές βάσης επέκριναν τις προπαρασκευαστικές συνελεύσεις εκτός των εκδηλώσεων του φόρουμ ως προς την αποκλειστικότητα και την έλλειψη διαφάνειας. Επίσης, πολλοί ακτιβιστές και αναλυτές κατηγόρησαν το δημοκρατικό έλλειμμα, ιδίως του Διεθνούς Συμβουλίου (I.C.) του ΠΚΦ. Το I.C. περιλάμβανε έναν επιλεγμένο αριθμό αντιπροσώπων και παρατηρητών, ωστόσο λάμβανε κρίσιμες αποφάσεις σχετικά με την τοποθεσία, το πολιτικό περιεχόμενο και τα οικονομικά του ΠΚΦ. Για να βελτιωθεί το άνοιγμα των

δικών τους περιφερειακών προπαρασκευαστικών συνελεύσεων, οι Ευρωπαίοι χρησιμοποίησαν τις προπαρασκευαστικές συνελεύσεις για να ενισχύσουν την αντίσταση κατά της νεοφιλελεύθερης πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να οικοδομήσουν ένα πανευρωπαϊκό κοινωνικό κίνημα για τη δημοκρατία, που θα περιλάμβανε από «μετριοπαθείς» ενωτικούς και ακτιβιστές κομμάτων, μέχρι και «ριζοσπάστες» ακτιβιστές της παγκόσμιας δικαιοσύνης (Smith & Doerr, 2015: 354).

Ως εκ τούτου, οι ιδρυτές του ΕΚΦ δημιούργησαν τακτικές Συνελεύσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Κινήματος σε κάθε μία από τις προπαρασκευαστικές συνελεύσεις τους, επιτρέποντάς τους να εκδίδουν έγκαιρες εκκλήσεις για δράση ή δηλώσεις για πιο κοντινές ευρωπαϊκές εκστρατείες διαμαρτυρίας, διεθνικές ημέρες αλληλεγγύης και διαμαρτυρίες σε ολόκληρη την Ε.Ε. (Smith & Doerr, 2015: 355).

Αυτή η καινοτομία υπήρξε και στις διαδικασίες του Κοινωνικού Φόρουμ των ΗΠΑ (USSF). Οι ακτιβιστές ενθαρρύνθηκαν να οργανώσουν κινηματικές συνελεύσεις πριν, κατά τη διάρκεια ή / και μετά το USSF για να οργανώσουν τη δράση τους. Συνελεύσεις Λαϊκού Κινήματος οργανώθηκαν, για παράδειγμα στο Ντιτρόιτ πριν από το USSF, με σκοπό να συμβάλουν σε αποφάσεις σχετικά με τις ενέργειες διαμαρτυρίας και να ζητήσουν από τους συμμετέχοντες του USSF να υποστηρίξουν προτάσεις για το πώς να γίνει πιο χρήσιμο στις τοπικές οργανωτικές προσπάθειες. Επιπλέον, 50 περίπου κινηματικές συνελεύσεις πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της ίδιας της διοργάνωσης του USSF, σε καθορισμένους χώρους. Η Πανεθνική συνέλευση του Κινήματος πραγματοποιήθηκε την τελευταία ημέρα του USSF ως σύνοδος ολομέλειας (χωρίς να έχουν προγραμματιστεί ταυτόχρονες συνεδριάσεις). Για καθένα από τα 13 θέματα του USSF, οι διοργανωτές του κινηματικών συνελεύσεων παρουσίαζαν μια λίστα βασικών αρχών και εκκλήσεων για δράση, που είχαν σχεδιαστεί για την οικοδόμηση ενότητας και τη σφυρηλάτηση συλλογικής δράσης για το επόμενο χρονικό διάστημα που ακολουθούσε το USSF. Όλοι οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να ψηφίσουν (με χρωματιστά χαρτάκια) για το αν οι ίδιοι ή η οργάνωσή τους συμφωνούν να είναι αλληλέγγυοι ή να εξετάσουν το ενδεχόμενο ανάληψης δράσης σε συγκεκριμένες προτάσεις. Καθώς η ψηφοφορία δεν απέφυγε μία επιλογή, αλλά επέτρεψε αντίθετα πολλαπλές επιλογές, συμβόλισε και κατέδειξε για τους συμμετέχοντες και άλλους τρόπους λήψης απόφασης που μπορούν να

ενθαρρύνουν τη συλλογική δράση από ετερογενείς ομάδες (Smith & Doerr, 2015: 360).

Η διάχυση του συναινετικού μοντέλου

Ενώ το ΠΚΦ ήταν ένας επικοινωνιακός χώρος, την ίδια ώρα δεν ήταν ένας διαβουλευτικός χώρος, με οποιαδήποτε τυπική έννοια, ο οποίος είχε σταθερούς κανόνες συμμετοχικής ισοτιμίας ή και προσανατολισμό προς την λήψη αποφάσεων που μπορούσαν να αναπαρασταθούν για λογαριασμό του συνόλου. Ο μη διαβουλευτικός χαρακτήρας του ΠΚΦ δεν αποτελεί ένα τυχαίο ζήτημα, αλλά κεντρική επιλογή στη λογική του ανοιχτού χώρου. Εκεί βρίσκεται και η επιμονή των Βραζιλιάνων ιδρυτών του ΠΚΦ, ότι δεν πρόκειται για χώρο εξουσίας, αλλά για χώρο συναινετικής σύνδεσης, αυτοδιαχείρισης και οριζόντιας ανταλλαγής. Η κεντρική ιδέα αυτής της θέσης, αποτελούσε και τον αντίλογο στη μετατροπή του ΠΚΦ, σε πολιτικό εργαλείο μέσω διαδικασιών εκπροσώπησης και διαβούλευσης. Αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν που απέκλειαν τις έννοιες της ξεχωριστής οντότητας, καθώς δεν εκδίδονταν δηλώσεις, δεν λαμβάνονταν θέσεις, ούτε αναλαμβάνονταν δράση, προστατεύοντας έτσι το ίδιο και τους συμμετέχοντες, από την ανάλωση σε εσωτερικούς ηγεμονικούς αγώνες. Στην ανάλυση του ΠΚΦ ως επικοινωνιακού χώρου που παράγει σύγκλιση μεταξύ των διαφορών, σκόπιμα δεν είναι δομημένο για να παράγει συναίνεση. Όμως παρά τους ισχυρισμούς των ιδρυτών του, δεν ήταν ένας χώρος απαλλαγμένος από συγκρούσεις, αποκλεισμούς ή αγώνες για ηγεμονία (Singh & Conway, 2009: 71).

Ο μη διαβουλευτικός χαρακτήρας του ΠΚΦ σήμαινε ταυτόχρονα ότι δεν επιδίωκε, ούτε ήταν σε θέση να δημιουργήσει γενική βούληση. Η απουσία γενικής βούλησης και η αντίσταση στην ιδέα ότι ο σχηματισμός της είναι επιθυμητός, καθώς και η αντίθεση σε διαδικασίες θεσμοθέτησης εντός του ΠΚΦ, που θα οδηγούσαν σε παραγωγή συλλογικών αποφάσεων ή προγραμμάτων, έθεσαν σε αμφισβήτηση αν το ΠΚΦ μπορούσε να νοείται ως διεθνική δημόσια σφαίρα (Singh & Conway, 2009: 72).

Σε μια διαδικασία διαθεματικής διάχυσης αυτές οι ιδέες της συναινετικής λήψης αποφάσεων και της παγκόσμιας δικαιοσύνης, εξαπλώθηκαν σε διαφορετικές περιοχές με τα τοπικά κοινωνικά φόρουμ να λειτουργούν ως ένα είδος γέφυρας, μεταξύ των τοπικών και παγκόσμιων ανησυχιών επηρεάζοντας τις οργανώσεις που

συμμετείχαν σε αυτά. Τα κοινωνικά φόρουμ καθώς και οι οργανώσεις που συμμετείχαν υιοθέτησαν και προσάρμοσαν σε τοπικό επίπεδο τις ιδέες του ΠΚΦ (Della Porta & Mosca 2015: 249).

Όμως αυτή η γενική θεώρηση θέλει προσοχή. Τα τοπικά φόρουμ αυτοπροσδιορίστηκαν ως δίκτυα. Ωστόσο μιλώντας για παράδειγμα για το ιταλικό κίνημα, μεθοδολογίες λήψης αποφάσεων όπως η συναίνεση, έγιναν αρχικά δεκτές με σκεπτικισμό. Στην αντίληψη της Rete Lilliput (ενός ιταλικού δικτύου που δραστηριοποιούνταν σε εκστρατείες σχετικά με το δίκαιο εμπόριο, τη μη βία, την περιβαλλοντική δικαιοσύνη και την ειρήνη) όσον αφορά την συναίνεση, η έμφαση δόθηκε στην ομοφωνία, αλλά στη σημασία της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων και της συμμετοχής όλων των μελών σε αυτήν. Η ψηφοφορία δεν αποκλείονταν, αλλά έπρεπε να υπάρχει συναίνεση για την διεξαγωγή ψηφοφορίας και συναίνεση σχετικά με τη μέθοδο ψηφοφορίας (ειδική πλειοψηφία, απλή πλειοψηφία). Η μέθοδος συναίνεσης της Lilliput εξαπλώθηκε σε όλα τα ιταλικά τοπικά κοινωνικά φόρουμ (Della Porta & Mosca 2015: 253,254).

Στις μεγάλες ιταλικές πόλεις Μιλάνο, Ρώμη, το μέγεθος των πρώτων συναντήσεων με την συμμετοχή εκατοντάδων ομάδων και χιλιάδων ακτιβιστών, καθώς και μια κληρονομιά ισχυρών εσωτερικών συγκρούσεων, κατέστησαν την διαδικασία των φόρουμ, μη διαχειρίσιμη. Η διαχείριση κοινών χώρων συντονισμού και κινητοποίησης ήταν πράγματι ένα δύσκολο έργο (Della Porta & Mosca 2015: 261).

Αντίστοιχες διαφοροποιήσεις υπήρξαν και αλλού. Από το πρώτο ΠΚΦ στο Porto Alegre τόσο το I.C. αλλά περισσότερο το I.Y.C. (Διεθνές Συμβούλιο Νεολαίας), είχε εμπλακεί σε συγκρούσεις μεταξύ ακτιβιστών που ταυτιζόντουσαν ρητά με μία οριζόντια ταυτότητα και εκείνων που περιγράφονταν ως έχοντες μια πιο «κάθετη προσέγγιση» στη πολιτική (Wood, 2015: 309).

Σε σχέση με την οριζοντιότητα έχουν ειπωθεί διάφορες απόψεις, όπως για παράδειγμα ότι δεν πρόκειται απλά για ένα επίπεδο οργάνωσης με μη ιεραρχικές σχέσεις, στις οποίες οι άνθρωποι δεν λαμβάνουν αποφάσεις για τους άλλους, αλλά μια θετική λέξη που υπονοεί τη χρήση της άμεσης δημοκρατίας και την προσπάθεια συναίνεσης, διαδικασίες στις οποίες όλοι ακούγονται και νέες σχέσεις δημιουργούνται. Μια άλλη άποψη βλέπει στην οριζοντιότητα ως ένα νέο τρόπο συσχέτισης βασισμένο στη συναισθηματική πολιτική και ενάντια στις επιπτώσεις

όλων των «-ισμών». Βέβαια η οριζοντιότητα δεν είναι ένα καινούριο οργανωτικό πρόταγμα. Για χρόνια ακτιβιστές και θεωρητικοί των κοινωνικών κινήματων μιλούσαν για τις μη ιεραρχικές προσεγγίσεις στην οργάνωση και την άμεση δημοκρατία. Αυτό που είναι καινούριο είναι η αντίληψη της οριζοντιότητας, ως ταυτότητας και στρατηγικής. Κι όταν μιλάμε για ταυτότητα εννοούμε τα όρια που χωρίζουν εμάς από τους άλλους (Wood, 2015: 305, 306).

Όταν το ΠΚΦ διοργανώθηκε στο Καράκας, η «οριζόντια» ταυτότητα του I.Y.C. στο Porto Alegre φάνηκε ότι δεν είχε «διαδοθεί» ιδιαίτερα, στο Καράκας. Οι διοργανωτές ήταν λιγότερο άνετοι με τα οριζόντια μοντέλα οργάνωσης. Επίσης η πολωμένη φύση και η επείγουσα ανάγκη γύρω από την υπεράσπιση της μπολιβαριανής επανάστασης από εσωτερικές και εξωτερικές απειλές, ενίσχυσε την απροθυμία συζήτησης για οριζόντιους τρόπους οργάνωσης. Ο γενικός διευθυντής του I.Y.C. Che Mergado υποστήριξε ότι: «Τώρα δεν είναι η ώρα να κάνουμε αλλαγές. Για να είμαι ειλικρινής μέσα στην οργάνωση του φόρουμ δεν υπάρχει οριζοντιότητα. Δεν υπάρχει. Και αυτή είναι μία ιστορική στιγμή στη χώρα. Δεν πρέπει να υπάρχει οριζοντιότητα.» Υπήρχε και μια δεύτερη ένσταση για την μη υιοθέτηση του οριζοντιασμού στο Καράκας και αυτό είχε να κάνει με το ότι στη δεκαετία `70 και `80, μη προοδευτικά κινήματα της μεσαίας τάξης, είχαν πειραματισθεί με μη ιεραρχικές μορφές οργάνωσης, ως κριτική απέναντι στα πολιτικά κόμματα (Wood, 2015: 315, 317).

Με βάση την εμπειρία του Καράκας, συμπεραίνεται ότι η οριζόντια ταυτότητα δεν ήταν αναπόφευκτα μέρος της διαδικασίας του κοινωνικού φόρουμ, ή ακόμα και του I.U.C. Αντιθέτως, η διάδοση και η χρήση της ως πολιτικής ταυτότητας, περιορίζονταν από τους τρόπους με τους οποίους ένα τοπικό πλαίσιο επέτρεπε στους ακτιβιστές του να συζητούν για το νόημα και την χρήση της (Wood, 2015: 319).

Για κάποιους ερευνητές η διάχυση εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία κατά την οποία μία οριοθετημένη καινοτομία μεταδίδεται, λαμβάνεται και υιοθετείται σε μια γραμμική διαδικασία. Για κάποιους άλλους, η διάχυση των πολιτικών πρακτικών, είναι μια συνεχής κοινωνική διαδικασία. Πράγματι, για την ενσωμάτωση μια νέας πολιτικής ιδέας, θα πρέπει να υπάρχει η ευκαιρία συμμετοχής και διαβούλευσης στους πιθανούς υιοθετούντες. Η ενσωμάτωση μιας καινοτομίας σε έναν οργανισμό απαιτεί μια αμοιβαία προσαρμογή καινοτομίας και οργάνωσης. Η προσαρμογή

πρέπει να συμβεί επειδή η καινοτομία σχεδόν ποτέ δεν ταιριάζει απόλυτα στον οργανισμό στον οποίο πρόκειται να ενσωματωθεί. Έτσι, θα απαιτείται πάντα ένας δίκαιος βαθμός δημιουργικής δραστηριότητας, για να αποφευχθούν αποκλίσεις που συμβαίνουν μεταξύ της καινοτομίας και της οργάνωσης (Wood, 2015: 306-308).

Το παράδειγμα της Lilliput καθώς και το παράδειγμα του ΠΚΦ στο Καράκας, επιβεβαιώνουν ότι η διάχυση των οργανωτικών σχημάτων, τόσο από το κέντρο στην περιφέρεια, όσο και μέσα στο ίδιο το κέντρο, δεν αποτέλεσε μια απλή διαδικασία στη διαδρομή του ΠΚΦ (Wood, 2015: 319).

Απόψεις ακτιβιστών

και η σύνοψη μιας μικρής ερευνητικής προσπάθειας

Alicia Garza Αμερικανίδα ακτιβίστρια συνιδρυτής του διεθνούς κινήματος Black Lives Matter:

Το κίνημα πρέπει να παλεύει με διάφορες μορφές ηγεσίας που το βοηθούν να πετύχει τους στόχους του. Όταν μιλάμε για κοινωνική αλλαγή, το θέμα της ηγεσίας αποτελεί μια αμφισβητούμενη περιοχή. Ποιος είναι ηγέτης; Τί σημαίνει ηγέτης; Ποιες μορφές ηγεσίας επιτυγχάνουν καλύτερα τους στόχους; Αυτές οι ερωτήσεις δεν έχουν εύκολες απαντήσεις. Όσο για μένα, με ελκύουν μορφές ηγεσίας που είναι θεμελιωμένες, αποτελεσματικές, που υιοθετούν τις καλύτερες από πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις, αφήνοντας πίσω τους αυτό που είναι προβληματικό. Όποια μορφή ηγεσίας και να υιοθετηθεί, θα πρέπει να είναι σκόπιμα βασισμένη σε μια στρατηγική για το πως φέρνει το κίνημά σας κοντά στους στόχους που ελπίζει να πετύχει.

Η αποκέντρωση της ηγεσίας, δεν είναι συνώνυμη με το να μην έχεις ηγέτες. Αποκέντρωση σημαίνει κατανομή της ηγεσίας σε ολόκληρο τον οργανισμό, και όχι συγκέντρωσή της σε ένα μέρος ή σε ένα άτομο ή ακόμα και σε λίγα άτομα.

Αντί να ισχυρίζονται ότι η ηγεσία δεν υπάρχει ή δεν είναι έγκυρη, τα κινήματα πρέπει να καθορίσουν ποιες μορφές ηγεσίας βοηθούν καλύτερα στην επίτευξη των στόχων που θέλουν να πετύχουν.

Από νωρίς το Black Lives Matters περιγράφηκε ως ένα «αποκεντρωμένο κίνημα χωρίς ηγέτη». Αυτές δεν είναι λέξεις που χρησιμοποιήσαμε για να

περιγράψουμε το δικό μας έργο, είναι περιγραφές που μας επισυνάπτονταν (Garza, 2020: 158-162).

Ο Roger Hallam είναι από τους ηγέτες της περιβαντολογικής ακτιβιστικής οργάνωσης Extinction Rebellion, με συμμετοχή στα ΠΚΦ και εκπροσώπηση σε 69 χώρες. Η εμπειρία του στην οργάνωση και δράση των κοινωνικών κινημάτων, μας δίνει τη δυνατότητα να αντλήσουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχέση με την οργάνωση.

Από το 1989 το οριζόντιο δόγμα κυριαρχεί στη ριζοσπαστική πολιτική. Κατά τη γνώμη μου, αυτός ήταν ο κύριος λόγος της αποτυχίας της ριζοσπαστικής πολιτικής, λόγω της αδυναμίας της να δημιουργήσει σχηματισμούς υλικής ισχύος ικανούς να παρουσιάσουν μια υλική απειλή για το νεοφιλελεύθερο σύστημα. Ο οριζόντιος χαρακτήρας είναι μέρος της νεοφιλελεύθερης οικοδόμησης της κοινωνίας, η οποία επιτρέπει στους ριζοσπαστικούς ανθρώπους να εκδηλώνουν απλώς την αντίθεσή τους, αλλά όχι να δημιουργούν καμία υλική αντιπολίτευση.

.....Η αποτελεσματική κινητοποίηση πρέπει πραγματικά να βασίζεται σε συνεδριάσεις και σε πλαίσια κινητοποίησης πρόσωπο με πρόσωπο, όπως δημόσιες συναντήσεις και συνελεύσεις ανθρώπων, και τα παρόμοια, όπου μπορείτε να επιτρέψετε στους ανθρώπους να συμμετέχουν σε ενεργό λόγο, ο οποίος είναι ο πρωταρχικός μηχανισμός προσωπικής ενδυνάμωσης και, κατόπιν, στην ελεύθερη συμμετοχή ανθρώπων στο στάδιο των ΤΠΕ (Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας).

Η άποψή μου είναι ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επενεργούν σαν ηρωίνη στις διαδικασίες κινητοποίησης, με άλλα λόγια, έχουμε ένα γρήγορο «ανέβασμα» και στη συνέχεια μια γρήγορη κατάρρευση. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης υπονομεύουν την ικανότητα δημιουργίας αποτελεσματικής ιεραρχικής οργάνωσης που θα διατηρήσει την υλική αντίσταση στο νεοφιλελεύθερο κράτος. Αυτό που κάνουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ότι δημιουργούν πολύ γρήγορες κινητοποιήσεις και στη συνέχεια διευκολύνουν την πολύ γρήγορη κατάρρευση, επειδή μπορούν να είναι πολύ καλά μόνο στη δημιουργία δράσης. Δεν είναι καλά στη δημιουργία δομών λήψης αποφάσεων. Υπονομεύουν τις δομές λήψης αποφάσεων, επειδή υπερφορτώνουν τους ανθρώπους με πληροφορίες και επίσης ευνοούν εξωτερικές φωνές που είναι συνήθως καταστροφικές....(Hallam, 2021: 4-6).

Ο Stiaan van der Merwe είναι μέλος της εκστρατείας Palestine Solidarity Campaign στη Νότια Αφρική. Ήταν μέλος της Ομάδας WSF 2022 της Karibu, στο τελευταίο ΠΚΦ στο Μεξικό, το 2022.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ έχει χρησιμεύσει ως ανοιχτός χώρος συνάντησης για κοινωνικά κινήματα, δίκτυα, ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που στοχεύουν στην οικοδόμηση εναλλακτικών στον νεοφιλελευθερισμό και που αντιτίθενται σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από την πατριαρχία, κεφάλαιο, αποικισμό και ιμπεριαλισμό. Το ενδιαφέρον και η δέσμευση για το WSF έχουν πρόσφατα μειωθεί δραματικά, ωστόσο, αφήνοντας πολλούς ακτιβιστές να αναρωτιούνται εάν το WSF εξακολουθεί να έχει τη σημασία για τα κοινωνικά κινήματα που είχε κάποτε.

Η τελική δήλωση ήταν διαθέσιμη μόνο στα ισπανικά. Με μια πρώτη ματιά (της μετάφρασης στα αγγλικά της Google) η δήλωση φαίνεται να μην εμπνέει, χωρίς νέες προοδευτικά προκλητικές αναλύσεις περιβάλλοντος. Ουσιαστικά φαίνεται να έχει ανακατασκευαστεί αλλά ενημερωμένες αναλύσεις και συναισθήματα από προηγούμενα WSF. Και στην καλύτερη περίπτωση, παρέχει ασαφείς, αφηρημένες και γενικές ιδέες για τη μελλοντική πορεία. Ίσως δυστυχώς, η δήλωση μπορεί εξίσου να είναι συμπτωματική ακόμη και των θανατηφόρων στρατηγικών, οργανωτικών, διαχειριστικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το WSF και επομένως ίσως επίσης ενδεικτικό του αμφίβολου μέλλοντος του ίδιου του WSF.

Πώς πρέπει να αντιμετωπίσει και να ανταποκριθεί η κοινωνία των πολιτών σε αυτόν τον παγκόσμιο και ιστορικά άγνωστο, άγνωστο και αβέβαιο κόσμο; Ποιοι τύποι αλλαγής, θεραπείας και φροντίδας απαιτούνται αυτή τη στιγμή; Ποιοι και τι πρέπει να γίνουμε εμείς και οι οργανώσεις μας για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τις προκλήσεις μας; Ποιο επίπεδο και/ή τύποι συλλογικής συνείδησης, νοοτροπίες, πνευματικότητα, σοφία, πρακτική σκέψη και συγκεκριμένες ενέργειες απαιτούνται;

Γνωρίζουμε ότι δεν μπορούμε να κάνουμε τα ίδια πράγματα ξανά και ξανά και να περιμένουμε διαφορετικά αποτελέσματα. Γνωρίζουμε επίσης το επίπεδο συνείδησης που δημιούργησε προβλήματα δεν μπορεί να το λύσει. Η προοδευτική κοινωνία των πολιτών δεν είναι επίσης ακούσια μέρος του προβλήματος; (Merve, 2022: 1,4,5).

Παρότι η ερευνητική μέθοδος της εργασίας είναι βιβλιογραφικού χαρακτήρα, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η καταγραφή απόψεων ακτιβιστών του κινήματος που είχαν ενεργή συμμετοχή στις διαδικασίες των φόρουμ. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η αναφορά των δηλώσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω από επιφανή στελέχη κοινωνικών κινημάτων. Στο ίδιο μήκος επιχειρήθηκε μια αποτύπωση άποψης από εγχώρια στελέχη που είχαν ή έχουν ενεργή συμμετοχή σε κοινωνικές δράσεις. Δημιουργήθηκε έτσι ένα ερωτηματολόγιο το οποίο απεστάλη σε 6 άτομα. Ο αριθμός δεν είναι σίγουρα ικανός για εξαγωγή καθοριστικών συμπερασμάτων, είναι όμως ενδεικτικός για την σημερινή εικόνα δρώντων που είχαν μια εμπλοκή στις διαδικασίες φόρουμ την προηγούμενη περίοδο. Η μικρή ποσότητα των συμμετεχόντων επιχειρείται να ξεπεραστεί από μια ποιότητα της προέλευσης του καθενός. Έτσι υπάρχουν απαντήσεις από ένα μέλος κομματικού φορέα, δυο μέλη οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, με ενεργό τότε ρόλο σε διοργανώσεις φόρουμ, έναν συνδικαλιστή, μιας ακτιβίστριας του φεμινισμού, έναν εκπρόσωπο οικολογικής ΜΚΟ. Το υπόδειγμα ερωτηματολογίου που απαντήσαν βρίσκεται ως παράρτημα IV στο τέλος της εργασίας.

Από την επεξεργασία των απαντήσεων διακρίνουμε ότι το σύνολο των ερωτηθέντων παραμένει ενεργό σε κάποιου είδους κοινωνικής δράσης (άρα όχι αποστρατευμένοι). Όλοι είχαν συμμετοχή σε κάποιο φόρουμ (παγκόσμιο ,ευρωπαϊκό, ελληνικό). Όλοι εκπροσωπούσαν κάποιον οργανισμό, που είχε μάλιστα και μια κάποιο βαθμού εμπλοκή στην διοργάνωση. Το σύνολο των ερωτηθέντων είχε παρακολουθήσει συζητήσεις στα πλαίσια των φόρουμ που συμμετείχε. Θεωρήθηκε φυσιολογικό από την πλειοψηφία, εκτός από έναν, να υπάρχει ένα προεδρείο που διεύθυνε την συζήτηση και υπάρχει ένα ενδιαφέρον στην απάντηση ότι δεν με απασχόλησε τότε, αλλά σήμερα ναι. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι δεν υπήρχε πλειοψηφική γνώση για την ύπαρξη του Διεθνούς Συμβουλίου. Δύο στους έξι γνώριζαν για την διοργάνωση ΠΚΦ στο Μεξικό το 2022 και επίσης 2 (ο εκπρόσωπος της ΜΚΟ και ο συνδικαλιστής) στους 6, συνεχίζουν να παρακολουθούν τις σύγχρονες δραστηριότητες του ΠΚΦ.

Συμπεράσματα

Για πολλούς μελετητές τα κοινωνικά κινήματα αποτελούν κάτι περισσότερο από μια υπό-περιοχή της επιστημονικής έρευνας. Η αυξημένη σημασία που δίνουν, προκύπτει από την διαπίστωση ότι πολλές εξελίξεις στο χώρο των κοινωνικών κινήματων, οδήγησαν σε αλλαγές παραδειγμάτων στο επιστημονικό επίπεδο. Ο Αλεξανδρόπουλος το εντόπιζε αυτό με βάση το παράδειγμα του φεμινιστικού κινήματος, όμως προκύπτει και από τις σύγχρονες προσπάθειες επιρροής των διεργασιών των κοινωνικών κινήματων στην οργανωσιακή θεωρία των επιχειρήσεων (Αλεξανδρόπουλος, 1995: 87).

Ο Λούκατς υποστηρίζει στο κλείσιμο του βιβλίου του «*Ιστορία και ταξική συνείδηση*», πως η οργάνωση είναι η μορφή της διαμεσολάβησης ανάμεσα σε θεωρία και πράξη. Είναι μια διαμεσολάβηση που δεν λειτουργεί απλώς με γραμμικό τρόπο, με την έννοια της λέξης που ενσαρκώνεται σε μία κίνηση από την ιδέα, στο πρόγραμμα, στην οργάνωση, αντίθετα αυτή η διαμεσολάβηση αντεπιδρά σε αυτό που εκκινεί. Μόνο μια ανάλυση που θα προσανατολιζόταν προς την οργάνωση, μπορεί να κάνει δυνατή μια γνήσια κριτική της θεωρίας από την οπτική της πρακτικής (Λούκατς, 1975: 388).

Ο Tilly πολύ σωστά επισημαίνει, πως ούτε τα ευφυή πλήθη, ούτε τα χαλαρής διασύνδεσης δίκτυα, έχουν την ικανότητα για επίμονη πολιτική δουλειά υπέρ ενός προγράμματος. Μια ικανότητα που στους προηγούμενους αιώνες αποδείχθηκε απαραίτητη για τα ρεπερτόρια των κοινωνικών κινήματων. Πολύ σωστά επίσης, εντοπίζει πως μια γρήγορη κινητοποίηση εκατομμυρίων αντιπάλων της πολιτικής του Π.Ο.Ε. ή των Macdonalds μπορεί να παρακινεί τους αποδέκτες των διαμαρτυριών να βελτιώσουν τις δημόσιες σχέσεις τους και να ενισχύσουν την περίμετρό τους, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι εισακούγεται περισσότερο η φωνή των απλών ανθρώπων (Tilly, 2007: 279).

Ο Tilly αποδεχόμενος πλήρως τους προβληματισμούς του Ινδού αναλυτή-ακτιβιστή Νέερα Τσαντχόουλ, ότι οι ηγεσίες πολλών οργανώσεων της παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών, φαίνεται ότι έχουν αυτοδιορισθεί και δεν είναι υπόλογες στα μέλη τους, πολλά από τα οποία εξαντλούν τον ακτιβισμό τους προσυπογράφοντας τα συλλογικά αιτήματα που κυκλοφορούν μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Να σημειωθεί επίσης ότι ενώ βλέπουμε τεράστια πλήθη στις διαδηλώσεις κατά Π.Ο.Ε. ή

σε εναλλακτικά φόρα όπως το παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ, στο μεσοδιάστημα αυτών των συμβάντων η δραστηριότητα ασκείται από έναν κεντρικό πυρήνα Μ.Κ.Ο. Στους διαδηλωτές κοινοποιείται ένας πολιτικός προγραμματισμός και μια ημερήσια διάταξη, που είναι ενδεχόμενο να έχουν διαμορφωθεί αλλού. Κάτι τέτοιο μόλις και μετά βίας είναι δημοκρατικό ή και πολιτικό ακόμη, μπορεί επίσης να μυρίζει γραφειοκρατική διαχείριση των συμμετοχικών γεγονότων. Μπορεί ακόμη να καταστήσει τους πολίτες καταναλωτές επιλογών που έχουν γίνει κάπου αλλού (Tilly, 2007: 280).

Υπάρχει η άποψη πως οι οργανωτικές πρακτικές που προέκυψαν από το ουτοπικό γνωστικό πρίσμα, υπήρξαν αδιαφοροποιήτα θνησιγενείς ή ατελέσφορες με τεράστιο συμβολικό και υλικό κόστος. Ωστόσο, πάνω και μέσα από τις αδυναμίες των οργανωτικών πρακτικών του ουτοπικού γνωστικού πρίσματος, μας έχει δοθεί η δυνατότητα ερευνητικών κρίσεων και προτάσεων, καθώς προέκυψαν από τη ζωντανή εμπειρία. Μέσα από αυτή τη ματιά μπορούμε να διακρίνουμε και μια προσπάθεια απολιτικοποίησης των οργανωτικών πρακτικών των κοινωνικών κινήματων (Σεφεριάδης, 2014β: 385).

Η δημιουργική μεταφορά γνωστών αλλά απολίτικων μοντέλων οργάνωσης στην πολιτική, επέτρεψε σε σχετικά μειονεκτούσες ομάδες να κινητοποιηθούν με εκπληκτικούς και καινοτόμους τρόπους, κερδίζοντας πλεονεκτήματα έστω και προσωρινά. Οι επιλογές της οργανωτικής μορφής ήταν ταυτόχρονα οχήματα κινητοποίησης και σήματα ταυτότητας προς τους αντιπάλους και τους πιθανούς εταίρους του συνασπισμού ή «εθιμοτυπίες» για συλλογική δράση (Clemens & Minkoff, 2004: 158,159).

Από τα νέα κοινωνικά κινήματα λείπει η θεωρία. Αυτό έχει ως συνέπεια την έλλειψη δυνατότητας ελέγχου των διαχωρισμών στους οποίους καταγράφονται οι παρατηρήσεις τους. Εξ' αυτού βρίσκει κανείς κυρίως μια πολύ απλή και συγκεκριμένη σταθερότητα-εμμονή σε στόχους και αιτήματα, έναν ανάλογο διαχωρισμό οπαδών και αντιπάλων και μια ανάλογη ηθική αξιολόγηση (Niklas, 1990: 31).

Υπάρχει πιθανώς μια εσωτερική συνάρτηση μεταξύ των σημαντικών ελλειμμάτων αυτοπεριγραφής της σύγχρονης κοινωνίας και της δομικής μορφής του συστήματος κοινωνικό κίνημα. Ως θέση για περιγραφές της κοινωνίας στη κοινωνία, διαφοροποιείται το κίνημα από αυτήν. Προσπαθεί να επιδράσει πάνω της σαν τάχα

αυτό να συνέβαινε απ'έξω. Αυτό το παράδοξο παράγει την αστάθεια της θέσης της παρατήρησης και η δυναμική του κινήματος έχει σχέση με αυτό, χωρίς όμως να το γνωρίζει. (Niklas, 1990: 32).

Σήμερα η οργανωτική αναζήτηση μοιάζει να είναι αποσυνδεδεμένη από κάποιο πολιτικό στόχο. Απασχολεί ο νόμος του Μίχελς, και σε πιο επίπεδο; Και γιατί άλλωστε μια επαγγελματοποιημένη κατ'επιλογή οργάνωση του κοινωνικού κινήματος να έχει τέτοιες αναζητήσεις; Η οργάνωση με βάση την πειθαρχία της παραγωγής, στόχευε στην ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης. Η απειθαρχία της ευέλικτης εξειδίκευσης δεν μοιάζει να έχει αντίστοιχες στοχεύσεις.

Ακόμα και η διάθεση κάποιου να δει τις οργανωτικές εξελίξεις στα κοινωνικά κινήματα ως μια επικράτηση της αναρχικής οργανωτικής αντίληψης (έχει περιγραφεί ότι ο μεταναρχισμός χαρακτηρίζει τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα), έρχεται το βιβλίο του Bookchin «*Κοινωνικός αναρχισμός ή lifestyle αναρχισμός: ένα αγεφύρωτο χάσμα*», όπου προσδιορίζει τον lifestyle αναρχισμό ως μια βασικά απολίτικη και αντιοργανωτική αφοσίωση στη φαντασία, την επιθυμία και την έκσταση, μια όλο και πιο εσωστρεφή εμμονή με την καθημερινότητα, ένα είδος ναρκισσιστικού αναρχισμού, που είναι κοινωνικά ακίνδυνος, μια βαλβίδα εκτόνωσης της κοινωνικής δυσφορίας απέναντι στην κυρίαρχη τάξη, ένας αναρχισμός που απομακρύνεται από έναν μεστό νοήματος κοινωνικό ακτιβισμό, και μια προσηλωμένη αφοσίωση σε διαρκή και δημιουργικά προτάγματα (Σούζας, 2015: 38).

Εντοπίζεται επίσης μια προσπάθεια συνδυαστικού επηρεασμού της μελέτης των κοινωνικών κινήματων, με αυτήν των οργανωτικών σπουδών, η οποία έχει προέλθει κυρίως από θεωρίες που κατασκευάστηκαν για την ανάλυση επιχειρηματικών οργανώσεων και για το πως αυτές επηρεάστηκαν από αλληλεπιδράσεις με επίσημες και ανεπίσημες οργανώσεις των κοινωνικών κινήματων. Η ηγεμονική οργανωσιακή θεωρητική προσέγγιση, στοχεύει στην δημιουργία ενός θεωρητικού μοντέλου που θα εφαρμοστεί στα κοινωνικά κινήματα, ως παθητικό αντικείμενο. Η οπτική αυτή θα οδηγήσει την οργανωσιακή θεωρία σε μια αγνόηση διαδικασιών οργάνωσης που προέρχεται από τα κάτω (Misoczky, Camara & Böhm, 2017: 250).

Πως μπορεί μια θεωρία που περιστράφηκε γύρω από τις καπιταλιστικές οργανώσεις στη Β. Αμερική τον περασμένο αιώνα, να χρησιμοποιηθεί για να εξηγήσει

τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα, πολλά από τα οποία είναι αντικαπιταλιστικά και σε διαφορετικά πλαίσια; Η διαδικασία σύνδεσης των δύο πειθαρχιών θέλει να χρησιμοποιήσει τις πρακτικές των κοινωνικών κινήματων ώστε να προταθούν μοντέλα και μέσα διαχείρισης, ομογενοποιώντας τα κοινωνικά κινήματα με τις επιχειρήσεις, μέσα από την κοινή ετικέτα «οργανισμοί». Ιδεολογικό υπόβαθρο αυτής της ηγεμονικής προσέγγισης αποτελεί σίγουρα η φιλελεύθερη ιδεολογία (Misoczky, Camara & Böhm, 2017: 251).

Δημιουργείται έτσι μια επιστημονική πρακτική η οποία χαρακτηρίζεται από ένα ταυτολογικό κίνημα, στο οποίο ο ερευνητής κατανοεί τις κοινωνικές διαδικασίες μέσω του δικού του συστήματος πεποιθήσεων, ιδεολογικών συντεταγμένων, αναζητώντας κανονικότητες και πρότυπα συμπεριφοράς που ταιριάζουν στις δικές του προϋποθέσεις. Στον πραγματικό κόσμο όμως, μπορούν να ανακαλυφθούν πληθώρα οργανωτικών πρακτικών, που για να γίνουν κατανοητές ο καλύτερος τρόπος θα ήταν να τις εντάξουμε μέσα στο πλαίσιο του αγώνα και του χώρου που αναπτύσσονται (Misoczky, Camara & Böhm, 2017: 251,252).

Ο Κανελλόπουλος σε ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο το 2008 σημειώνει πως μία σύμπλευση τόσο διαφορετικών συλλογικοτήτων, διαφορετικών και ως κοινωνικές κατηγορίες και ως εθνικές προελεύσεις, και ως πολιτικές και ιδεολογικές κατευθύνσεις, εξηγείται ακριβώς στη βάση ότι δεν πρόκειται μάλλον για συλλογικότητες, αλλά για επιμέρους αθροίσματα εξατομικευμένων δρώντων, που κάποτε αποφασίζουν να δράσουν από κοινού, χωρίς βέβαια αυτή η απόφαση να φέρει κάποια ιδιαίτερη ηθική δέσμευση για την τήρησή της, ούτε να συνεπάγεται τις περισσότερες φορές κάποιο πραγματικό κόστος σε περίπτωση που υπάρξουν αρνητικές συνέπειες, ούτε βέβαια η απόληξη σε κάποιο διεθνιστικό πολιτικό πρόγραμμα. Οι διεθνικές ΜΚΟ, τα νέα κοινωνικά κινήματα και το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, όπως τουλάχιστον εκφράζεται από τα κοινωνικά φόρουμ, μοιάζουν πολύ μεταξύ τους και δεν θα ήταν δόκιμο θεωρητικά από την μια να δαιμονοποιούνται οι ΜΚΟ και από την άλλη να εξιδανικεύονται τα κοινωνικά κινήματα που και οι ίδιες παράγουν (Κανελλόπουλος, 2008: 17).

Τα ζητήματα της δημοκρατίας διακρίνονται στον πολιτικό λόγο που εκπέμπουν πολλές κινηματικές οργανώσεις, τόσο όσον αφορά στην κριτική της λειτουργίας των υφιστάμενων θεσμικών διακανονισμών όσο και ως υπόδειγμα

εσωτερικής λειτουργίας. Η σχέση ανάμεσα στα δύο είναι άμεση και σημαίνουσα. Η άσκηση ελλιπούς ή περιορισμένης συνάφειας κριτικής στη σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία, προετοιμάζει το έδαφος για εξίσου ανεπαρκείς εσωτερικές συζητήσεις, και το αντίστροφο, η εσωτερική λειτουργία των κινηματικών οργανώσεων υπονομεύει την αξιοπιστία της κριτικής που τα κινήματα ασκούν στην αστική δημοκρατία, αν όχι άμεσα, μεσομακροπρόθεσμα (Σεφεριάδης, 2014β: 387,388).

Το παγκόσμιο κοινωνικό φόρουμ πειραματίστηκε με συλλογικά συμμετοχικά μοντέλα δημοκρατίας, τόσο ως προς τον εσωτερικό τρόπο λήψης των αποφάσεων, όσο και ως προς τις διαδράσεις τους με τους πολιτικούς θεσμούς. Ωστόσο (παραδέχονται οι Dellarorta και Diani), όπως συμβαίνει και με άλλες μορφές εφαρμοσμένης δημοκρατίας, η πρακτική λειτουργία αυτών των οργανωτικών μορφών, απείχε πολύ από την τελειότητα. Μη δομημένες συνελεύσεις έτειναν να κυριαρχούνται από μικρές οργανωμένες μειοψηφίες, οι οποίες συχνά εκμεταλλεύονταν στρατηγικά την αδυναμία της άμεσης δημοκρατίας, ασκώντας ανοιχτή χειραγώγηση, οι πόροι ομιλίας δεν διανεμόνταν καθόλου ισότιμα, οι πλέον στρατευμένοι ή καλύτερα οργανωμένοι έλεγχαν το βήμα. Τα συναινετικά μοντέλα που αναπτύχθηκαν, σε αντίθεση με την τυραννία των οργανωμένων μειονοτήτων, είχαν και αυτά τα δικά τους προβλήματα που οδηγούσαν σε ατέρμονες και μπλοκαρισμένες διαδικασίες, για να καταλήξουν ότι οι κινηματικές οργανώσεις τείνουν να μοιάζουν όλο και πιο πολύ είτε με ομάδες λόμπι, με μισθωτό επαγγελματικό προσωπικό, είτε με εμπορικές εταιρίες που εστιάζουν στην αποτελεσματικότητα της αγοράς, είτε ως εθελοντικές οργανώσεις που προσφέρουν υπηρεσίες, πολλές φορές ως υπερβολάβοι του δημοσίου (Della Porta & Diani, 2010: 417,418).

Αν και το Π.Κ.Φ. κατάφερε να γίνει σημείο αναφοράς ενός ευρέως τμήματος παγκόσμιων προοδευτικών ακτιβιστών, με την πάροδο των ετών οι συζητήσεις γύρω από την δυναμική της εξουσίας στον ανοικτό χώρο και τα διάφορα σθένα μεταξύ των συμμάχων εντός αυτού, έκαναν το έργο του λιγότερο αποτελεσματικό από ότι ήλπιζαν οι ακτιβιστές του (Caruso, 2017: 510).

Προφητικά ο Tarrow έγραφε ότι η έννοια «κίνημα των κινήματων», δημιουργεί μια ευφορία μεταξύ των δρώντων που εκτιμούν την αυτονομία, αλλά χωρίς τους μηχανισμούς επαφής με την βάση οι διοργανωτές μπορεί να δουν τους

οπαδούς τους να απομακρύνονται σταδιακά, προς διάφορες κατευθύνσεις (Tarrow, 2011: 139).

Η καινοτομία του ανοικτού χώρου και η ιστορικότητα της συμβολής του ως αρχές και αξίες, έχουν μια εσωτερική συνοχή προερχόμενη από στοχαστικές διατυπώσεις, όμως όπως και οι πρακτικές των ακτιβιστών, είναι «ακατάστατες». Τέτοια ακατάστατα πλαίσια δημιουργούν μια δυναμική αλλαγής που εξελίσσεται με σπασμωδική και όχι γραμμική πρόοδο. Παράλληλα η εξουσία επηρεάζει τους ακτιβιστές με διαφορετικούς τρόπους, κάνοντας και το διακύβευμα, αλλά και τις αλλαγές τελείως διαφορετικές. Είναι αυτές οι διαφορές που μεταφράζονται σε συγκρουσιακές προσεγγίσεις στη δράση ή την απόσυρση, και που οδηγούν σε διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την στρατηγική και την οργάνωση. Το μέγεθος και η επιτυχία έκαναν τους ακτιβιστές να αγνοούν αυτές τις δυσκολίες. Μορφές άρνησης που εμφανίστηκαν, προκάλεσαν απογοητεύσεις και απόσυρση μεταξύ των ακτιβιστών, και για ορισμένους την τελική αποτυχία του έργου του Π.Κ.Φ. στην τρέχουσα μορφή του. Οι μετασχηματιστικές καινοτομίες επηρεάζουν τις οργανωτικές μορφές μέσω των οποίων διεξάγεται το έργο, όταν αυτές οι μορφές αποτυγχάνουν αναπτύσσονται νέες και η απογοήτευση μετατρέπεται πάλι σε δημιουργικότητα. Η βραδύτητα της μεθοδολογίας του ανοικτού χώρου αποτέλεσε αντικείμενο απογοήτευσης μεταξύ των ακτιβιστών. Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν από την στάση που κράτησαν κινηματικές οργανώσεις και ακτιβιστές των κινημάτων που προέκυψαν σε μια σειρά από χώρες μετά το 2008. Το Π.Κ.Φ. συνέιζε να διοργανώνει παγκόσμιες και περιφερειακές ή τοπικές εκδηλώσεις, ο παγκόσμιος ακτιβισμός όμως έρεε σε διαφορετικούς χώρους. (Caruso, 2017: 513-515).

Επιβεβαιώνοντας έτσι με έναν τρόπο τον Piven ότι η εξέγερση είναι βραχύβια, μόλις ο κόσμος φύγει από του δρόμους οι περισσότερες οργανώσεις ξεθωριάζουν και οι λίγες που επιβιώνουν, είναι επειδή γίνονται χρήσιμες σε αυτούς που ελέγχουν τους πόρους και ο λόγος αυτών των οργανώσεων έχει εγκαταλείψει την αντιπολιτευτική λογική. Το πιο σημαντικό είναι ότι προσπαθώντας να κάνουν αυτό που δεν μπορούν να κάνουν οι διοργανωτές, αποτυγχάνουν να κάνουν και αυτό που μπορούν (Piven & Cloward, 1978: xxi).

Ερχόμαστε λοιπόν μπροστά στα συμπεράσματα του εμπνευστή της μεταδημοκρατίας, που θεωρώ ότι έχουν ιδιαίτερη αξία ως επιμύθιο. Η δημοκρατία

ευδοκιμεί όταν η μάζα των απλών πολιτών συμμετέχει ενεργά μέσα από διάλογο και αυτόνομες οργανώσεις, στη διαμόρφωση της ατζέντας της δημόσια ζωής. Αυτή η αντίληψη δημοκρατίας είναι αισιόδοξη και φιλόδοξη, γιατί ένας μεγάλος αριθμός ατόμων προσδοκά να συμμετέχει ενεργά στον πολιτικό διάλογο. Πρόκειται για ένα ιδεατό πρότυπο, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί απόλυτα, αλλά όπως όλα τα ανέφικτα ιδεώδη, ορίζει έναν στόχο και είναι σημαντικό να ορίζουμε και να αξιολογούμε την συμπεριφορά μας με μέτρο μια ιδανική κατάσταση, παρά με την συνήθη πρακτική των προσαρμογών προς τα κάτω, το «εφικτό» να θυσιάζει το «ιδανικό» (Κράουτς, 2006: 57). Από την άλλη πλευρά είναι γεγονός ότι εφόσον η μαζική κινητοποίηση είναι δύσκολο να διατηρηθεί επί μακρόν σε υψηλά επίπεδα, η σταδιακή φθορά των δημοκρατικών στιγμών, θεωρείται αναπόφευκτη, με εξαίρεση περιόδους κρίσεων που προκαλούν νέα κινητοποίηση και περιόδους ανάδυσης νέων ταυτοτήτων (Κράουτς, 2006: 67). Όπως έχει επισημανθεί, τα κοινωνικά κινήματα συμβάλλουν στον εκδημοκρατισμό. Θα πρέπει όμως να γίνει ένας διαχωρισμός, ανάμεσα στις εκστρατείες που έχουν ουσιαστική πολιτική ατζέντα και σε όσες αντιμετωπίζουν τα επιμέρους προβλήματα με την δική τους δράση και παραμερίζοντας την πολιτική. Η απομάκρυνση όμως των ατόμων από την πολιτική, δεν μπορεί να εκληφθεί ως ένδειξη της υγείας της δημοκρατίας που είναι εξ' ορισμού πολιτική. Όσοι πιστεύουν ότι ο αποτελεσματικότερος τρόπος για να προωθηθούν θέματα όπως η υγιεινή διατροφή, είναι η δημιουργία μιας ειδικής οργάνωσης που θα προσπαθήσει να επηρεάσει την κυβέρνηση πέρα από τα κόμματα και τις εκλογικές διαμάχες, πρέπει να θυμούνται ότι οι βιομηχανίες τροφίμων και οι χημικές βιομηχανίες έχουν να αντιπαρατάξουν φρεγάτες στις βαρκούλες τους. Μια φιλελεύθερη κοινωνία μπορεί να εξασφαλίζει σε οργανώσεις, την δυνατότητα να διοργανώνουν εκστρατείες και πολιτικές κινητοποιήσεις. Το φιλελεύθερο αυτό στοιχείο όμως, δεν μεταφράζεται αυτόματα σε μια εύρωστη δημοκρατία. Και έρχεται ο κρίσιμος προβληματισμός που εμπλέκεται και με τα οργανωτικά ζητήματα του κινήματος (Κράουτς, 2006: 75).

Διαγράψαμε λοιπόν έναν κύκλο και επιστρέψαμε στο σημείο που βρισκόμασταν στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν οι δημοκρατικοί αγωνιστές της ισότητας προσπαθούσαν να κερδίσουν την υποστήριξη των πολιτικών ηγεσιών των διαφόρων κομμάτων και δεν είχαν ένα δικό τους κόμμα για να τους εκφράζει; Η

απάντηση είναι όχι. Και αυτό γιατί βρισκόμαστε σε παραβολική και όχι κυκλική τροχιά. Έχουμε φτάσει σε ένα νέο σημείο στην ιστορία και κουβαλάμε πίσω μας μια παράδοση οργανωτικής δραστηριότητας και πολιτικών επιτυχιών, που δεν πρέπει να μείνει ανεκμετάλλευτη. Τα αμφίσημα και επαμφοτερίζοντα χαρακτηριστικά της κατάστασης που ζούμε σήμερα οδηγούν στην εξαγωγή φαινομενικά αντιφατικών διδαγμάτων: α) Προσοχή στις δυνατότητες των νέων κινημάτων, που ίσως δεν γίνονται άμεσα φανερές, μπορούν όμως να αναδείξουν τα κινήματα αυτά σε φορείς της μελλοντικής αναγέννησης της δημοκρατίας. β) Χρήση των διαύλων των παλιών και νέων πολιτικών οργανώσεων, γιατί η μεταδημοκρατική πολιτική λειτουργεί μέσω τέτοιων διαύλων γ) Συνεργασία με κριτική σκέψη και προϋποθέσεις κοινωνικών κινήματων με τα κόμματα, γιατί κανένα από τα μεταδημοκρατικά τους υποκατάστατα δεν μπορεί να προωθήσει εξίσου αποτελεσματικά, τις πολιτικές ισότητες (Κράουτς, 2006: 201).

Αντίστοιχο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο προβληματισμός του Κιουπκιολή πως αυτή η αρνητική σύναψη (οριζόντιοι, κάθετοι) μπορεί να επιτρέψει τη διηλεκτική αμφισβήτηση εκ των έδων, τόσο των κάθετων ιεραρχιών, των ομογενοποιήσεων και των αποκλεισμών, όσο και ενός παραλυτικού, ασυντόνιστου αυθορμητισμού, που συγκαλύπτει επίσης τις πιθανές δομές εξουσίας στα κυκλώματα δράσης του. Με την προϋπόθεση της αμοιβαίας διάβρωσης των δογματισμών, θα συντείνει ακόμα σε μια τακτική ευελιξία, που ανάλογα με τις συγκυρίες θα προκρίνει την συγκεντρωτική πειθαρχία ή την οριζόντια πράξη, τον προγραμματισμό ή την ανοιχτή εκδίπλωση της φαντασίας, τους αποκλεισμούς και την αντιπαράθεση ή την συμπερίληψη και τη νέα δημιουργία. Έτσι η μη σύνθεση, των αντιμαχόμενων πολιτικών στα πλαίσια ενός ενιαίου και διχασμένου πολιτικού υποκειμένου, μπορεί να λειτουργήσει ως πηγή αναστοχασμού, ανοιχτότητας και ενέργειας, για ένα εναλλακτικό σχέδιο ανατροπής, αρκεί οι αυτονομίστικες και συγκεντρωτικές τάσεις να συμβαδίζουν σε μια μετέωρη σχέση αμοιβαίας κριτικής και μερικής σύγκλησης. Ή όπως πιο εύστοχα προσδιορίζεται ως γονιμότερη λύση, προτείνει τη μη λύση μιας εκκρεμούς προσπάθειας διαζευκτικής σύζευξης των δυο λογικών στις πολιτικές κινήσεις της ριζοσπαστικής δημοκρατίας, με την διατήρηση της μεταξύ τους έντασης (Κιουπκιολής, 2011: 69).

Η οργανωτική πρακτική αποτελεί προϊόν μιας συνείδησης. Η βαθύτερη συνείδηση της κατάστασης οδηγεί τους ανθρώπους να συλλάβουν την ιστορική πραγματικότητα ως επιρρεπή σε μετασχηματισμό. Αυτή η κριτική συνείδηση οδηγεί στην έκφραση της κοινωνικής δυσαρέσκειας, δηλαδή σε μια κριτική παρέμβαση στην πραγματικότητα. Αυτή η κριτική παρέμβαση απαιτεί οργάνωση (Misoczky, Camara & Böhm: 2017: 254).

Διαφαίνεται πως οι διαφορές προσέγγισης στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων δεν είναι μόνο θεματικές-μεθοδολογικές (κινητοποίηση πόρων-ταυτότητας κλπ), αλλά έχουν και επιστημολογικές προεκτάσεις, καθώς ανακινούν το ζήτημα της σχέσης μεταξύ θεωρίας και γνωστικού αντικειμένου, που στην περίπτωση των κινημάτων είναι οι ίδιοι οι δρώντες. Διαπιστώνεται ότι η επιστημονική θεωρία στο συγκεκριμένο πεδίο επέλεξε να εγκαταλείψει την περιγραφική ουδετερότητα της, προς χάριν μιας κανονιστικά-γνωστικά θεμελιωμένης παρέμβασης στην κοινωνική συλλογική δράση, αναλαμβάνοντας έτσι το ρίσκο της υπαγωγής της θεωρίας στο κριτήριο του πράττειν (Αλεξανδρόπουλος, 1995: 112).

Παράρτημα 1

Ο Χάρτης Αρχών του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ

Η επιτροπή των βραζιλιάνικων οργανώσεων που συνέλαβαν την ιδέα και οργάνωσαν το 1ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε της Βραζιλίας, από τις 25 έως τις 30 Ιανουαρίου, αφού αξιολόγησε τα αποτελέσματα του Φόρουμ και τις προσδοκίες που δημιούργησε, έκρινε πως είναι αναγκαίο και θεμιτό να διαμορφωθεί ένας χάρτης αρχών, που να διασφαλίζει τη διάρκεια και να κατευθύνει τα επόμενα βήματα αυτής της πρωτοβουλίας. Παρότι οι αρχές αυτού του καταστατικού χάρτη –οι οποίες θα πρέπει να γίνονται σεβαστές από όλους όσοι επιθυμούν να πάρουν μέρος στη διαδικασία και να οργανώσουν νέες εκδοχές του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ– συμπυκνώνουν και εδραιώνουν τις αποφάσεις που οδήγησαν στην πραγματοποίηση του Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε και διασφάλισαν την επιτυχία του, εκτείνουν το εύρος των αποφάσεων αυτών, χαράζοντας κατευθυντήριες

γραμμές και προσανατολισμό.

1. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ είναι ένας ανοιχτός χώρος συνάντησης για αναστοχασμό, δημοκρατικό διάλογο, διατύπωση προτάσεων, ελεύθερη ανταλλαγή εμπειριών και διασύνδεση για αποτελεσματικές δράσεις ομάδων και κινημάτων της κοινωνίας των πολιτών που αντιτίθενται στον νεοφιλελευθερισμό και στην κυριαρχία του κόσμου από το κεφάλαιο και κάθε μορφή ιμπεριαλισμού, και είναι αφοσιωμένες στην οικοδόμηση μιας πλανητικής κοινωνίας που θα αποβλέπει στις γόνιμες σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, ανάμεσα στον άνθρωπο και τη Γη.
2. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε ήταν ένα γεγονός σε συγκεκριμένο χρόνο και χώρο. Στο εξής, με βάση τη διακηρυγμένη βεβαιότητα του Πόρτο Αλέγκρε ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», μετατρέπεται σε μόνιμη διαδικασία αναζήτησης και δημιουργίας εναλλακτικών δρόμων, η οποία δεν μπορεί να περιορίζεται στα συμβάντα που τη συνθέτουν.
3. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ αποτελεί παγκόσμια διαδικασία. Όλες οι συναντήσεις στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής έχουν διεθνή διάσταση.
4. Οι εναλλακτικές προτάσεις στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ βρίσκονται στον αντίποδα της παγκοσμιοποίησης που ελέγχεται από μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, όπως επίσης από κυβερνήσεις και διεθνείς θεσμούς που υπηρετούν τα συμφέροντα αυτών των εταιρειών. Είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να διασφαλίσουν ότι η παγκοσμιοποίηση με αλληλεγγύη θα επικρατήσει ως το νέο στάδιο της παγκόσμιας ιστορίας. Αυτού του είδους η παγκοσμιοποίηση θα σέβεται τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα όλων των πολιτών –αντρών και γυναικών– από όλα τα έθνη, καθώς και το περιβάλλον, και θα στηρίζεται σε δημοκρατικά διεθνή συστήματα και θεσμούς στην υπηρεσία της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ισότητας και της κυριαρχίας των λαών.
5. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ συγκεντρώνει και διασυνδέει μόνο οργανώσεις και κινήματα της κοινωνίας των πολιτών από όλες τις χώρες του κόσμου, αλλά δεν προτίθεται να αποτελέσει ένα σώμα που να αντιπροσωπεύει την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών.
6. Οι διαβουλεύσεις στις συναντήσεις του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ δεν γίνονται εκ μέρους του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ ως σώματος. Κανείς, επομένως, δεν εξουσιοδοτείται, εκ μέρους οποιασδήποτε εκδοχής του ΠΚΦ, να εκφέρει θέσεις ισχυριζόμενος ότι εκφράζουν το σύνολο των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες δεν θα καλούνται να παίρνουν αποφάσεις ως σώμα, είτε με ψηφοφορία είτε διά βοής, αναφορικά με διακηρύξεις ή αποφάσεις για δράσεις, οι οποίες θα δεσμεύουν το σύνολο ή την πλειοψηφία και θα θεωρούνται επίσημες θέσεις του Φόρουμ ως σώματος. Συνεπώς, το Φόρουμ δεν συνιστά τόπο εξουσίας, κομμάτι της οποίας οι συμμετέχοντες διεκδικούν στις συναντήσεις του, ούτε έχει στόχο να αποτελέσει τον μοναδικό τόπο όπου οι οργανώσεις και τα κινήματα διασυνδέονται και προγραμματίζουν δράσεις.

7. Παρ' όλα αυτά, οι οργανώσεις ή οι ομάδες οργανώσεων που συμμετέχουν στις συναντήσεις των Φόρουμ έχουν το δικαίωμα να διαβουλεύονται, κατά τη διάρκεια αυτών των συναντήσεων, για διακηρύξεις ή δράσεις που θα αποφασιστούν είτε μονομερώς είτε σε συνεργασία με άλλους συμμετέχοντες. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ αναλαμβάνει να διακινεί ευρέως τις αποφάσεις αυτές με τα μέσα που διαθέτει, χωρίς να τις καθοδηγεί, ιεραρχεί, λογοκρίνει ή περιορίζει, αλλά θεωρώντας τες πάντα αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων των οργανώσεων ή των ομάδων οργανώσεων που τις έλαβαν.
8. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ αποτελεί ένα πλαίσιο πλουραλιστικό, ετερόκλητο, μη ομολογιακό, μη κυβερνητικό, μη κομματικό, το οποίο, με αποκεντρωμένο τρόπο, συσχετίζει οργανώσεις και κινήματα που εμπλέκονται σε συνεκτικές δράσεις, από το τοπικό στο διεθνές επίπεδο, για να χτίσουν έναν άλλο κόσμο.
9. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ θα είναι πάντα ένας χώρος ανοιχτός στον πλουραλισμό και στην ποικιλία των δραστηριοτήτων και των τρόπων εμπλοκής των οργανώσεων και των κινήματων που αποφασίζουν να συμμετέχουν σε αυτό, καθώς και στην ποικιλία των φύλων, εθνοτήτων, πολιτισμών, γενεών και φυσικών δυνατοτήτων, με την προϋπόθεση ότι γίνονται σεβαστές οι Αρχές αυτού του Χάρτη. Δεν επιτρέπεται η συμμετοχή στο Φόρουμ κομματικών αντιπροσωπειών ή στρατιωτικών οργανώσεων. Οι αρχηγοί κρατών και τα μέλη νομοθετικών σωμάτων που αποδέχονται τις δεσμεύσεις αυτού του Χάρτη δύνανται να μετέχουν ως πρόσωπα.
10. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ αντιτίθεται σε κάθε ολοκληρωτική και υπεραπλουστευτική αντίληψη για την οικονομία, την ανάπτυξη και την ιστορία, καθώς και στη χρήση βίας ως μέσο για κοινωνικό έλεγχο από το κράτος. Σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πρακτικές της αληθινής συμμετοχικής δημοκρατίας, των ειρηνικών σχέσεων ισότητας και αλληλεγγύης ανάμεσα σε άτομα, εθνότητες, φύλα και λαούς. Καταδικάζει κάθε μορφή κυριαρχίας και υποταγής μεταξύ των ανθρώπων.
11. Ως χώρος δημοκρατικού διαλόγου, το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ αποτελεί κίνημα ιδεών που προωθεί τον στοχασμό και τη διαφανή διακίνηση των αποτελεσμάτων αυτού του στοχασμού, σε ζητήματα όπως οι μηχανισμοί και τα εργαλεία κυριαρχίας του κεφαλαίου, τα μέσα και οι δράσεις αντίστασης για την ανατροπή αυτής της κυριαρχίας, και οι εναλλακτικές προτάσεις για επίλυση των προβλημάτων αποκλεισμού και κοινωνικής ανισότητας, που η διαδικασία της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, με τον ρατσιστικό, σεξιστικό και οικολογικά καταστροφικό της χαρακτήρα δημιουργεί τόσο διεθνώς όσο και στο εσωτερικό των χωρών.
12. Ως πλαίσιο ανταλλαγής εμπειριών, το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ ενθαρρύνει την κατανόηση και την αμοιβαία αναγνώριση ανάμεσα στις οργανώσεις και τα κινήματα που συμμετέχουν σε αυτό. Δίνει ιδιαίτερη αξία στην ώσμωσή τους, και ειδικά στις προσπάθειες που γίνονται προκειμένου να στραφεί η οικονομική δραστηριότητα και η πολιτική δράση στην ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων, με σεβασμό στο

περιβάλλον, για τις τωρινές αλλά και τις μελλοντικές γενιές.

13. Ως πλαίσιο συσχέτισης, το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ επιδιώκει να ενδυναμώσει και να δημιουργήσει νέες εθνικές και διεθνείς διασυνδέσεις ανάμεσα σε οργανώσεις και κινήματα της κοινωνίας, οι οποίες –τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή– θα δώσουν ώθηση στη δυνατότητα για μη βίαιη κοινωνική αντίσταση ενάντια στην αυξανόμενη απανθρωποποίηση του κόσμου και στη βία του κράτους, και θα ενισχύσουν τα μέτρα εξανθρωπισμού που προωθούνται από τη δράση αυτών των κινήματων και οργανώσεων.

14. Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ είναι μια διαδικασία που ενθαρρύνει τις οργανώσεις και τα κινήματα που μετέχουν σε αυτό να διαρθρώνουν τις δράσεις τους από το τοπικό επίπεδο στο εθνικό και να επιδιώκουν ενεργή συμμετοχή στο διεθνές πλαίσιο ως πολίτες του κόσμου, καθώς και να εισάγουν στην παγκόσμια ατζέντα τις πρακτικές με τις οποίες πειραματίζονται για την οικοδόμηση ενός νέου κόσμου αλληλεγγύης. Η πρώτη εκδοχή αυτού του Χάρτη εγκρίθηκε και υιοθετήθηκε στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας στις 9 Απριλίου του 2001 από τις οργανώσεις που απαρτίζουν την Οργανωτική Επιτροπή του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ. Εγκρίθηκε με τροποποιήσεις από το Διεθνές Συμβούλιο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ στις 10 Ιουνίου του 2001.

Σάο Πάολο, 9 Απριλίου 2001

ABONG – Βραζιλιάνικη Ένωση Μη Κυβερνητικών

Οργανώσεις

ATTAC – Ένωση για τη Φορολογία των Χρηματοπιστωτικών

Συναλλαγών

για τη Βοήθεια των Πολιτών

CBJP – Βραζιλιάνικη Επιτροπή Δικαιοσύνης και Ειρήνης, Εθνική

Συμβούλιο Επισκόπων (CNBB)

CIVES - Βραζιλιάνικη Επιχειρηματική Ένωση για την Ιθαγένεια

CUT – Κεντρική Συνομοσπονδία Συνδικάτων

IBASE – Βραζιλιάνικο Ινστιτούτο Κοινωνικών και Οικονομικών

Μελετών

CJG – Κέντρο για την Παγκόσμια Δικαιοσύνη

MST – Μετακίνηση Ακτημόνων Αγροτών

.....

Παράρτημα 2
Διεθνές Συμβούλιο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ:
χαρακτήρας, αρμοδιότητες, σύνθεση και λειτουργία

Η πρώτη συνάντηση του Διεθνούς Συμβουλίου (Δ.Σ.) του ΠΚΦ πραγματοποιήθηκε από τις 9 έως τις 11 Ιουνίου 2001. Συζητήθηκαν και εγκρίθηκαν οι ακόλουθες διατάξεις αναφορικά με τον χαρακτήρα, τις αρμοδιότητες, τη σύνθεση και τη λειτουργία του:

1) Χαρακτήρας

Η δημιουργία του Δ.Σ. αντανακλά την αντίληψη για το ΠΚΦ ως μόνιμης μακροπρόθεσμης διαδικασίας, που στοχεύει στην οικοδόμηση ενός παγκόσμιου κινήματος για την εξεύρεση εναλλακτικών προτάσεων απέναντι στη νεοφιλελεύθερη σκέψη και την προώθηση μιας νέας κοινωνικής τάξης πραγμάτων, όπου θα προάγεται η συνύπαρξη και η επαφή πολλών και διαφορετικών προτάσεων.

Συνεπώς, το Δ.Σ. εγκαθιδρύεται ως μόνιμο σώμα που θα διασφαλίζει τη συνέχεια του ΠΚΦ πέραν του 2002, εδραιώνοντάς το σε παγκόσμιο επίπεδο. Το

Συμβούλιο θα διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στον καθορισμό πολιτικής, κατευθυντήριων γραμμών και στρατηγικών προσανατολισμών του ΠΚΦ. Οι εθνικές Οργανωτικές Επιτροπές θα οργανώνουν και θα διευκολύνουν τη διαδικασία συνεργαζόμενες στενά με το Δ.Σ.

Το Δ.Σ. πρέπει να είναι ένας χώρος διαρκούς ανοιχτού διαλόγου, καθώς και διασύνδεσης με άλλα κοινωνικά κινήματα και αγώνες. Δεν θα αποτελέσει αρχή με δομές εξουσίας και δεν θα έχει μηχανισμούς για τη ρύθμιση της εκπροσώπησης, ούτε θα διεξάγονται ψηφοφορίες. Παρόλο που η σύνθεση του Δ.Σ. πρέπει να είναι ισορροπημένη όσον αφορά τις γεωγραφικές περιοχές και τους τομείς δραστηριότητας, δεν θα συνθέτει μια γραφειοκρατική δομή που να ισχυρίζεται ότι αντιπροσωπεύει την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών. Η ισορροπημένη εκπροσώπηση του Δ.Σ. θα απορρέει από την ικανότητά του να μεταφέρει το ΠΚΦ σε παγκόσμιο επίπεδο, να του δώσει ρίζες, οργανικότητα και συνέχεια.

2) Αρμοδιότητες

Έχοντας ως κύριο στόχο την επέκταση και εδραίωση του ΠΚΦ, τα μέλη του Δ.Σ. αναλαμβάνουν τις ακόλουθες πολιτικές και επιχειρησιακές ευθύνες και αρμοδιότητες:

- να διαμορφώνουν στρατηγικές κατευθύνσεις για το ΠΚΦ
- να διατηρούν συνεχείς επαφές με τα διεθνή κινήματα, τις εκστρατείες, τις πρωτοβουλίες, τους αγώνες και με άλλα συναφή συμβάντα
- να φροντίζουν ώστε το ΠΚΦ να γίνει γνωστό στις χώρες και τις περιφέρειές τους, ενθαρρύνοντας την πλατιά συμμετοχή και τον διάλογο σε ζητήματα και προτάσεις που καθορίζονται από το ΠΚΦ
- να προωθούν και να υποστηρίζουν τις συναντήσεις του ΠΚΦ, να εντοπίζουν τις κατάλληλες τοποθεσίες για μελλοντικές διοργανώσεις και να προάγουν τη συμμετοχή
- να διασφαλίζουν τη συνεργασία ανάμεσα στα διάφορα Φόρουμ όσον αφορά την πολιτική, θεματική και επιχειρησιακή δράση τους
- να προωθούν και να υποστηρίζουν τη δημιουργία επιτροπών ΠΚΦ στις χώρες τους
- να εντοπίζουν θεματικούς άξονες, κατάλληλες μεθοδολογίες και ομιλητές, να μεριμνούν για το γενικό στήσιμο και την αρχιτεκτονική της διοργάνωσης (μαζί με τις Οργανωτικές Επιτροπές)
- να βρίσκουν χρηματοδότηση

3) Σύνθεση

Το Δ.Σ. αποτελείται από έναν βασικό πυρήνα όπου υφίστανται ακόμη περιφερειακές ανισοροπίες (ισχνή συμμετοχή από την Αφρική, την Ασία και τον αραβικό κόσμο), καθώς και ανισομερές εκπροσώπηση συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού (νέοι, μαύροι, μεταξύ άλλων), οι οποίες πρέπει να περιοριστούν. Το Συμβούλιο πιστεύει ότι η αντιμετώπιση του χάσματος αυτού και των ανισοροπιών πρέπει να ιδωθεί ως στόχος που θα επιτευχθεί με όρους διαβούλευσης ανάμεσα σε περιοχές και ομάδες, διαβούλευση για την οποία απαιτείται χρόνος. Το Δ.Σ. πρέπει να αξιολογεί προτάσεις για εισδοχή νέων μελών που να πηγάζουν από τις διαβουλεύσεις, και ακολούθως να επεκτείνει το εύρος των προσκλήσεων. Το Δ.Σ. πρέπει να πασχίσει προκειμένου να συγκεντρώνει χρήματα, ώστε να μην αποκλείονται από τη συμμετοχή δίκτυα λόγω έλλειψης πόρων. Οι ομάδες και οι οργανώσεις που προσκλήθηκαν στην

πρώτη συνάντηση αλλά δεν μπόρεσαν να παρευρεθούν, θα θεωρηθούν ασφαλώς μέλη του Δ.Σ.

Η σύνθεση του Δ.Σ. καθορίζεται σύμφωνα με τα ακόλουθα κριτήρια:

Σεβασμός και τήρηση των Αρχών του Καταστατικού Χάρτη

Γεωγραφική και περιφερειακή ισορροπία που να προάγει την ποικιλία και τη διαφορετικότητα

Ισομερής εκπροσώπηση όσον αφορά τους τομείς οργάνωσης: συνδικάτα, κοινωνικά κινήματα, ΜΚΟ κ.ά.

Συμμετοχή εκπροσώπων διεθνών και περιφερειακών δικτύων

Δέσμευση για τη συνέχιση της διαδικασίας του ΠΚΦ και για την ανάληψη των ευθυνών και αρμοδιοτήτων που αναφέρονται στο δεύτερο μέρος

Δεν υπάρχει προκαθορισμένος αριθμός μελών

Στους συμμετέχοντες περιλαμβάνονται εκπρόσωποι διεθνών και περιφερειακών φορέων και οργανώσεων, καθώς και διεθνών δικτύων και συντονιστικών σωμάτων

Υπάρχουν δύο τρόποι συμμετοχής στο Δ.Σ., με ίσα εγγυημένα δικαιώματα:

α) Μόνιμα μέλη

β) Περιστασιακοί καλεσμένοι και παρατηρητές: μη μέλη η συμμετοχή των οποίων θεωρείται σημαντική, είτε λόγω του ρόλου τους στη διεθνή κατάσταση σε κάποια δεδομένη στιγμή είτε για λόγους που σχετίζονται με την οργανωτική δυναμική του ΠΚΦ.

4) Λειτουργία

Το Δ.Σ. αποτελεί ένα δυναμικό σώμα που αντανακλά τις πρωτοβουλίες της κοινωνίας. Ως τέτοιο, κάθε μέλος του θα συνεισφέρει ανάλογα με τις δραστηριότητές του, και θα πρέπει να ξεκαθαρίσει τις δεσμεύσεις του αναφορικά με τη λειτουργία του Συμβουλίου. Σε αυτό το πλαίσιο, στη διάρκεια της συνάντησης, κατατέθηκε πρόταση για δημιουργία ομάδων εργασίας για συντονισμό των δραστηριοτήτων των μελών.

Οι προσπάθειες για εξεύρεση χρηματοδότησης πρέπει να ξεκινήσουν το συντομότερο δυνατό. Η δημιουργία μηχανισμών κινητοποίησης και επικοινωνίας αποτελεί επίσης μια πιεστική ανάγκη και πρέπει να υλοποιηθεί γρήγορα ώστε να διευκολύνει τον συντονισμό ανάμεσα στα μέλη, καθώς και ανάμεσα στο Δ.Σ. και τις Οργανωτικές Επιτροπές του ΠΚΦ του 2002.

Για να διασφαλιστεί η δυναμική λειτουργία του Δ.Σ., τα μέλη πρέπει να ορίσουν έναν εκπρόσωπο και έναν αναπληρωτή. Κάθε μέλος θα διαθέτει μία έδρα στις συναντήσεις του Δ.Σ.

Η επόμενη συνάντηση του Συμβουλίου θα πραγματοποιηθεί στο Ντακάρ της Σενεγάλης, στα τέλη Οκτωβρίου 2001. Έπειτα, το Δ.Σ. θα συναντηθεί ξανά στο Πόρτο Αλέγκρε, πριν από τη διοργάνωση του ΠΚΦ του 2002.

Παράρτημα 3

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΜΕΛΩΝ IC ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

ΟΝΟΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ	ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΟ IC	ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΟΥΣΙΩΝ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ IC	ΟΝΟΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ	ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΟ IC	ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΟΥΣΙΩΝ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ IC
50 Years is Enough!	2001-2002	Estados Unidos	11	Arab NGO Network for	2001-2002	Líbano	5
AAWC - Palestinian g	2005	Palestina	9	ARCI / Italian Coord	2001-2002	Itália	22
ABONG - Associação B	2001-2002	Brasil	25	ARENA - Asian Region	2001-2002	Hong Kong	0
Action Aid Internati	2006	África do Sul	4	Articulación Feminis	2001-2002	Uruguai	27
ACTU - Australian Co	2001-2002	Austrália	1	ASC - Aliança Social	2001-2002	México	20
AFL-CIO - American F	2001-2002	Estados Unidos	2	Asociación para el P	2001-2002	Estados Unidos	3
Africa Trade Network	2001-2002	África do Sul	2	Assemblée Européenne	2001-2002	França	0
AIDC - Alternative I	2001-2002	África do Sul	5	Assembleia das Naçõe	2001-2002	Itália	13
ALAI - Agencia Latin	2001-2002	Equador	16	ATTAC- Brasil	2001-2002	Brasil	18
ALAMPYME – Assoc. La	2001-2002	Argentina	7	ATTAC France	2001-2002	França	24

Aliança Por Um Mundo	2001-2002	França	17	Babels	2004	França	7
All Arab Peasants &	2001-2002	(??place)	2	Bankwatch Network	2001-2002	República Tcheca	0
ALOP - Assoc. Latino	2001-2002	Costa Rica	11	CADTM- Comité pour l	2001-2002	Bélgica	27
AIC Alternative Info	2001-2002	Palestina	12	Canadian Council	2001-2002	Canada	0
Alternatives	2001-2002	Canada	21	CAOI	2009	Peru	1
Alternatives Interna	2008	Canada	4	Caritas Internaciona	2001-2002	Vaticano	28
Alternatives Russia	2004	Russia	2	CBJP - Comissão Bras	2001-2002	Brasil	26
AMARC Associação Mun	2004		8	CEAAL – Cons. Educaç	2001-2002	Panamá	10
Amigos da Terra / Fr	2001-2002	Holanda	14	CEDAR Internacional	2001-2002	Holanda	4
APC - Assembleia de l	2004	Haiti	2	CEDETIM- Centre d'Et	2001-2002	França	1
APRODEV - Associatio	2001-2002	Bélgica	17	CES – European Trade	2001-2002	Bélgica	12
CETRI – Centre Trico	2001-2002	Bélgica	15	Ecosocialist Interna	2009	Brasil	2
CIDSE – Coopération	2001-2002	Bélgica	23	Encuentros Hemisféri	2001-2002	Cuba	20
CIOSL - Confederação	2008	(??? check place and date)		ENDA – Environnement	2001-2002	Senegal	25
Ciranda	2009	Brasil	5	EURALAT - Observator	2001-2002	Espanha	19
CIVES – Associação B	2001-2002	Brasil	21	Euromarches – Marche	2004	França	11
CLACSO – Consejo Lat	2001-2002	Argentina	14	FAMES – Forum des Fe	2001-2002	Senegal	18
CLC - Canadian Labou	2001-2002	Canada	4	Fecoc - Frente Conti	2001-2002	México	1
CMT – Confederação M	?	check place and date)		Federación Mundial d	2004		4
COBAS (check italian		Itália (??? check date)	1	Fédération démocrat	2004	França	9
Coligação para a Jus	2005	Moçambique	4	FIAN – Food First In	2001-2002	Alemanha	2
COMPA - Convergencia	2004		8	FIDH – Fed. Internac	2001-2002	França	19
CONAIE – Confederaci	2001-2002	Equador	4	Flare	2011	Italy	1
Congresso Nacional l	2001-2002	México	0	FIOM		italy(?? Alessandra)	1
Conselho Mundial de	2001-2002	suiça	12	Focus on the Global	2001-2002	Tailândia/Índia	25
Coordinación del For	2001-2002	Suiça	0	Focus Puller	2009	(??? Paco)	1
Coordinadora de Cent	2001-2002	Uruguai	0	FORIM – Forum des Or	2006	França	1
Cooperación Viva la		Colombia (??? Check date and numbers)	1	Fórum Dakar	2001-2002	Senegal	1
Corpwatch	2001-2002	Estados Unidos	0	Forum des Alternativ	2009	Morocco	3

COSATU - Congress of	2001-2002	África do Sul	13	Forum Mondial des AI	2001-2002	(??place)	20
CRID - Centre de Rec	2004	França	17	Forum of the Poors	2001-2002	Tailândia	1
CTA Central de Traba	2001-2002	Argentina	13	Fondation Frantz Fan	2008	France	8
CUT – Central Única	2001-2002	Brasil	25	Foundation for Socia	2011	Swaziland	0
General Union of Oil	2007	Iraque	1	INSP – International	2004	Escócia(??)	0
GLBT - South-South D	2004	Equador	7	International Allian	2006		8
Global Commons Found	2008	Estados Unidos	2	IPAO – Institut Pano	2006	Senegal	9
Global Exchange	2001-2002	Estados Unidos	3	IPB – International	?	(??)	6
Global Policy Networ	2001-2002	(??place)	0	IPF - Instituto Paul	2004	Brasil	14
Global Progressive F	2006	Bélgica	2	IPS – Inter Press Se	2001-2002	Itália	24
Grassroots Global Ju	2006	Estados Unidos	13	IRN – International	2001-2002	Estados Unidos	2
Greenpeace	2001-2002	Holanda	9	ISCA International S	2011	Dinamarca	1
Grito dos Excluídos	2001-2002	(??place)	4	Ittijah – Union of A	2006	(??)	4
GTA – Grupo de Traba	2004	Brasil	5	ITUC - International	?	(??place)	26
Helsinki Citizens's	2008	Finlândia	3	Jubilee South - Asia	2001-2002	india	15
Herriak Aske	2006		6	Jubileo South - Áfri	2001-2002		1
HIC – Habitat Intern	2001-2002	Chile	21	Jubileu 2000	2001-2002		0
IATP – Institute for	2001-2002	Estados Unidos	1	Jubileu Sul América	2001-2002		19
IBASE – Instituto Br	2001-2002	Brasil	27	KCTU - Korean Confed	2001-2002	Coréia do Sul	6
ICAE - Consejo Inter	2001-2002	Uruguai	19	Kenya Debt Relief Ne	2006	Quênia	1
IDEA	2008		4	KOPA - Korean People	2001-2002	Coréia do Sul	4
IFAT - International	2001-2002	Holanda	6	Kurdish Network	2009	(belgica??)	3
IFG – International	2001-2002	Estados Unidos	5	Land Research Action	2001-2002	(??place)	0
IFTDH - Internationa	2005	Suíça	2	Legambiente Onlus	2009	italy(??)	1
IGTN – International	2001-2002	Estados Unidos	4	May First/People Lin	2011	EUA	1
MST – Movimento dos	2001-2002	Brasil	15	Rede CONSEU (Confere	2004	Espanha	14
Narmada	2001-2002	india	1	Rede Dawn de Mulhere	2001-2002	(?? Place)	12
NIGD - Network Insti	2001-2002	finlandia	27	Rede de Solidariedad	2001-2002	(?? Place)	4
NNAWG - National Net	2005	Índia	7	Rede Latino American	2001-2002	(?? Place)	14
No Vox International	2011	France	1	Rede Mulher e Habita	?	(?? Place)	
North-South Centre	2001-2002	Portugal	6	Rede Mundial de Mulh	2001-2002	(?? Place)	1
OATUU – Organization	2001-2002	Etiópia	2	Rede Social de Justi	2001-2002	Brasil	8

OCLAE - Continental	2001-2002	Cuba	20	Redes Economía Solid	2001-2002	Espanha	9
Oneworld	2001-2002	(??place)	12	REMTE – Red Latinoam	2001-2002	(?? Place)	12
Organisation de la J	2008	(?? Who place)	5	REPEM – Red de Educa	2001-2002	(?? Place)	23
ORIT – Org. Regional	2001-2002	(??)	5	ROAD - Réseau Ouest	2005	Mali	12
OXFAM Internacional	2001-2002	Inglaterra	21	SIGTUR - Southern In	2001-2002	(?? Place)	0
Palestinian NGO netw	2001-2002	Palestina	3	Social Movement Inda	2008	south africa	1
Peace Boat	2004	Japão	3	Social Watch	2001-2002	italy (jason)	19
People's Health Move	2008	india	8	SODNET – Social Deve	2006	Quênia	8
PIDHDD – Plataforma	2001-2002	(??place)	10	Solidar	2001-2002	(belgica??)	12
PPEHRC – Poor People	2006	Estados Unidos	11	Solidarity Africa Ne	2005	(?? Place)	4
Projeto K	2004	francia ??	6	TIE	2009	(?? Place)	2
Public Citizen	2001-2002	Estados Unidos	2	Transform!	2001-2002	Itália	22
Rede APM – Agricultu	2001-2002	((?? Brasil))	8	Transnational Instit	2001-2002	Holanda	14
TWN – Third World Ne	2001-2002	(?? Place)	4	Via Campesina	2001-2002	Indonésia	20
UBUNTU - Foro Mundia	2004	Espanha	13	World March of Women	2001-2002	(?? Place)	26
UIE – Union Internac	2004	(?? Place)	0	Zanzibar Internation	2007	tanzania	2
Vasudhaiva Kutumbaka	2006	india - finlandia	9	Znet	2001-2002	Estados Unidos	2

Παράρτημα 4

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

ΗΛΙΚΙΑ

40-50

50-60

ΦΥΛΛΟ

ΑΝΔΡΑΣ

ΓΥΝΑΙΚΑ

- 1) ΕΧΕΤΕ ΣΗΜΕΡΑ ΜΙΑ ΕΝΕΡΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΕΙΔΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ;

- 2) ΕΧΕΤΕ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΕΙ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ (ΕΛΛΗΝΙΚΟ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ, ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ);
- 3) ΑΝ ΕΧΕΤΕ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΕΙ ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΠΕΙΤΕ ΣΕ ΠΟΣΑ ΚΑΙ ΣΕ ΤΙ ΕΠΙΠΕΔΟ (ΕΘΝΙΚΟ-ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ-ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ);
- 4) Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΑΣ ΗΤΑΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ Ή ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣΑΤΕ ΚΑΠΟΙΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ;
- 5) ΑΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣΑΤΕ ΕΝΑΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ, ΑΥΤΟΣ ΕΙΧΕ ΚΑΠΟΙΑ ΕΝΕΡΓΗ ΕΜΠΛΟΚΗ ΣΤΗΝ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ Ή ΑΠΛΩΣ ΕΙΧΕ ΔΗΛΩΣΕΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ;
- 6) ΕΙΧΑΤΕ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙ ΚΑΠΟΙΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΩΝ ΦΟΡΟΥΜ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΤΕ Ή ΗΣΑΣΤΑΝ ΑΠΛΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ;
- 7) ΣΤΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΤΕ ΥΠΗΡΧΕ ΠΑΝΕΛ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟΥ;
- 8) ΣΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕ ΠΟΙΟΙ ΗΤΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟ ΚΑΙ ΠΩΣ ΕΠΙΛΕΧΘΗΚΑΝ Ή ΤΟ ΘΕΩΡΗΣΑΤΕ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΟΤΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΔΙΕΥΘΥΝΕΙ ΤΗΝ ΣΥΖΗΤΗΣΗ;
- 9) ΥΠΗΡΧΕ ΚΑΠΟΙΑ ΑΠΟΦΑΣΗ Ή ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΤΕ, Ή ΗΤΑΝ ΜΙΑ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΑΠΟΨΕΩΝ;
- 10) ΓΝΩΡΙΖΑΤΕ ΟΤΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΟΡΟΥΜ ΕΙΧΕ ΕΝΑ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΜΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ; ΣΑΣ ΕΙΧΕ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΙ ΠΟΙΟΣ ΗΓΕΙΤΑΙ ΣΤΗΝ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ;
- 11) ΠΩΣ ΕΙΔΑΤΕ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΤΕ; ΕΝΤΟΠΙΣΑΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΑΣ ΑΠΟ ΚΙΝΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;
- 12) ΟΤΑΝ ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΤΕ ΕΓΙΝΕ ΚΑΠΟΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΣΑΣ Ή Ο ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΑΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΑΝ ΣΤΟ ΦΟΡΟΥΜ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΤΕ;
- 13) ΣΗΜΕΡΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΔΡΑΣΗ ΚΑΠΟΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ;
- 14) ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΟΤΙ 1-6/5/ 2022 ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΜΕΞΙΚΟ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ;
- 15) ΕΦΟΣΟΝ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΕ/ΣΤΑΜΑΤΗΣΑΤΕ ΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΦΟΡΟΥΜ, ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΕΤΑΙ ΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΑΣ;

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλεξανδρόπουλος, Σ. (1995). Αναζητώντας στρατηγική ή ταυτότητα: ζητήματα θεωρίας των κοινωνικών κινημάτων. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 86, 83–113.

<https://doi.org/10.12681/grsr.667>

Γαβριήλ, Γ. (1995). Πολιτισμική θεώρηση των οργανώσεων, Στο Τσιβάκου, Ι. (επιμ.), *Δράση και σύστημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Θεμέλιο

Δασκαλάκης, Ι. Δ. & Φασουλής, Β.Κ. (2013). *Το οργανωτικό φαινόμενο στο διαδίκτυο*. Αθήνα: Παπαζήσης

Κανελλόπουλος, Κ. (2008). *Ο ρόλος των ΜΚΟ στην ανάδυση του διεθνικού αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος*. Εισήγηση στη διημερίδα "Εθελοντισμός, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Συλλογική Δράση και Κοινωνικά Κινήματα" του ΠΜΣ Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, Μάρτιος

Κανελλόπουλος Κ., 2020, *Ζητήματα θεωρίας των κοινωνικών κινημάτων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Κουκίδα

Καρκατσούλης, Π. (1995). *Αυτοποίηση και θεωρία των οργανώσεων*, Στο Τσιβάκου, Ι. (επιμ.), *Δράση και σύστημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Θεμέλιο

Κιουπκιολής, Α. (2011). Αναστοχασμοί του πολιτικού και νέα κοινά της ελευθερίας. *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 114, 57-70.

Κράουτς Κ. (2006). *Μεταδημοκρατία*. Αθήνα: Εκκρεμές

Λούκατς, Γ. (1975). *Ιστορία και ταξική συνείδηση*. Αθήνα: «Οδυσσεάς».

Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1997). *Η επικοινωνία στις οργανώσεις*. Αθήνα: Κριτική

Ρόγγας, Β. (2019). *Η Ρόζα Λούξεμπουργκ ενάντια στο δημοκρατικό συγκεντρωτισμό*. Αντλήθηκε από:

https://www.avgi.gr/entheta/enthemata/299836_i-roza-loyxempoyrgk-enantia-sto-dimokratiko-syggkentrotismo

Σερντεδάκις, Ν. (χ.χ.) *Εξεγέρσεις και κοινωνικά κινήματα*. Αντλήθηκε από: [Εξεγέρσεις.doc \(live.com\)](#)

Σεφεριάδης, Σ. (2014α). *Στις διαδρομές της Ιστοριογραφίας*. Αθήνα: Θεμέλιο

Σεφεριάδης, Σ. (2014β). «Ριζοσπαστική δημοκρατία και κοινωνικά κινήματα» στο Σεφεριάδης, Σ.Ι. (επιμ.), *Η δημοκρατική λειτουργία σε καμπή: προκλήσεις και απειλές στον πρώιμο 21ο αιώνα* (σ. 381-410). Αθήνα: Νήσος.

Σούζας Ν. (2015), «*ΣΤΑΜΑΤΑ ΝΑ ΜΙΛΑΣ ΓΙΑ ΘΑΝΑΤΟ ΜΩΡΟ ΜΟΥ*» ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΣΤΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1974-1998). Αθήνα: Ναυτίλος

Τσούκας, Χ. (1995), *Τύχη και αναγκαιότητα στις οργανώσεις: Νέο-εξελικτικές προσεγγίσεις στη θεωρία των οργανώσεων*, Στο Τσιβάκου Ι. (επιμ.), *Δράση και σύστημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Θεμέλιο

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2007). *Ο παγκόσμιος ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων*, Αθήνα: Σιδέρης

Χτούρης, Σ. (2004). *Ορθολογικά συμβολικά δίκτυα*. Αθήνα: Νήσος

Ψημίτης, Μ. (2008). *Μη κυβερνητικές οργανώσεις και κοινωνικά κινήματα βάσης : θεσμικοί και συγκρουσιακοί προσανατολισμοί. Ελληνική Επιθεώρηση*

Ξενόγλωσση

Ahrne, G. & Brunsson, N. (2011). *Organization outside organizations: The significance of partial organization*. Αντλήθηκε από:
https://www.researchgate.net/publication/258174237_Organization_outside_organizations_The_significance_of_partial_organization

Ahrne, G., Brunsson, N. & Seidl, N. (2016). *Resurrecting organization by going beyond organizations*. Αντλήθηκε από:
https://www.researchgate.net/publication/297592971_Resurrecting_organization_by_going_beyond_organizations/link/5a4f9beeaca272940bf824ad/download

Amin, S. (2007). *Towards the Fifth International?* Αντλήθηκε από:
<http://patrimoinenumeriqueafricain.com:8080/jspui/bitstream/123456789/2893/1/Towards%20the%205%20th%20Intern%20E-converti.pdf>

Byrd, S. & Jasny, L. (2015). Transnational Movement Innovation and Collaboration: Analysis of World Social Forum Networks Στο Smith, J., Reese, E., Byrd, S. & Smythe, E. *Handbook on World Social Forum Activism*, Paradigm Handbooks

Cambell, J. (2005). *Where do we stand? Common mechanisms in organizations and social movements research*. Αντλήθηκε από:
https://www.researchgate.net/publication/279925872_Where_do_we_stand_Common_mechanisms_in_organizations_and_social_movements_research

Canel, E. (2009). *New Social Movement Theory and Resource Mobilization Theory: The Need for Integration*. Αντλήθηκε από:
<https://imamsamroni.wordpress.com/2009/01/04/new-social-movement-theory-and-resource-mobilization-theory-the-need-for-integration/>

Caruso, G. (2017). *Open Cosmopolitanism and the World Social Forum Global Resistance Emancipation and the Activists Vision of a Better World*. Αντλήθηκε από:
https://www.academia.edu/32182347/Open_Cosmopolitanism_and_the_World_Social_Forum_Global_Resistance_Emancipation_and_the_Activists_Vision_of_a_Better_World_pdf

Clemens, E.,S. & Minkoff, D.C. (2004). *Beyond the Iron Law: Rethinking the Place of Organizations in Social Movement Research*.
<https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch7>

Davis, G.F., Morrill, C., Rao, H. & Soule, S.A. (2008). *Introduction: Social Movements in Organizations and Markets*. Αντλήθηκε από:
https://www.researchgate.net/publication/247870327_Introduction_Social_Movements_in_Organizations_and_Markets

Della Porta, D. (2009). *Democracy in social movements*, UK: Palgrave MacMillan

Della Porta D. & Diani M. (2010). *Κοινωνικά Κινήματα. Μια εισαγωγή*, Αθήνα: Κριτική

Della Porta D. & and Mosca L. (2015). Global movements in local struggles: Findings on the social forum process in Italy. Στο Smith, J., Reese, E., Byrd, S. & Smythe, E. *Handbook on World Social Forum Activism*, Paradigm Handbooks

Diani, M. (2003). *Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From Metaphor to Substance'?* Αντλήθηκε από: [Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From Metaphor to Substance'? | Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action | Oxford Academic \(oup.com\)](https://www.oxfordjournals.org/doi/10.1093/oxfordhb/9780199550715.ch01)

Diani, M. (2010). *Organization fields in social movement dynamics*. Αντλήθηκε από:
https://www.academia.edu/427873/Organizational_fields_and_social_movement_dynamics

Fiedlschuster, M. (2013). *Καταλαμβάνοντας χώρο: Εκπροσώπηση, συμμετοχή και δημοκρατία στο Occupy Wall Street*. Αντλήθηκε από:
https://www.researchgate.net/publication/323368987_Occupying_Space_Participation_and_Democracy_in_Occupy_Wall_Street/link/5a90671445851535bcd59c47/download

Fiedlschuster, M. (2018). *Globalization, EU Democracy Assistance and the World Social Forum, Concepts and Practices of Democracy*. UK: Palgrave Macmillan

Garza, A. (2020). *The purpose of power How we come together when we fall apart*. New York: One World.

Glasius, M. & Timms J. (2006). *The role of social forums in global civil society: Radical beacon or strategic infrastructure?* Αντλήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/240640690_The_role_of_social_forums_in_global_civil_society_Radical_beacon_or_strategic_infrastructure

Hallam, R. (2021). *Ριζοσπαστικές πολιτικές, νέοι και κινήματα, Extinction Rebellion, και άλλα πολλά*. Συνέντευξη στον ιστότοπο του Κέντρου μετακαπιταλιστικού πολιτισμού. Αντλήθηκε από: <https://metacpc.org/hallam/>

Hensby, A., Sibthorpe, J. & Driver, S. (2012). *Resisting the 'protest business': Bureaucracy, post-bureaucracy and active membership in social movement organizations*. Αντλήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/258173811_Resisting_the_'protest_business'_Bureaucracy_post-bureaucracy_and_active_membership_in_social_movement_organizations

Hernes T. (2009). *Understanding Organization as Process Theory for a Tangled World*, U.K.: Routledge

Leach, D.K. (2016). *The Iron Law of What Again? Conceptualizing Oligarchy Across Organizational Forms*. Αντλήθηκε από: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.0735-2751.2005.00256.x>

Leite, J.C. (2006). *WSF (a Brief History): a New Method of Doing Politics*, Αντλήθηκε από: www.forumsocialmundial.org.br

Maringiò, F. (2006). *Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στη Βομβάη*, Αντλήθηκε από: www.radiocittaperta.it

Massiah, G. (2012). *The Future of the International Council of World Social Forum*, Αντλήθηκε από: <https://www.ritimo.org/The-Future-of-the-International-Council-of-World-Social-Forum>

Mc carthy, J.D. & Zald, M.N. (1973). *The Trend of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization*. Αντλήθηκε από: <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/50939/164.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Melucci, A. (1984). «Δέκα υποθέσεις για την ανάλυση των νέων κινημάτων», *Το Κοινωνικό Κίνημα*, τχ.1

Melluci, A. (1985). *The Symbolic Challenge of Contemporary Movements*, Αντλήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/40970398>

Merwe, S. (2022). *The 2022 World Social Forum: "A different world is possible"...* differently. Αντλήθηκε από: <https://www.karibu.no/newsletter/2022/05/the-2022-world-social-forum-a-different-world-is-possible-differently/>

Mestrum, F. (2010). *Οι ΗΠΑ και το Ευρωπαϊκό κοινωνικό φόρουμ*. Αντλήθηκε από: https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2010/11/138_1.pdf

Mestrum, F. (2020). www.foranewwsf.org

Michels, R. (1997). *Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία. Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου*. Αθήνα: Γνώση

Misoczky, M.C., Flores, R. & Goulart, S. (2008). *Organization studies and social movements: what do we know? where are we going?* Αντλήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/262435781_Organization_studies_and_social_movements_what_do_we_know_where_are_we_going/link/563b788508aeed0531de8976/download

Misoczky, M.C., Camara, G.D. & Böhm, S. (2017). *Organizational practices of social movements and popular struggles: understanding the power of organizing from below*. Αντλήθηκε από:

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/QROM-09-2017-1567/full/pdf?title=organizational-practices-of-social-movements-and-popular-struggles-understanding-the-power-of-organizing-from-below>

Nunes, R. (2005). *Nothing Is What Democracy Looks Like. Openness, horizontality and the movement of movements*. Αντλήθηκε από: https://www.academia.edu/3735052/Nothing_Is_What_Democracy_Looks_Like

Niklas, L. (1990). *Αντιπροσώπευση και αυτοπαρατήρηση: τα "νέα κοινωνικά κινήματα"*. Αντλήθηκε από: <http://pandemos.panteion.gr/getfile.php?uri=http://localhost:8080/fedora/objects/i>

[id:1505/datastreams/PDF1/content&mimetype=application%2Fpdf&filename=Luhmann_leviathan_6.pdf](https://www.researchgate.net/publication/321505/datastreams/PDF1/content&mimetype=application%2Fpdf&filename=Luhmann_leviathan_6.pdf)

Piven, F.F. & Cloward, R. (1978). *Poor People's Movements: Why They Succeed, How They Fail* Paperback, Vintage Books, A division of random house, New York

Rucht, D. (2007). *Social Fora as Public Stage and Infrastructure of Global Justice Movements*. Αντλήθηκε από: <https://www.rosalux.de/publikation/id/1019/social-fora-as-public-stage-and-infrastructure-of-global-justice-movements>

Schröder, C. (2015). *Das Weltsozialforum: Eine Institution der Globalisierungskritik zwischen Organisation und Bewegung*. (Global Studies). Bielefeld: transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/transcript.9783839429679>

Singh, J. & Conway, J. (2009). *Is the World Social Forum a Transnational Public Sphere? Nancy Fraser, Critical Theory and the Containment of Radical Possibility*, Theory, Culture and Society 26(5):61-84. Αντλήθηκε από:

https://www.researchgate.net/publication/240708633_Is_the_World_Social_Forum_a_Transnational_Public_Sphere_Nancy_Fraser_Critical_Theory_and_the_Containment_of_Radical_Possibility/link/5c3620ee92851c22a3677013/download

Smith, J., Reese, E., Byrd, S. & Smythe, E. (2015). *Handbook on World Social Forum Activism*, Paradigm Handbooks

Smith, J. & Doerr, N. (2015). *Democratic Innovation in the U.S. and European Social Forums*. Στο Smith, J., Reese, E., Byrd, S. & Smythe, E. *Handbook on World Social Forum Activism*, Paradigm Handbooks

Stephansen, H.C. (2020). *World Social Forum*. Αντλήθηκε από: https://www.academia.edu/64349817/World_Social_Forum

Tarrow, S.G. (2011). *Power in Movement Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press

Teivainen T., (2002). *The World Social Forum and global democratisation: Learning from Porto Alegre*. Αντλήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0143659022000005300>

Teivainen, T. (2012). *Global democratization without hierarchy or leadership? The world Social Forum in the capitalist world*. Αντλήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/286933276_Global_Democratization_without_Hierarchy_or_Leadership_The_World_Social_Forum_in_the_Capitalist_World

Thomas, P.D. (2012). *Η ιδέα του κομμουνισμού και το ζήτημα της οργάνωσης*.

Αντλήθηκε από:

<https://www.academia.edu/38155629/%CE%97%CE%B9%CE%B4%CE%AD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%BC%CE%BF%CF%85%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%BF%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82>

Tilly, C. (2007). *Κοινωνικά κινήματα 1768-2004*. Αθήνα: Σαββάλας

Vargas, V. (2020). *The World Social Forum under Criticism: A literature study of*

its role. Αντλήθηκε από: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1441768/FULLTEXT01.pdf>

Whitaker, F. (2000). *World Social Forum: origins and aims* Article was published in "Correio da Cidadania" - December 2 to 9, no. 222

Wood, L. (2004). *Breaking the bank & taking to the streets: how protesters target neoliberalism*, Αντλήθηκε από:

https://www.academia.edu/1282558/Breaking_the_bank_and_taking_to_the_streets_how_protesters_target_neoliberalism

Wood, L. (2015). Youth camps and the Bolivarian revolution: A story of horizontalism and blocked diffusion. Στο Smith, J., Reese, E., Byrd, S. & Smythe, E. *Handbook on World Social Forum Activism*, Paradigm Handbooks

